

ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ, ΤΕΧΝΩΝ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ, ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

"Η ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΟΥ ΜΑΑΣΤΡΙΧΤ ΚΑΙ Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ"

Διατριβή
η οποία υποβλήθηκε προς απόκτηση εξ αποστάσεως μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών στη Νεότερη και Σύγχρονη Ιστορία στο Πανεπιστήμιο Νεάπολις

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΠΛΙΑΚΑΣ

ΜΑΙΟΣ 2022

Πνευματικά δικαιώματα

Copyright © **Νικόλαος Πλιάκας, 2022**

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Η έγκριση της διατριβής από το Πανεπιστημίου Νεάπολις δεν υποδηλώνει απαραιτήτως και αποδοχή των απόψεων του συγγραφέα εκ μέρους του Πανεπιστημίου.

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ

Ο Νικόλαος Πλιάκας γνωρίζοντας τις συνέπειες της λογοκλοπής, δηλώνω υπεύθυνα ότι η παρούσα εργασία με τίτλο «Η Συνθήκη του Μάαστριχτ και η Σημασία της», αποτελεί προϊόν αυστηρά προσωπικής εργασίας και όλες οι πηγές που έχω χρησιμοποιήσει, έχουν δηλωθεί κατάλληλα στις βιβλιογραφικές παραπομπές και αναφορές. Τα σημεία όπου έχω χρησιμοποιήσει ιδέες, κείμενο ή/και πηγές άλλων συγγραφέων, αναφέρονται ευδιάκριτα στο κείμενο με την κατάλληλη παραπομπή και η σχετική αναφορά περιλαμβάνεται στο τμήμα των βιβλιογραφικών αναφορών με πλήρη περιγραφή.

Ο Δηλών

Ονοματεπώνυμο Φοιτητή/Φοιτήτριας:

……..

Τίτλος Μεταπτυχιακής Διατριβής:

…….

Η παρούσα Μεταπτυχιακή Διατριβή εκπονήθηκε στο πλαίσιο των σπουδών για την απόκτηση εξ αποστάσεως μεταπτυχιακού τίτλου στο Πανεπιστήμιο Νεάπολις και εγκρίθηκε στις …..…… [ημερομηνία έγκρισης] από τα μέλη της Εξεταστικής Επιτροπής.

Εξεταστική Επιτροπή:

Πρώτος επιβλέπων (Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφος)

……[ονοματεπώνυμο, βαθμίδα, υπογραφή]

Μέλος Εξεταστικής Επιτροπής:

……[ονοματεπώνυμο, βαθμίδα, υπογραφή]

Μέλος Εξεταστικής Επιτροπής:

……...[ονοματεπώνυμο, βαθμίδα, υπογραφή]

Πίνακας περιεχομένων

Περίληψη / Λέξεις - Κλειδιά ..... **i**

Abstract / Key Words ..... **iii**

Χρονολόγιο ..... **iv**

Συντομογραφίες ..... **v**

Κεφάλαιο 1: Εισαγωγή **1**

Κεφάλαιο 2: Ο δρόμος προς το Μάαστριχτ

2.1 Θεωρητικές προσεγγίσεις **5**

2.2 Σύντομη επισκόπηση της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης **12**

Κεφάλαιο 3: Η Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ΟΝΕ)

3.1 Η ΟΝΕ στη Συνθήκη του Μάαστριχτ **26**

3.2 Διαπραγματεύσεις και συμβιβασμοί **30**

Κεφάλαιο 4: Πολιτικές Συνιστώσες της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση

4.1 Πολιτική Ένωση και ΚΕΠΠΑ **40**

4.2 Εσωτερικά ζητήματα **47**

Συμπεράσματα **55**

Βιβλιογραφία **61**

Περίληψη

Η Συνθήκη του Μάαστριχτ που υπογράφτηκε στις 7 Φεβρουαρίου 1992, αποτελεί ένα σημαντικό γεγονός για τη σύγχρονη ευρωπαϊκή ιστορία. Ήταν η Συνθήκη που δημιούργησε την Ευρωπαϊκή Ένωση, ως μετεξέλιξη των προσπαθειών για ολοκλήρωση στην Ευρώπη, οι οποίες ξεκινήσαν μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Σκοπός ήταν η εγκαθίδρυση μίας οικονομικής και πολιτικής ένωσης μεταξύ των μελών της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, με προβλέψεις και για μεγαλύτερη διεύρυνση. Βασικό κομμάτι της αποτελούσε η Οικονομική και Νομισματική Ένωση και η υιοθέτηση του κοινού νομίσματος, του Ευρώ. Παράλληλα με τα προβλήματα που επέλυε, περιλάμβανε και μία σειρά από ατέλειες, οι οποίες φαινόταν ότι μπορεί να αποτελέσουν την εστία μελλοντικών θεσμικών κρίσεων. Επιπλέον, η Συνθήκη περιλάμβανε την Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφαλείας, που αποτέλεσε τη θεσμική απαρχή μίας προσπάθειας για την εμπέδωση μίας πραγματικά κοινής εξωτερικής πολιτικής και συνεπώς, μίας πολιτικής ένωσης. Αυτός ο στόχος δεν επετεύχθη εξ ολοκλήρου. Τέλος, περιλάμβανε ρυθμίσεις για τις εσωτερικές και δικαστικές υποθέσεις, οι οποίες ρύθμιζαν τις εσωτερικές λειτουργίες της Ένωσης, ειδικά στο επίπεδο των πολιτών. Η σημασία της Συνθήκης του Μάαστριχτ είναι πολύ μεγάλη για την Ευρώπη, καθώς η κοινή πορεία των κρατών που συναποτέλεσαν την Ένωση, έκτοτε πήρε νέα τροπή.

Λέξεις κλειδιά:

Ευρώπη, Ένωση, Μάαστριχτ, ΟΝΕ, ΚΕΠΠΑ, Δικαιοσύνη, Εσωτερικές υποθέσεις, Ευρώ, Ολοκλήρωση, ΕΟΚ, Οικονομία, Πολιτική, Πολιτικές, Σύγκλιση, Ντελόρ, Συνθήκη, Πυλώνες

Abstract

The Treaty on European Union, signed on February 7th, 1992, is an important event in contemporary european history. It was the Treaty that created the European Union as an evolution of the efforts for integration in Europe, which had begun since the end of World War 2. The objective was the establishment of an economic and political union among the members of the European Community, which included provisions for further enlargement. Economic and Monetary Union was an integral part of it, as well as the introduction of the common currency, Euro. Alongside the problems it cured, the Treaty included a series of deficiencies, which seemed to have the potential of being the cause of future institutional crises. In addition, the Treaty included the Common Foreign and Security Policy, which was the institutional commencement of an effort for a true common foreign policy and consequently for a political union to be established. This objective was not achieved in its entirety. Finally, it included provisions on cooperation in the fields of Justice and Home Affairs, which would regulate the internal functions of the Union, especially at citizen's level. The significance of the Maastricht Treaty is great for Europe as it altered the common course of the states that constitute the European Union.

Key Words

Europe, Union, Maastricht, EMU, CFSP, Justice, Home affairs, Euro, Integration, EEC, Economy, Policy, Convergence, Delors, Treaty, Pillars

Χρονολόγιο[1]

8 Μαΐου 1945	Λήγει ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος στην Ευρώπη
4 Απριλίου 1949	Ιδρύεται το ΝΑΤΟ
5 Μαΐου 1949	Ιδρύεται το Συμβούλιο της Ευρώπης
9 Μαΐου 1950	Σχέδιο νέας πολιτικής συνεργασίας στην Ευρώπη (Διακήρυξη Σουμάν)
18 Απριλίου 1951	Ευρωπαϊκή Κοινότητα Άνθρακα και Χάλυβα
25 Μαρτίου 1957	Συνθήκες της Ρώμης
19 Μαρτίου 1958	Γέννηση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου
3 Μαΐου 1960	Δημιουργία της Ευρωπαϊκής Ζώνης Ελεύθερων Συναλλαγών
Αύγουστος 1961	Κατασκευή του Τείχους του Βερολίνου
30 Ιουλίου 1962	Η πρώτη Κοινή Γεωργική Πολιτική
8 Απριλίου 1965	Υπογραφή της «Συνθήκης Συγχώνευσης» Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων
1 Ιουλίου 1968	Έναρξη της τελωνειακής ένωσης
Αύγουστος 1968	Η Άνοιξη της Πράγας συνθλίβεται
1η Ιανουαρίου 1973	Από 6 κράτη μέλη σε 9, Δανία, Ιρλανδία και Ηνωμένο Βασίλειο προσχωρούν στις Ε.Κ.
1973	Η πετρελαϊκή κρίση πλήττει την Ευρώπη
Ιούνιος 1979	Πρώτες άμεσες εκλογές για το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο
1η Ιανουαρίου 1981	Η Ελλάδα γίνεται το 10ο κράτος μέλος
1η Ιανουαρίου 1986	Δύο νέα μέλη: η Ισπανία και η Πορτογαλία
Φεβρουάριος 1986	Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη
9 Νοεμβρίου 1989	Πτώση του Τείχους του Βερολίνου
1991	Διάλυση της Γιουγκοσλαβίας
7 Φεβρουαρίου 1992	Συνθήκη του Μάαστριχτ

[1] Πηγή: Επίσημος ιστότοπος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, "*Ιστορία της ΕΕ*", https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/history-eu_el, (Ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης, 18/05/2022)

Συντομογραφίες

BENELUX	BElgium-NEtherlands-LUXemburg
ECOFIN	ECOnomic and FINancial Affairs Council
ECU	European Currency Unit
NATO	North Atlantic Treaty Organization
ΑΕΠ	Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν
ΔΕΕ	Δυτικό-Ευρωπαϊκή Ένωση
ΔΝΤ	Διεθνές Νομισματικό Ταμείο
ΕΑΚ	Ευρωπαϊκή Αμυντική Κοινότητα
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΕΜ	Ενιαίος Εποπτικός Μηχανισμός
ΕΕΠ	Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη
ΕΖΕΣ	Ευρωπαϊκή Ζώνη Ελεύθερων Συναλλαγών
ΕΚ	Ευρωπαϊκή Κοινότητα
ΕΚΑΕ	Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας (Συνθήκη ΕΥΡΑΤΟΜ)
ΕΚΑΧ	Ευρωπαϊκή Κοινότητα Άνθρακα και Χάλυβα
ΕΚΤ	Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα
ΕΛΜ	Ευρωπαϊκή Νομισματική Μονάδα
ΕΝΙ	Ευρωπαϊκό Νομισματικό Ινστιτούτο
ΕΝΣ	Ευρωπαϊκό Νομισματικό Σύστημα
ΕΟΚ	Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα
ΕΠΚ	Ευρωπαϊκή Πολιτική Κοινότητα
ΕΠΣ	Ευρωπαϊκή Πολιτική Συνεργασία
ΕΣΚΤ	Ευρωπαϊκό Σύστημα Κεντρικών Τραπεζών
ΗΠΑ	Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής
ΚΑΠ	Κοινή Αγροτική Πολιτική
ΚΕΠΠΑ	Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφαλείας
ΜΣΙ	Μηχανισμός Συναλλαγματικών Ισοτιμιών
ΟΕΟΣ	Οργανισμός Ευρωπαϊκής Οικονομικής Συνεργασίας
ΟΗΕ	Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
ΟΝΕ	Οικονομική και Νομισματική Ένωση

Κεφάλαιο 1

Εισαγωγή

Στις 7 Φεβρουαρίου 2022, συμπληρώθηκαν 30 έτη από την υπογραφή της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση, όπως είναι επίσημα γνωστή η Συνθήκη του Μάαστριχτ. Αυτή, ήταν η Συνθήκη που δημιούργησε την Ευρωπαϊκή Ένωση και έθεσε τις βάσεις για το σημερινό Ευρωπαϊκό οικοδόμημα. Υπογράφτηκε στην ομώνυμη ολλανδική πόλη στις 7 Φεβρουαρίου 1992, μετά από έγκριση της από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο κατά τη Σύνοδο της 9-10 Δεκεμβρίου 1991. Οι Ευρωπαίοι πριν το Μάαστριχτ είχαν προσπαθήσει να απαντήσουν στις οικονομικές δυσκολίες των προηγούμενων δεκαετιών, οι οποίες ταυτόχρονα με τις δομικές αδυναμίες της Ευρωπαϊκής Κοινότητας είχαν δημιουργήσει μία δυσάρεστη κατάσταση, που έχριζε αντιμετώπισης.

Ξεκινώντας από την Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη, οι διαπραγματεύσεις που οδήγησαν στο Μάαστριχτ έδωσαν το κατάλληλο υπόβαθρο για "*φυγή προς τα εμπρός*" και περισσότερη ολοκλήρωση. Αυτή ήταν μία πρακτική που χρησιμοποιούταν τακτικά στη μεταπολεμική Ευρώπη, όποτε υπήρχε ανάγκη αντιμετώπισης σοβαρών δυσκολιών στην πορεία για ουσιαστική οικονομική και πολιτική ένωση, η οποία αποτελούσε και αποτελεί τον απώτατο στόχο. Ενώ, όμως, η Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη είχε εγκριθεί σε κλίμα ευφορίας και χωρίς ιδιαίτερες δυσκολίες κατά τις διαπραγματεύσεις ανάμεσα στα μέλη της Κοινότητας, η Συνθήκη του Μάαστριχτ, έχοντας περισσότερα πολιτικά χαρακτηριστικά, στιγματίστηκε από έντονο παρασκήνιο, δύσκολες διαπραγματεύσεις και συμβιβασμούς και εν τέλει παρουσιάζεται ως αμφιλεγόμενη σε πολλά σημεία της.

Ο στόχος για πολιτική ένωση της Ευρώπης δεν επιτεύχθηκε στο Μάαστριχτ καθώς τα επιμέρους συμφέροντα και η πολιτική των κρατών δε ήταν δυνατό να ευθυγραμμιστούν σε μία ομοσπονδιακού τύπου πολιτική ένωση εκείνη την εποχή και το αποτέλεσμα ήταν η δημιουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης με αλλαγές στην έως τότε θεσμική διάρθρωση της Κοινότητας και το συσχετισμό δυνάμεων ανάμεσα στους θεσμούς. Σχεδιάστηκε στη βάση τριών πυλώνων. Ο πρώτος πυλώνας, τροποποιεί τις Συνθήκες της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (ΕΟΚ), της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Άνθρακα και Χάλυβα (ΕΚΑΧ) και της ΕΥΡΑΤΟΜ, αναθεωρημένες ως ήταν από την Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη και τις ονομάζει επίσημα ως μία Ευρωπαϊκή Κοινότητα με οικονομική και νομισματική ένωση. Ο δεύτερος πυλώνας, αφορά την εξωτερική πολιτική και την πολιτική ασφαλείας ως συνέχεια της διαδικασίας της Ευρωπαϊκής

Πολιτικής Συνεργασίας και ο τρίτος πυλώνας καλύπτει τη δικαιοσύνη και τα εσωτερικά ζητήματα. Στο πρώτο και το τελευταίο μέρος της Συνθήκης περιέχονται το προοίμιο και οι τελικές διατάξεις αντίστοιχα, με σκοπό την σύζευξη των τριών πυλώνων για τη δημιουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Το ιστορικό πλαίσιο της εποχής που υπογράφτηκε η Συνθήκη του Μάαστριχτ, χαρακτηριζόταν από δραματικά γεγονότα και τις πιο σημαντικές αλλαγές του status quo στην Ευρώπη μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Η ιδέα για την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση μεταπολεμικά, ξεκίνησε την πραγμάτωση της σε ένα διεθνές περιβάλλον που το κύριο χαρακτηριστικό του ήταν η διαίρεση της ηπείρου σε δύο αντιδιαμετρικά αντίθετα πολιτικά και οικονομικά συστήματα. Με την οικονομική δυναμική της, η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση χάρισε ανάπτυξη και ευημερία για τα κράτη που αποτελούσαν την Ευρωπαϊκή Κοινότητα. Πλέον, οι συνθήκες ήταν ακόμα περισσότερο ευνοϊκές.

Η κατάρρευση των κομμουνιστικών καθεστώτων στην Ευρώπη είχε ανατρέψει δεκαετίες παγιωμένων αντιλήψεων και πρακτικών και το κλίμα ευφορίας που επικρατούσε, επέτρεπε σχέδια που ξεπερνούσαν τα όρια που έθετε η πραγματικότητα. Η πτώση του τείχους του Βερολίνου και η γερμανική επιθυμία για επανένωση έθετε νέα ερωτήματα για το μέλλον της Ευρώπης και ξυπνούσε παλιούς φόβους και ανασφάλειες. Η επανενωμένη και ισχυρή Γερμανία, θα έπρεπε να κρατηθεί εντός της Κοινότητας. Οι χώρες του πρώην ανατολικού μπλοκ, θα έπρεπε να υποστηριχθούν και να συγκλίνουν προς το ευρωπαϊκό κεκτημένο. Οι αιματηρές συγκρούσεις στα Βαλκάνια, απόρροια της ίδιας ιστορικής συγκυρίας, σημειώνονταν στην ίδια την ευρωπαϊκή ήπειρο και αποτελούσαν σημείο τριβής μεταξύ των Ευρωπαίων. Ταυτόχρονα, η νέα πραγματικότητα για την ατλαντική συμμαχία αλλά και η νέα θέση των ΗΠΑ, ως η μόνη υπερδύναμη του πλανήτη, έθετε υπό νέες βάσεις την ευρωπαϊκή πολιτική.

Στον οικονομικό τομέα, η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση η οποία είχε ξεκινήσει τη δεκαετία του 1950, είχε επιβραδυνθεί τη δεκαετία του 1970, λόγω των διεθνών συνθηκών και οι ευρωπαϊκές οικονομίες μαστίζονταν από πληθωρισμό και ανεργία. Στις αρχές της δεκαετίας του 1980, η ύφεση και η υψηλή ανεργία, έθεταν πιεστικά ερωτήματα σχετικά με τις μακροχρόνιες οικονομικές πολιτικές της Ευρωπαϊκής Κοινότητας. Πολλοί Ευρωπαίοι είχαν απογοητευτεί από την έλλειψη προόδου και την επάνοδο των

ανταγωνιστικών οικονομικών πολιτικών των κρατών. Στα μέσα της δεκαετίας του 1980, το κλίμα μεταβλήθηκε και η προοπτική της διαδικασίας της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης απέκτησε νέα δυναμική. Η Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη και η ολοκλήρωση της κοινής αγοράς, αποτελούσαν τους προπομπούς όσων θα αποφασίζονταν στο Μάαστριχτ.

Οι Ευρωπαίοι ηγέτες που συναντήθηκαν στο Μάαστριχτ το Δεκέμβριο του 1991 για την ψήφιση της Συνθήκης, διαπνέονταν από αυτή τη νέα δυναμική συνεργασίας και προώθησης της ευρωπαϊκής ιδέας, αλλά ταυτόχρονα, έπρεπε να εξυπηρετήσουν και τις εθνικές τους επιδιώξεις. Αυτό επέφερε ορισμένες δυσκολίες που τελικά ήταν δύσκολο να ξεπεραστούν συνολικά, όμως η αντίληψη της ανάγκης για ένα επιτυχημένο αποτέλεσμα που θα έδινε στην Ευρώπη τα απαραίτητα εφόδια για τη δημιουργία ενός νέου μέλλοντος, έκανε εφικτή τη συμφωνία με τους κατάλληλους συμβιβασμούς. Η Συνθήκη, η οποία σχεδιάστηκε για να φέρει την Ευρώπη πιο κοντά στο στόχο της όλο και στενότερης ένωσης, πέτυχε πολλά, αλλά δημιούργησε και αμφιβολίες, καθώς και μακρύ και έντονο διάλογο. Οι αλλαγές που έφερε, μεταμόρφωσαν την πορεία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Η Συνθήκη του Μάαστριχτ επέτρεψε στην Ένωση να αναπτύξει νέες πολιτικές με μεγάλη σημασία για την εξυπηρέτηση και προστασία των συμφερόντων των Ευρωπαίων πολιτών και να γίνει περισσότερο αποδοτική, περιεκτική και διαυγής. Ταυτόχρονα όμως, αποκάλυψε και τα όρια της ευρωπαϊκής συνεργασίας υπό τις δεδομένες συνθήκες και δημιούργησε την ανάγκη αλλαγών στο μέλλον.

Η παρούσα εργασία αποτελεί μία ιστορική μελέτη, η οποία με τη συνδρομή και άλλων επιστημονικών τομέων όπως η πολιτική, τα οικονομικά και οι ευρωπαϊκές σπουδές, προσπαθεί μέσω της απάντησης σε ορισμένα ερωτήματα, να σκιαγραφήσει τα βασικά σημεία και τη σημασία της Συνθήκης του Μάαστριχτ για την Ευρώπη και το μέλλον της καθώς και την επίδραση της σε αυτά. Τέτοιου είδους ερωτήματα αντιμετωπίζουν θέματα όπως οι συνθήκες οι οποίες επίδρασαν θετικά ή αρνητικά στην τελική μορφή της Συνθήκης, το διεθνές πλαίσιο εντός του οποίου οι βασικοί δρώντες κλήθηκαν να λάβουν καίριας σημασίας αποφάσεις για το μέλλον της Ευρώπης αλλά και η επίδραση του σε αυτές τις αποφάσεις, το πώς το παρελθόν επίδρασε στη διαμόρφωση των αποφάσεων, ποια τα προβλήματα τα οποία επιχειρούν να αντιμετωπίσουν οι Ευρωπαίοι

με την υπογραφή της Συνθήκης του Μάαστριχτ αλλά και ποια η αποδοχή της από τις πολιτικές δυνάμεις και τους πολίτες των κρατών – μελών της Ένωσης.

Η βιβλιογραφία για τη Συνθήκη είναι εκτενής και καλύπτει όλες τις πτυχές της. Τα σχετικά εγχειρίδια, επιλέχτηκαν με κριτήριο την εγγύτητα της κάθε μελέτης με την εποχή που διεξήχθησαν οι διαπραγματεύσεις πριν τη Σύνοδο του Μάαστριχτ και την εποχή αμέσως μετά την υπογραφή της Συνθήκης και την επικύρωση της από τα μέλη της Ένωσης. Αυτό έγινε για να περιοριστεί ο όγκος των υπό μελέτη τεκμηρίων και μελετών, σε αυτά που αφορούν αποκλειστικά το Μάαστριχτ και πριν λάβουν χώρα οι επόμενες σύνοδοι της ΕΕ, οι οποίες τροποποίησαν μέρη της Συνθήκης, όπως έγινε στο Άμστερνταμ το 1997. Οι πρωτογενείς πηγές στις οποίες βασίζεται η παρούσα μελέτη είναι το ίδιο το κείμενο της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση, δεδομένα από τους επίσημους ιστότοπους των θεσμών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και τα Ευρωβαρόμετρα για την ανάλυση της άποψης της κοινής γνώμης. Επιπλέον, χρησιμοποιήθηκαν μελέτες αναλυτών που εκπονήθηκαν πολύ κοντά στη μελετώμενη χρονική περίοδο και κυρίως προσωπικοτήτων που είχαν οι ίδιοι συμμετοχή στις επιτροπές και στις διαπραγματεύσεις μέχρι την υπογραφή της Συνθήκης.[2]

Η παρούσα μελέτη εκκινεί από ορισμένα βασικά στοιχεία των θεωρητικών προσεγγίσεων και μία συνοπτική εξιστόρηση των βασικών πτυχών του κοινοτικού παρελθόντος, που εξηγούν εν μέρει την πορεία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και βοηθούν στην καλύτερη κατανόηση των στοιχείων της Συνθήκης. Κατόπιν αναπτύσσονται τα κύρια μέρη της μελέτης που αφορούν στην οικονομική και νομισματική ένωση και τις πολιτικές πτυχές της Συνθήκης. Ακολουθείται επί σκοπώ, ένα είδος πρωθύστερου σχήματος εξιστόρησης των δεδομένων, όπου τις διατάξεις και τα άρθρα της Συνθήκης, διαδέχονται σχετικά ιστορικά στοιχεία και αντιστρόφως. Αυτό γίνεται για να τονιστεί η σημασία των προβλεπόμενων στη Συνθήκη όσον αφορά τα προβλήματα τα οποία οι Ευρωπαίοι προσπάθησαν να αντιμετωπίσουν με αυτή, αλλά και τη διαυγέστερη ανάπτυξη της μελέτης.

[2] Τέτοιο είναι το δοκίμιο των Lorenzo Bini-Smaghi, Tommaso Padoa-Schioppa και Francesco Papadia, από τους οποίου οι δύο πρώτοι ήταν στελέχη της Banca d'Italia και ο τρίτος μέλος της ιταλικής αντιπροσωπίας διαπραγμάτευσης κατά την μελετώμενη περίοδο.

Κεφάλαιο 2

Ο δρόμος προς το Μάαστριχτ

2.1 Θεωρητικές προσεγγίσεις

Η πορεία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης με βάση τις εκφάνσεις της από το τέλος του Β' Παγκόσμιου Πόλεμου έως και σήμερα, δε μπορεί να περιγραφεί απόλυτα με βάση ένα από τα θεωρητικά μοντέλα τα οποία αναπτύχθηκαν και χρησιμοποιούνται για την εξήγηση της. Καθώς δεν υπάρχει μία «υψηλή θεωρία»[3] για την επεξήγηση της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και εάν και έχουν μελετηθεί ενδελεχώς, κρίνεται σκόπιμο να παρατεθούν συνοπτικά κάποια στοιχεία των επικρατέστερων, με βάση τη δυνατότητα εφαρμογής τους, θεωρητικών προσεγγίσεων για την καλύτερη επεξήγηση των όσων διαμείφθηκαν στη Συνθήκη του Μάαστριχτ και την αντίληψη της σημασίας της. Ξεκινώντας από τις παραδοχές του ομοσπονδισμού, θα περιγραφούν οι βασικές αρχές του λειτουργισμού και της αλληλεξάρτησης καθώς και του νεολειτουργισμού και του διακυβερνητισμού. Η θεωρητική ανάλυση της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης δεν εξαντλείται με αυτές τις θεωρίες, όμως αυτές αποτελούν τις θεωρίες «μεγάλου βελνεκούς» για την εξήγηση της φύσης της ολοκλήρωσης και των εκφάνσεων της, όπως θα αναλυθούν παρακάτω και προσφέρουν πληρέστερη ανάλυση και κατανόηση για ένα μέρος της συνολικής εικόνας η καθεμία.[4]

Στις αρχές της μεταπολεμικής περιόδου και για την αντιμετώπιση των έκτακτων και πιεστικών αναγκών που είχαν προκύψει από τον πόλεμο, επανεμφανίστηκαν ιδέες περί ενοποίησης της Ευρώπης, βασισμένες σε ιδέες του μεσοπολέμου για Ευρωπαϊκή Ομοσπονδία, όπως η «Πανευρώπη» που πρότεινε ο κόμης Κουτενχόβε-Καλλέργκι[5] (Coudenhove-Kalergi) ή το «σχέδιο Μπριάν» που προτάθηκε από τον Γάλλο

[3] Γιώργος Βοσκόπουλος. *Η Οικοδόμηση της Ευρώπης. Ειρήνη - Συμφιλίωση - Συνεργασία – Ολοκλήρωση*. Αθήνα: Ποιότητα, 2008, σελ. 53

[4] Για πληρέστερη ανάλυση των θεωρητικών προσεγγίσεων, βλ. Ben Rosamond. *Θεωρίες ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης*. Αθήνα: Μεταίχμιο, 2006, Ναπολέων Μαραβέγιας, Μιχάλης Τσινισιζέλης (επιμ.). *Η ολοκλήρωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Θεσμικές, πολιτικές και οικονομικές πτυχές*. Αθήνα: Θεμέλιο, 1999

[5] Ρίχαρντ Κουντενχόβε-Καλέργκι (Coudenhove-Kalergi), 16 Νοεμβρίου 1894 - 27 Ιουλίου 1972, Αυστρο-Ιάπωνας πολιτικός και φιλόσοφος

Πρωθυπουργό Αριστίντ Μπριάν[6] (Aristide Briand) το 1930.[7] Μετά τον πόλεμο, προσωπικότητες όπως ο «*αταλάντευτος φεντεραλιστής*» Αλτιέρο Σπινέλλι[8] (Altiero Spinelli), προώθησαν μία λύση ομοσπονδιακής μορφής με τη σύσταση μίας *υπερεθνικής* αρχής, η οποία σταδιακά θα πραγματοποιούσε μία ευρωπαϊκή ομοσπονδία, για τη διατήρηση της ειρήνης και την υπερκέραση των πολιτικών και οικονομικών προβλημάτων.

Η ομοσπονδία, αφορά τη μεταβίβαση κυριαρχικών δικαιωμάτων από τα κράτη σε μία υπερεθνική αρχή, ειδικά για τομείς όπως η εξωτερική πολιτική, η άμυνα και η οικονομία (νόμισμα) και συνεπώς την υπαγωγή τους σε αυτή.[9] Για τον τονισμό της διαφορετικότητας των μερών που θα συναπάρτιζαν την ομοσπονδία αλλά και για την ενίσχυση της δημοκρατικότητας της, υιοθετούνταν η μορφή του διττού ομοσπονδισμού, όπου το ομοσπονδιακό σύνταγμα θα καθόριζε τα επίπεδα και τις ευθύνες που θα απέρρεαν από την εξουσία της κεντρικής αρχής και των κυβερνήσεων των μερών. Πρόκειται για μία πολιτική ένωση, η οποία προϋποθέτει το συμβιβασμό για την εκπλήρωση του έργου της ομοσπονδίας, διατηρώντας παράλληλα την ετερότητα και τον πλουραλισμό για τα μέλη της.[10] Η εκχώρηση κυριαρχίας εκ μέρους των κρατών ήταν κάτι πολύ δύσκολο να ξεπεραστεί εκείνη την εποχή, με αποτέλεσμα η ιδέα της ομοσπονδίας να εγκαταλειφθεί και η ενοποίηση να επιχειρείται με βάση τα λειτουργικά πρότυπα που παρουσίαζαν ως προσφορότερη και με μεγαλύτερη δυνατότητα πολιτικών ελιγμών, την τομεακή ενοποίηση, κυρίως στον οικονομικό χώρο,[11] όπου οι όποιες διαδικασίες θα μπορούσαν να παράξουν μελλοντικά μετασχηματισμό σε πολιτικό επίπεδο.

---

[6] Αριστίντ Μπριάν (Aristide Briand), Ναντ 28 Μαρτίου 1862 - Παρίσι 7 Μαρτίου 1932), Γάλλος πολιτικός

[7] Ευάνθης Χατζηβασιλείου. *Εισαγωγή στην ιστορία του Μεταπολεμικού Κόσμου*. Αθήνα: Πατάκης, 2018, σελ. 435 - 437

[8] Αλτιέρο Σπινέλλι, (Altiero Spinelli) (31 Αυγούστου 1907 – 23 Μαΐου 1986) Ιταλός κομμουνιστής πολιτικός, θεωρητικός και Ευρωπαίος φεντεραλιστής, Σχετικά: «Επίσημος Ιστότοπος της Ευρωπαϊκής Ένωσης», https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/history-eu/eu-pioneers/altiero-spinelli_el

[9] Francois de Teyssier, Gilles Baudier. *Η Οικοδόμηση της Ευρώπης*. Αθήνα: Δαίδαλος, 2001, σελ. 74 - 76

[10] Rosamond, *Θεωρίες ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης,* σελ 35

[11] Μιχάλης Ι. Τσινισιζέλης, Δημήτρης Ν. Χρυσοχόου. "Πολιτική Θεωρία της Ευρωπαϊκής Ενοποίησης: από το Λειτουργισμό στο Νέο Ρεπουμπλικανισμό". στο Μαραβέγιας – Τσινισιζέλης (επιμ), σελ. 103-104

Η αρχή έγινε από έναν επίσης φεντεραλιστή, τον Ζαν Μονέ[12] (Jean Monnet), ο οποίος θεωρούσε την ομοσπονδία ως τον τελικό στόχο, που όμως θα έπρεπε να επιδιωχθεί σταδιακά. Δεν θα μπορούσε αρχικά, να προχωρήσει η Ευρώπη με μία μεγάλη πολιτική κίνηση, αλλά σταδιακά και με μικρότερα βήματα σε έτερα πεδία, όπως αυτό της οικονομίας. Αυτό θα περιέπλεκε τα συμφέροντα των ευρωπαϊκών κρατών και θα προωθούσε τη συνεργασία από τη βάση. Με τη «μέθοδο Μονέ» δημιουργήθηκε η πρώτη υπερεθνική αρχή στην Ευρώπη, η Ευρωπαϊκή Κοινότητα Άνθρακα και Χάλυβα (ΕΚΑΧ). Αυτή η διαδικασία, αποτελούσε παράδειγμα της λειτουργικής προσέγγισης, κύριος θεωρητικός της οποίας είναι ο Ντέιβιντ Μίτρανι[13] (David Mitrany). Ο λειτουργισμός είναι η ιδέα ότι η διακρατική συνεργασία και η δημιουργία θεσμών, θα αναπτύξει περιφερειακή ολοκλήρωση με δική της δυναμική και η διατήρηση της ειρήνης θα επέλθει από τη σύσφιξη ενός δικτύου διακρατικών δεσμών και όχι μέσω διακυβερνητικών συμφωνιών.[14]

Για τον Μίτρανι, το συνταγματικό πλαίσιο που προϋποθέτει μία ομοσπονδία είναι δύσκολο να συμφωνηθεί εν μέσω τόσο σοβαρών προβλημάτων, όσο ήταν αυτά τα οποία αντιμετώπιζαν τα ευρωπαϊκά κράτη στα μέσα στου 20ου αιώνα. Αντί αυτού, η προσπάθεια θα έπρεπε να επικεντρωθεί στη δημιουργία οργανικών θεσμών και συνηθειών για τη διεθνή ζωή.[15] Αυτοί οι θεσμοί θα αφορούν μία ορισμένη λειτουργική διάσταση ο καθένας, την οποία θα επιτελούν για την πληρέστερη ικανοποίηση των κοινών συμφερόντων των υποκειμένων.[16] Καθώς τα συμφέροντα θα περιπλέκονται και η επιτυχία σε έναν τομέα θα οδηγήσει στη συνεργασία σε έναν άλλο, ο λειτουργισμός εγγυάται την ειρήνη, παράλληλα με τη διεθνή οργάνωση και τη δημιουργία μίας διεθνούς κοινότητας. Παράλληλα, κάποια τέτοιου είδους οργάνωση, δεν είναι ασύμβατη με ένα συνταγματικό πλαίσιο, ούτε αποκλείει τη δημιουργία κάποιου. Οι λειτουργικοί θεσμοί μπορούν να λειτουργούν ανεξάρτητα, αλλά η διεθνής οργάνωση είναι δυνατό να έρθει μέσα από κάποια στάδια. Καταρχήν, με το συντονισμό μίας όμοιας ομάδας λειτουργιών. Έπειτα, ο συντονισμός αυτών των ομάδων μεταξύ τους,

[12] Ζαν Μονέ (Jean Omer Marie Gabriel Monnet), 9 Νοεμβρίου 1888 – 16 Μαρτίου 1979, Γάλλος οικονομολόγος και διπλωμάτης. Θεωρείται ως ο αρχιτέκτονας της ευρωπαϊκής ενοποίησης και ο πατέρας της Ευρωπαϊκής Ένωσης

[13] Ντέιβιντ Μίτρανι (David Mitrany) (1888–1975), Ρουμάνος γεννημένος, πολιτογραφημένος Βρετανός, λόγιος, ιστορικός και πολιτικός θεωρητικός. Κύριος εκπρόσωπος του Λειτουργισμού.

[14] John McCormick. *European Union Politics*. London: Palgrave McMillan, 2011, σελ. 20

[15] Mitrany D., "A Working Peace System", Στο "*The European Union*", Nelsen B.F., Stubb A.CG. (επιμ) Λονδίνο: Palgrave, 1994, σελ. 85-86

[16] Στο ίδιο, σελ 91

από ένα είδος θεσμού. Στο τρίτο στάδιο, ακολουθεί η διεθνής οργάνωση αυτών των θεσμών με σκοπό την ομαλή λειτουργία τους και επίλυση τεχνικών ζητημάτων. Τέλος, η ολοκλήρωση έρχεται με το διεθνή πολιτικό έλεγχο επί αυτών των θεσμών, για τη διαφύλαξη της δημοκρατικότητας τους.[17]

Ο λειτουργισμός δεν αποτελεί μία κλασική θεωρία, αλλά μία προσέγγιση για την εξήγηση εκφάνσεων της διεθνούς ζωής. Το πρόγραμμα του προϋποθέτει την ικανότητα των ανθρώπων για ορθολογική εκτίμηση της πραγματικότητας και τη δημιουργία των αντίστοιχων θεσμών, οι οποίοι είναι τεχνοκρατικοί και άρα απολιτικοί.[18] Αυτά βρήκαν εφαρμογή κατά τα πρώτα στάδια της ευρωπαϊκής συνεργασίας, ειδικά όσον αφορά την ΕΚΑΧ και αργότερα την Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ) και την ΕΚΑΕ,[19] όμως σήμερα, αποτελούν ανεπαρκή στοιχεία για την περιγραφή της διεθνούς οργάνωσης. Επιπλέον, η μείωση της κρατικής κυριαρχίας, η παραγνώριση των συσχετισμών ισχύος, η αποδόμηση του κρατοκεντρικού μοντέλου της διεθνούς ζωής και η εν γένει υποβάθμιση της πολιτικής από το λειτουργισμό, οδήγησαν τους ρεαλιστές διεθνολόγους να τον χαρακτηρίσουν ως ουτοπικό.[20] Όσον αφορά το έργο του Μίτρανι, άνοιξε το δρόμο για την εκπόνηση έργων σχετικών με τη θεωρία της αλληλεξάρτησης.[21]

Η θεωρία της αλληλεξάρτησης (interdependence) και των συναλλαγών, θεωρεί καταρχήν τον λειτουργισμό ως ένα χρήσιμο εργαλείο όσον αφορά την ολοκλήρωση σε βήματα που θα οδηγούν στο όλον, αλλά ως θεωρία ατελή.[22] Ο Καρλ Ντόιτς[23] (Karl Deutsch) στο έργο του Political Community and the North Atlantic Area, περιγράφει τη θεωρία των συναλλαγών ως τον τρόπο για την αποφυγή του πολέμου με τη δημιουργία μίας ολοκληρωμένης κοινότητας ασφαλείας, δηλαδή την ενοποίηση ομάδων ανθρώπων, όπως επίσης και τις συνθήκες που πρέπει να συντρέχουν για κάτι τέτοιο. Οι συνθήκες αυτές αφορούν τις κοινές αξίες και έναν κοινό τρόπο ζωής, δηλαδή το αίσθημα του «εμείς», την προσδοκία για οικονομικούς δεσμούς και κέρδη και

[17] Mitrany, A Working Peace System, σελ 92-93
[18] Rosamond, *Θεωρίες ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης*, σελ 48-49
[19] Η Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας, Συνθήκη ΕΥΡΑΤΟΜ
[20] Βοσκόπουλος, *Η Οικοδόμηση της Ευρώπης,* σελ. 56
[21] Rosamond, *Θεωρίες ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης*, σελ 58
[22] Karl Deutsch, "Political Community and the North Atlantic Area", στο *The European Union*, *Readings on the Theory and Practice of European Integration,* Nelsen Brent F., Stubb Alexander (επιμ.), Third Edition, London: Lynne Rienner Publishers, Boulder, 2003, σελ 142-143
[23] Καρλ Ντόιτς (Karl Wolfgang Deutsch), 21 Ιουλίου 1912 – 1 Νοεμβρίου 1992 κοινωνικός και πολιτικός επιστήμονας από την Πράγα

συνεπώς σημαντική οικονομική ανάπτυξη, την υγιή πολιτική ζωή, δεσμούς κοινωνικής και γεωγραφικής επικοινωνίας και σχετική κινητικότητα αλλά και την ποικιλομορφία στο εύρος και τα κανάλια επικοινωνίας και συναλλαγών.[24] Τα κράτη παραμένουν ως οι κύριοι δρώντες για τις κοινότητες ασφαλείας, μάλλον όμως, είναι η κοινωνική και οικονομική αλληλεπίδραση και η λειτουργική διασύνδεση το μέσο για τη διαμόρφωση και τελική εμπέδωση της ολοκλήρωσης και της ειρηνικής συνύπαρξης.[25] Αυτή ήταν η ένσταση των νεολειτουργιστών, οι οποίοι δεν μπορούσαν να αποδεχθούν την ολοκλήρωση ως ένα σύνολο σχέσεων αλληλεξάρτησης, ειδικά από τη στιγμή που οι εθνικές πολιτικές ελίτ διαδραμάτιζαν ακόμα κυρίαρχο ρόλο στα ευρωπαϊκά ζητήματα.[26]

Ο νεολειτουργισμός προτείνει ότι η ολοκλήρωση σε ένα τομέα δραστηριότητας, θα οδηγήσει μέσω πιέσεων και πολιτικής υποστήριξης, σε ολοκλήρωση και άλλων τομέων σε κάποιον ορισμένο χώρο.[27] Ενώ λαμβάνει υπόψη τις παραδοχές του λειτουργισμού, σχετικά με τις δυνατότητες προσέγγισης μέσω τομέων της οικονομικής ζωής, εν τούτοις και κατά παρέκκλιση από το λειτουργισμό, θέτει ως βασικό στοιχείο την πολιτική μεσολάβηση για την επίτευξη των σχεδίων ολοκλήρωσης. Ο λειτουργισμός εναπόθετε σε τεχνοκρατικούς μηχανισμούς να φέρουν τα επιθυμητά *αποτελέσματα*, και οι οποίοι θα έθεταν την πολιτική σε δεύτερη μοίρα. Σε αντίθεση, ο νεολειτουργισμός, περιγράφει την ολοκλήρωση ως *διαδικασία*, στην οποία κύριο ρόλο διαδραματίζουν πολιτικοί δρώντες, οι οποίοι δρώντας συνειδητά, επιδιώκουν εξυπηρέτηση συμφερόντων.[28]

Ο Ερνστ Χάας[29] (Ernst Haas), ο θεμελιωτής της θεωρίας του νεολειτουργισμού, αναλύει τις νεολειτουργιστικές παραδοχές στο έργο του, "*The Uniting of Europe*".[30] Για αυτόν, η περιφερειακή ολοκλήρωση συμβαίνει όταν οι κοινωνίες, αναλογιζόμενες τα συμφέροντα τους, δημιουργούν υπερεθνικούς θεσμούς σε ορισμένους τομείς για την υποστήριξη τους. Αυτοί οι θεσμοί, δημιουργούν πολιτικές για την εξυπηρέτηση αυτών

[24] Karl Deutsch, Political Community and the North Atlantic Area, 133-138
[25] Rosamond, *Θεωρίες ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης*, σελ 68-69
[26] Βοσκόπουλος, *Η Οικοδόμηση της Ευρώπης,* σελ 77
[27] McCormick, *European Union Politics,* σελ. 21
[28] Rosamond, *Θεωρίες ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης*, σελ 81-82
[29] Ερνστ Χάας, (Ernst Bernard Haas), 31 Μαρτίου 1924 - 6 Μαρτίου 2003, Γερμανοαμερικανός πολιτικός επιστήμονας με πολλές συμβολές σε θεωρητικές συζητήσεις στον τομέα των διεθνών σχέσεων και ήταν ο ιδρυτής τη θεωρίας του νεολειτουργισμού
[30] Ernst B. Haas. *The Uniting of Europe. Political, Social and Economic Forces - 1950-1957*. Notre Dam, Indiana: University of Notre Dam Press, 2004,

των συμφερόντων. Η ανάγκη που δημιουργούν τα πρόσθετα και συμπληρωματικά συμφέροντα που προκύπτουν, οδηγεί στη δημιουργία πρόσθετων θεσμών σε συγγενεύοντες τομείς. Είναι η επιτυχία των πρώτων θεσμών, η οποία μέσω της *εκχύλισης – πολλαπλασιαστικών αποτελεσμάτων* (spill-over),[31] θα δημιουργήσει αυτή την ανάγκη για νέους θεσμούς, η οποία θα οδηγήσει και σε περεταίρω ολοκλήρωση μίας περιφέρειας.[32]

Αυτό, όμως, δε σημαίνει ότι η οικονομία επικρατεί της πολιτικής. Όταν ένας θεσμός, για παράδειγμα η ΕΚΑΧ, φτάνει στα επιτρεπτά όρια από τη Συνθήκη δημιουργίας του, ως φορέας ολοκλήρωσης, δεν είναι δυνατό απλά να επεκταθεί και σε άλλους τομείς από μόνος του, βασιζόμενος σε τεχνοκρατικές πολιτικές. Ένας θεσμός, δημιουργημένος για την εξυπηρέτηση ενός συγκεκριμένου σκοπού, δεν είναι δυνατό να αναλάβει περισσότερα υπερεθνικά καθήκοντα και εδώ εγγράφεται σημασία της πολιτικής για την περεταίρω ολοκλήρωση και πώς αυτή παραμένει ενσωματωμένη στην λειτουργική λογική.[33] Σημαντικό ρόλο διαδραματίζουν οι λειτουργικές διαδικασίες και στην εσωτερική πολιτική των κρατών. Η εξυπηρέτηση συμφερόντων καθίσταται κομβική για ομάδες συμφερόντων της κοινωνίας, με αποτέλεσμα η πολιτικές ελίτ να δέχονται πιέσεις για ένταση της ολοκλήρωσης και υποστήριξή της από την πολιτική.[34]

Ανάλογη είναι και η θεωρία του διακυβερνητισμού η οποία αφορά μία πολιτική δυναμική στην οποία οι αποφάσεις είναι προϊόν διαπραγματεύσεων κρατικών αντιπροσώπων εντός των πλαισίων ενός διακυβερνητικού οργανισμού. Ενώ αποδέχεται την αξία και τις λειτουργίες που επιτελούν οι υπερεθνικοί θεσμοί, εντούτοις δεν αποδέχεται την σημασία τους για την πορεία της ολοκλήρωσης, την οποία αποδίδει στις πολιτικές κυβερνήσεις των κρατών. Οι υπερεθνικοί θεσμοί εδώ, δεν έχουν ανεξάρτητη εξουσία αλλά είναι ο χώρος συνάντησης των εθνικών κυβερνήσεων που επιζητούν την εξυπηρέτηση του εθνικού συμφέροντος, παράλληλα με τα ευρύτερα συμφέροντα της κοινότητας κρατών στην οποία συμμετέχουν. Άλλωστε, μόνο οι

[31] Spill-over: Η διαδικασία μέσω της οποίας μία δεδομένη δράση που σχετίζεται με κάποιον συγκεκριμένο σκοπό, δημιουργεί μία κατάσταση στην οποία ο αρχικός σκοπός μπορεί να επιτευχθεί με την ανάληψη περεταίρω δράσεων, οι οποίες με τη σειρά τους δημιουργούν περεταίρω συνθήκες και ανάγκες για περισσότερες δράσεις. Σχετικά McCormick, σελ. 21

[32] Haas, *The Uniting of Europe,* σελ *xiv-*xv

[33] Στο ίδιο, σελ xix

[34] Rosamond, *Θεωρίες ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης*, σελ 87

εκλεγμένες κυβερνήσεις έχουν τη νομιμοποίηση για την εκχώρηση αρμοδιοτήτων σε υπερεθνικούς θεσμούς και για τον έλεγχο της διαδικασίας ολοκλήρωσης.[35] Είναι οι κυβερνήσεις οι φορείς των απόψεων των ομάδων πίεσης και της κοινής γνώμης των κρατών και αυτές που ελέγχουν τις εξελίξεις. Παράδειγμα αποτελούν οι γαλλογερμανικές συνεννοήσεις για τη δημιουργία της ΕΚΑΧ και κυρίως, αργότερα για την ΟΝΕ.[36]

Συνολικά, η ευρωπαϊκή ενοποίηση χτίζεται βήμα προς βήμα από κάτω προς τα πάνω. Η κοινοτική συνεργασία εκκινεί από την κοινωνία και τους οικονομικούς δρώντες σε ένα μεγάλο εύρος πεδίων και εξυπηρετεί συγκεκριμένα κοινά συμφέροντα. Κατόπιν, αυτή η δυναμική που έχει αναπτυχθεί, δημιουργεί διαμέσου της πολιτικής συνεργασίας θεσμούς για τη διαχείριση αυτών των συμφερόντων, οι οποίοι συμβάλουν με τη σειρά τους στην περεταίρω εμβάθυνση και εμπέδωση της ολοκλήρωσης. Οι θεσμοί αυτοί, δημιουργημένοι καθώς είναι με τεχνοκρατικά πρότυπα, δεν είναι αντιπροσωπευτικοί, κάτι που συμβάλλει στη συζήτηση περί δημοκρατικού ελλείματος και έλλειψης νομιμοποίησης και δυνατότητας απόδοσης ευθυνών με δημοκρατικό τρόπο κατά τη λειτουργία της Κοινότητας. Αυτά τα προβλήματα τονίζονται από τους επικριτές της σημερινής μορφής της Ευρωπαϊκής Ένωσης,[37] που όμως, μπορούν να αντικρουστούν εν μέρει από τη λειτουργία των διακυβερνητικών οργάνων της, τα οποία διατηρούν καίριας σημασίας δύναμη.

Η Συνθήκη του Μάαστριχτ εγγράφει τη σημασία της στο γεγονός ότι βασίζεται στα θέσφατα του νεολειτουργισμού, αν και διαφαίνεται έκτοτε η μεγάλη σημασία των κυβερνήσεων, και η πρακτική χρήσης του διακυβερνητικού μοντέλου, για την προώθηση της ακόμα βαθύτερης ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Τα ευρωπαϊκά κράτη στη Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση, ενώ προωθούν το ζήτημα της ολοκλήρωσης ένα βήμα παρακάτω, όπως θα αναλυθεί στη συνέχεια, αποφεύγουν να επεκταθούν σε βάθος σε ζητήματα που άπτονται της υψηλής πολιτικής, λόγω διαφωνιών στα πλαίσια της εξυπηρέτησης των εθνικών συμφερόντων. Αντί αυτών, η Συνθήκη θεσμοποίησε ζητήματα οικονομίας, τα οποία προσφέρουν μεγαλύτερη δυνατότητα ελιγμών, ενώ ταυτόχρονα προωθούσε την ολοκλήρωση με βάση τα νεολειτουργιστικά και

[35] McCormick, *European Union Politics,* σελ. 23
[36] Πάνος Καζάκος, "*Μεθοδολογικός Πλουραλισμός και Διεπιστημονικότητα στις Ευρωπαϊκές Σπουδές*" στο Μαραβέγιας/Τσινισιζέλης (επιμ), σελ. 30
[37] Βοσκόπουλος, *Η Οικοδόμηση της Ευρώπης,* σελ 57-59

διακυβερνητικά πρότυπα, παρά με την επιδίωξη εμπέδωσης ομοσπονδιακών δομών. Από την εποχή της πρώτης μεταπολεμικής περιόδου, τα συμφέροντα των κρατών της Ευρώπης είχαν περιπλεχθεί τόσο πολύ, ώστε η μετάβαση σε ένα ενιαίο νόμισμα, όπως προέβλεπε η Συνθήκη του Μάαστριχτ, να αποτελεί τη λογική συνέχεια της έως τότε διαδρομής. Αν και έμειναν εκτός της Συνθήκης, οι τομείς της δημοσιονομικής πολιτικής και της φορολογίας, έμοιαζαν να έπονται ως τα επόμενα βήματα του δρόμου που έχει επιλεγεί προς την πολιτική ολοκλήρωση από κοινού με αυτά της εξωτερικής πολιτικής και της άμυνας.

2.2 Σύντομη επισκόπηση της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης

Η ιδέα της πολιτικής ενοποίησης της Ευρώπης αναδύθηκε μετά το τέλος του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, αν και ρίζες της μπορούν να αναζητηθούν στο παρελθόν, ακόμα και μέχρι πίσω στον 17ο αιώνα. Η οδύνη που έφερε ο πόλεμος στην Ευρώπη ήταν η αιτία για να αναζητηθεί ο τρόπος για να σταματήσουν οι ανταγωνισμοί μεταξύ των ευρωπαϊκών κρατών. Η πραγματικότητες της εποχής όμως, δεν επέτρεπαν την ευόδωση τέτοιων σχεδίων και έπρεπε να επέλθει η καταστροφή του Β' Παγκοσμίου Πολέμου για να διαμορφωθεί το ιδεολογικό και υλικό υπόβαθρο για την έναρξη της διαδικασίας ολοκλήρωσης της Ευρώπης.[38] Η δεκαετία του 1940 περιλάμβανε την καταστροφή και τις πρώτες προσπάθειες επούλωσης των πληγών. Στη δεκαετία του 1950, οι Ευρωπαίοι ηγέτες ξεκίνησαν να εργάζονται προς την κατεύθυνση της συνεργασίας και της ολοκλήρωσης. Η διαδικασία επιβραδύνθηκε τη δεκαετία του 1970 εξαιτίας της ανεργίας και του πληθωρισμού, αλλά από τα μέσα της δεκαετίας του 1980, με την πίστη στο σκοπό και την αποφασιστικότητα των Ευρωπαίων, προχώρησε με φυγή προς τα εμπρός. Η επίτευξη της κοινής αγοράς επανάφερε την Ευρώπη σε τροχιά ανάπτυξης και οδήγησε στη νομισματική ενοποίηση και το ενιαίο νόμισμα.[39]

Η καταστροφή των ευρωπαϊκών οικονομιών την επαύριο του Β' Παγκοσμίου Πολέμου ήταν τόσο εκτεταμένη, ώστε οι Ευρωπαίοι συνειδητοποίησαν ότι μόνο με συνεργασία θα μπορούσε να επιτευχθεί ανάκαμψη σε πρώτο στάδιο. Παράλληλα, η νέα απειλή για

[38] Martin Dedman. *The Origins & Development of the European Union 1945-200. A History of European Integration*. New York: Routledge, 2009, σελ. 14
[39] European Council, "How Maastricht Changed Europe", (Τελευταία πρόσβαση, 18/05/2022) https://www.consilium.europa.eu/en/maastricht-treaty/

την ευρωπαϊκή ασφάλεια που αποτελούσε η Σοβιετική Ένωση δε μπορούσε να αντιμετωπιστεί λόγω της αδυναμίας στην οποία είχαν περιέλθει οι άλλοτε κραταιές ευρωπαϊκές Δυνάμεις. Οι πρώτες προσπάθειες συνεννόησης είτε δεν απέδωσαν καρπούς, όπως η γαλλοβρετανική, είτε δεν ήταν αρκετές σε επίπεδο δυνάμεων και ισχύος, όπως η τελωνειακή ένωση των BENELUX.[40] Η στρατιωτική και οικονομική αδυναμία, ήταν τόσο προφανείς ώστε οι ευρωπαϊκές χώρες να έχουν άμεση ανάγκη για αμερικανική βοήθεια. Οι ΗΠΑ, σε αντίθεση με την περίοδο μετά το τέλος του Ά Παγκοσμίου Πολέμου, δεν ήταν διατεθειμένες να αποτραβηχθούν από τα ευρωπαϊκά ζητήματα για οικονομικούς και πολιτικούς λόγους και ανταποκρίθηκαν με το «Σχέδιο Μάρσαλ».[41] Απαραίτητη προϋπόθεση του, ήταν οι ίδιοι οι Ευρωπαίοι να συμβάλουν για ένα γενικό σχέδιο οικονομικής συνεργασίας. Αποτέλεσμα ήταν η δημιουργία του ΟΕΟΣ,[42] στον οποίο οι χώρες που συμμετείχαν συνεργάζονταν για τον από κοινού σχεδιασμό της διάθεσης των προσφερόμενων πόρων. Η οικονομική σημασία του σχεδίου Μάρσαλ σχεδόν υποσκελίστηκε από τις θετικές συνέπειες που είχε για την ευρωπαϊκή συνεργασία, πρώτες εκφάνσεις της οποίας υπήρξαν η άρση των εμπορικών περιορισμών και η εγκαθίδρυση της Ευρωπαϊκής Ένωσης Πληρωμών.[43]

Συνολικά, οι Ευρωπαίοι ωθήθηκαν σε στενότερη συνεργασία. Τα αίτια για αυτή την τάση δεν ήταν μόνο οικονομικά, ούτε αποκλειστικά αποτέλεσμα εξωγενούς πίεσης. Σίγουρα, τα φλέγοντα οικονομικά ζητήματα ήταν κυρίαρχα όσον αφορά την ανάγκη αναζήτησης της συνεργασίας. Η καταστροφή του πολέμου ήταν τόσο μεγάλη που κανένα από τα ευρωπαϊκά κράτη δεν ήταν δυνατό να την αντιμετωπίσει μόνο με τις δικές του δυνάμεις. Η οικονομική συνεργασία αποτέλεσε τη βάση της πολιτικής συνεργασίας και ήταν επόμενο η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση να εκκινήσει από τον οικονομικό τομέα. Επιπλέον, αυτού του είδους η συνεννόηση και η συνεργασία αποτελούσε μία μεγάλη ευκαιρία για μία νέα αρχή στις ενδοευρωπαϊκές σχέσεις. Οι

[40] BENELUX: Η Μπενελούξ ήταν μια οικονομική ένωση στη δυτική Ευρώπη που περιλάμβανε τρεις γειτονικές χώρες το Βέλγιο, την Ολλανδία, και το Λουξεμβούργο. Υπογράφθηκε στις 5 Σεπτεμβρίου 1944

[41] Πάνος Τσακαλογιάννης. *Σύγχρονη Ευρωπαϊκή Ιστορία. Από τη Βαστίλη στον 21ο Αιώνα*, τ .Β. Αθήνα: Εστία, 2019, σελ 321-324, Barry Eichengreen. *Η Ευρωπαϊκή Οικονομία μετά το 1945.* Αθήνα: Αλεξάνδρεια, 2013, σελ 86-92

[42] ΟΕΟΣ: Οργανισμός Ευρωπαϊκής Οικονομικής Συνεργασίας. Ιδρύθηκε στις 16 Απριλίου 1948, με σκοπό να διαχειριστεί το σχέδιο Μάρσαλ για την ανοικοδόμηση της Ευρώπης μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Αργότερα η ιδιότητα μέλους της επεκτάθηκε και σε μη ευρωπαϊκά κράτη, και το 1960 μετασχηματίστηκε στον Οργανισμό Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ).

[43] Ivan T. Berend. *The History of European Integration. A new perspective*. New York: Routledge, 2016, σελ. 29-30

ευρωπαϊκές κοινωνίες είχαν κλονιστεί από σχεδόν μισό αιώνα καταστροφών λόγω των εθνικιστικών συγκρούσεων και ήταν δεκτικές σε μία ριζική αλλαγή, κάτι που έδωσε τη δυνατότητα για λύσεις που θα οδηγούσαν σε υπέρβαση των κρατικών συνόρων και μείωση της κρατικής κυριαρχίας σε κάποιους τομείς. Άλλη αιτία, ήταν η αντίληψη του υπαρξιακού κινδύνου που συνιστούσε η Σοβιετική Ένωση για τους Ευρωπαίους, και η ανάγκη για ένωση με σκοπό την υπεράσπιση του οικονομικού, πολιτικού και πολιτιστικού κεκτημένου, όπως αντιπροσωπεύονταν από τον ευρωπαϊκό τρόπο ζωής. Τέλος, βασική αιτία αποτέλεσε και η ανάγκη επανυποδοχής της (Δυτικής) Γερμανίας, με τις τεράστιες παραγωγικές δυνατότητες της, σε μία Ευρώπη που διψούσε για ανάπτυξη, ώστε ταυτόχρονα να αποσοβηθούν οι φόβοι που ξυπνούσε μία ισχυρή Γερμανία, και η οργανική ένταξη της Γερμανίας στη Δύση να γίνει ομαλά. Επιπλέον, κάτι τέτοιο, θα έδινε τη δυνατότητα στην Ευρώπη να αποκτήσει έναν ιδιαίτερο ρόλο σε ένα διπολικό διεθνές περιβάλλον.[44]

Η δημιουργία του κράτους της Δυτικής Γερμανίας, ήταν το γεγονός που έπεισε τους ηγέτες των υπόλοιπων δυτικοευρωπαϊκών κρατών για την ανάγκη εκκίνησης με λειτουργικούς όρους, της διαδικασίας ολοκλήρωσης.[45] Η Γαλλία, η οποία με το σχέδιο Μονέ[46] αποσκοπούσε στην ανάταση της οικονομίας της, συνειδητοποίησε ότι μόνο μέσω της συνεργασίας θα μπορούσε να έχει πρόσβαση στους πόρους που είχε ανάγκη για την ανάπτυξη της. Το σχέδιο Σουμάν[47] (Robert Schuman), το οποίο ανακοινώθηκε στις 9 Μαΐου 1950, προέβλεπε την υπαγωγή των κλάδων παραγωγής και διαχείρισης άνθρακα και χάλυβα, σε μία κοινή υπερεθνική εξουσία. Στο προσχέδιο, αναφερόταν ότι μία τέτοια κίνηση θα δημιουργούσε κοινές βάσεις για οικονομική ανάπτυξη και ότι θα ήταν το πρώτο βήμα για μία ευρωπαϊκή ομοσπονδία.[48] Οι τομείς του άνθρακα και του χάλυβα, θεωρούνταν βασικοί από οικονομικής αλλά και στρατιωτικής άποψης, και συνεπώς το σχέδιο αποκτούσε και έντονη πολιτική χροιά.

[44] Χατζηβασιλείου, *Εισαγωγή στην ιστορία του Μεταπολεμικού Κόσμου,* σελ. 440-443
[45] Στο ίδιο, σελ 444
[46] Ζαν Μονέ (Jean Omer Marie Gabriel Monnet), 9 Νοεμβρίου 1888 – 16 Μαρτίου 1979. Ο Ζαν Μονέ ήταν Γάλλος οικονομολόγος και διπλωμάτης. Θεωρείται ως ο αρχιτέκτονας της ευρωπαϊκής ενοποίησης και ο πατέρας της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ως ο πρώτος προεδρεύων σε ευρωπαϊκό εκτελεστικό οργανισμό, την Ανώτατη Αρχή της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Άνθρακα και Χάλυβα.
[47] Ρομπέρ Σουμάν (Jean-Baptiste Nicolas Robert Schuman), 29 Ιουνίου 1886 - 4 Σεπτεμβρίου 1963,Γάλλος πολιτικός και διπλωμάτης
[48] Eichengreen, *Η Ευρωπαϊκή Οικονομία,* σελ. 109

Ο κοινός έλεγχος του άνθρακα και του χάλυβα, θα επέτρεπε στα ευρωπαϊκά κράτη και ιδιαίτερα στη Γαλλία, να αποκτήσουν εγγυήσεις για ασφάλεια αφού η παραγωγή και οι δυνατότητες της Γερμανίας θα ήταν ελεγχόμενες. Παράλληλα, ήταν ο καλύτερος τρόπος για την εγγύηση του σχεδίου εκμοντερνισμού της γαλλικής οικονομίας και για την πρόσβαση στις απαραίτητες πρώτες ύλες, χωρίς να χρειάζεται η λήψη καταναγκαστικών μέτρων εναντίον της ηττημένης Γερμανίας, η οποία έτσι επανεισερχόταν στη διεθνή κοινωνία. Για τη Δυτική Γερμανία, ο κυριότερος στόχος ήταν ακριβώς η ανάκτηση της ισοτιμίας στο διεθνές επίπεδο. Μετά τον πόλεμο, η Γερμανία ήταν χωρισμένη σε ζώνες κατοχής και με πολλαπλά πεδία περιορισμών. Η αποδοχή από τον Καγκελάριο Αντενάουερ[49] (Konrad Adenauer) των γαλλικών όρων, ήταν ο τρόπος για την εθνική αποκατάσταση και την ανάκτηση της κυριαρχίας του νεότευκτου δυτικογερμανικού κράτους.[50]

Η πολιτική φύση του σχεδίου Σουμάν, επενδύθηκε με ιδεαλιστική ρητορική και χαρακτηρίστηκε ως τα θεμέλια μίας ευρωπαϊκής ομοσπονδίας, η οποία θα επιτυγχάνονταν με μικρά βήματα προς την όλο και στενότερη ένωση, μέσω της ολοκλήρωσης στρατηγικών τομέων της οικονομίας. Παρόλα αυτά, η αποδοχή της πολιτικής ενοποίησης από την λαϊκή βάση, ή ακόμα και την εκάστοτε πολιτική ηγεσία, δεν ήταν αυτονόητη. Οι διαβουλεύσεις για το σχεδιασμό της ΕΚΑΧ έγιναν μυστικά και παρουσιάστηκε στους ευρωπαίους ηγέτες ως κλεισμένη συμφωνία, εγείροντας αμφιβολίες, ειδικά ως προς τα υπερεθνικά χαρακτηριστικά της.[51] Η Συνθήκη των Παρισίων για τη δημιουργία της ΕΚΑΧ, υπογράφτηκε στις 18 Απριλίου 1951 από τη Γαλλία, τη Δυτική Γερμανία, το Βέλγιο, την Ολλανδία, το Λουξεμβούργο και την Ιταλία, τους "Έξι" όπως αποκαλούνταν. Τέθηκε σε ισχύ στις 23 Ιουλίου 1952. Η Βρετανία δεν συμμετείχε στον νέο οργανισμό που για αυτή ήταν προπομπός ομοσπονδοποίησης.[52] Ο έλεγχος του οργανισμού περνούσε σε μία υπερεθνική αρχή η οποία εξισορροπούσε τα συμφέροντα των συμμετεχόντων, ενώ ταυτόχρονα θεσμοθετούσε και την τελωνειακή ένωση τους με κοινό εξωτερικό δασμολόγιο.[53]

[49] Κόνραντ Αντενάουερ (Konrad Hermann Joseph Adenauer), 5 Ιανουαρίου 1876 – 19 Απριλίου 1967, Γερμανός πολιτικός, Διετέλεσε ως ο πρώτος μεταπολεμικός καγκελάριος της Δυτικής Γερμανίας

[50] Dedman, *The Origins & Development of the European Union,* σελ. 51-57

[51] Eichengreen, *Η Ευρωπαϊκή Οικονομία,* σελ. 191

[52] Χατζηβασιλείου, *Εισαγωγή στην ιστορία του Μεταπολεμικού Κόσμου,* σελ. 446-447

[53] Dedman, *The Origins & Development of the European Union,* σελ. 55

Το καλό κλίμα για την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση αντιστράφηκε λίγο καιρό μετά, με τη μη επίτευξη συμφωνίας για την Ευρωπαϊκή Αμυντική Κοινότητα (ΕΑΚ) και την Ευρωπαϊκή Πολιτική Κοινότητα (ΕΠΚ). Η αύξηση της έντασης στις σχέσεις με τη Σοβιετική Ένωση, έφερε στο προσκήνιο αμερικανικά σχέδια για επανεξοπλισμό της Γερμανίας. Αυτό ενέτεινε τους φόβους των δυτικοευρωπαίων, ειδικά σε τόσο σύντομο διάστημα μετά από την καταστροφή του πολέμου. Η ομάδα που δημιούργησε την ΕΚΑΧ, κατέστρωσε το σχέδιο για την ΕΑΚ, που κατατέθηκε από τον Γάλλο Πρωθυπουργό Ρενέ Πλεβέν[54] (René Pleven). Αυτό προέβλεπε τη δημιουργία γερμανικών στρατιωτικών σωμάτων και την υπαγωγή τους σε έναν υπερεθνικό οργανισμό, τον "*ευρωπαϊκό στρατό*", στον οποίο θα συμμετείχαν και οι υπόλοιπες χώρες με επιπλέον στρατιωτικές μονάδες. Παράλληλα, ο ευρωπαϊκός στρατός θα ήταν ενταγμένος στους σχεδιασμούς του ΝΑΤΟ,[55] κάτι που θα εξασφάλιζε τη συνέχεια της παρουσίας αμερικανικών δυνάμεων στην Ευρώπη για την προστασία απέναντι στη σοβιετική επιθετικότητα, αλλά και για μία πρόσθετη εγγύηση της νομιμοφροσύνης της Δυτικής Γερμανίας. Τελικά, η καταψήφιση του σχεδίου από το γαλλικό κοινοβούλιο το 1954, ανέδειξε καταρχήν τη βιασύνη με την οποία οι ευρωπαϊστές κινήθηκαν για την προώθηση της ολοκλήρωσης στο πολιτικό πεδίο, πριν η λειτουργική δυναμική ολοκλήρωσης της οικονομίας συντελέσει το έργο της, αλλά και τη διασπαστική για την ευρωπαϊκή ενότητα συμπεριφορά της Βρετανίας, η οποία αποτελούσε εμπόδιο για περεταίρω σχεδιασμούς, όποτε αυτοί κινούνται προς οτιδήποτε υπερεθνικό.[56]

Το πνεύμα της ολοκλήρωσης στη Δυτική Ευρώπη είχε δεχτεί ένα σημαντικό πλήγμα μετά τις τελευταίες εξελίξεις. Η καταψήφιση της ΕΑΚ είχε καταστήσει προφανές ότι οι συνθήκες δεν είχαν ωριμάσει ακόμα για μεγάλες πολιτικές κινήσεις. Η πρωτοβουλία πέρασε στις χώρες της BENELUX. Ήδη υπό τελωνειακή ένωση από το 1947, τα μικρά κράτη της Δυτικής Ευρώπης που η οικονομία τους ήταν εξαρτώμενη από τις εξαγωγές και από τη σύνδεση με τις παραγωγικές δυνατότητες της Δυτικής Γερμανίας,

[54] Ρενέ Πλεβέν, (René Pleven), 15 Απριλίου 1901 – 13 Ιανουαρίου 1993. Γάλλος πολιτικός.
[55] ΝΑΤΟ (North Atlantic Treaty Organization), Ο Οργανισμός Βορειοατλαντικού Συμφώνου είναι στρατιωτική αμυντική συμμαχία χωρών της Δύσης, που έχει σκοπό την ανάπτυξη της συνεργασίας μεταξύ των χωρών-μελών σε διάφορους τομείς, την προώθηση γεωπολιτικών συμφερόντων και την αποτροπή της ένοπλης επίθεσης εναντίον κάποιας χώρας-μέλους από άλλες. Υπογράφτηκε τον Απρίλιο του 1949 στην Ουάσιγκτον
[56] Χατζηβασιλείου, *Εισαγωγή στην ιστορία του Μεταπολεμικού Κόσμου,* σελ. 447-455, Eichengreen, *Η Ευρωπαϊκή Οικονομία,* σελ. 191-193, Dedman, *The Origins & Development of the European Union,* σελ. 62-81

προχώρησαν υπό το πνεύμα της οικονομικής ολοκλήρωσης. Το σχέδιο Σπάακ[57] (Paul-Henri Spaak), κατατέθηκε προς διαβούλευση στη Σύνοδο της Μεσσήνης τον Ιούνιο του 1955, και προέβλεπε επιστροφή στη διαδικασία λειτουργικής ολοκλήρωσης των οικονομικών τομέων των Έξι, χωρίς να εξαπλώνεται σε πολιτικά ζητήματα και χωρίς αναφορά σε "ομοσπονδία", παρά μόνο σε μία "στενότερη ένωση". Η Βρετανία προσκλήθηκε από τους Έξι στις συνομιλίες, αλλά σύντομα τις εγκατέλειψε.[58]

Αποτέλεσμα των επαφών των Έξι ήταν οι συνθήκες της Ρώμης, οι οποίες υπογράφτηκαν στις 25 Μαρτίου 1957. Αυτές, δημιούργησαν την Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ), η οποία περιλάμβανε μία κοινή αγορά για τα προϊόντα και μία Κοινή Αγροτική Πολιτική (ΚΑΠ) και την ΕΥΡΑΤΟΜ. Αν και μακροσκελείς, με 248 άρθρα, πρωτόκολλα και παραρτήματα, στην ουσία δεν αποτελούσαν παρά ένα σύνολο εκφρασμένων προθέσεων και ένα πρόγραμμα για δράση. Οι συγκεκριμένοι κανονισμοί και τα σχέδια για την κοινή αγορά, αφήνονταν στους Ευρωπαίους πολιτικούς προς διαβούλευση, σε μελλοντικό χρόνο. Η ΕΟΚ ενεργοποιήθηκε την 1η Ιανουαρίου 1958 και προβλέπονταν μία μεγάλη μεταβατική περίοδος μέχρι τις 31 Δεκεμβρίου 1969. Η άρση όλων των περιορισμών και των δασμών για τη δημιουργία της κοινής αγοράς μεταξύ των Έξι, θα πραγματοποιούνταν σε τρία στάδια των τεσσάρων ετών, με εκκίνηση το 1958.[59]

Ενώ δηλώνεται η πρόθεση για τη δημιουργία της βάσης για μία όλο και στενότερη ένωση μεταξύ των Ευρωπαίων, η αναφορά σε ομοσπονδία αποφεύγεται και παραμένει μία λειτουργική οικονομική και εμπορική συνθήκη μεταξύ έξι κρατών που εναποθέτουν τον έλεγχο σε μία υπερεθνική αρχή. Η διαφορά βρίσκεται στο ότι η νέα υπερεθνική αρχή διαθέτει λιγότερες δικαιοδοσίες, από την αντίστοιχη της ΕΚΑΧ. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή,[60] ο κεντρικός θεσμός γραφειοκρατικής διαχείρισης της ΕΟΚ, που αποτελούνταν από εννέα επιτρόπους, υπέβαλλε προτάσεις οι οποίες μετατρέπονταν σε αποφάσεις μόνο από ένα άλλο θεσμικό όργανο της ΕΟΚ, το

[57] Πολ-Ανρί Σπάακ, (Paul-Henri Charles Spaak), 25 Ιανουαρίου 1899 – 31 Ιουλίου 1972), Βέλγος πολιτικός και πρώην Πρωθυπουργός
[58] Τσακαλογιάννης, *Σύγχρονη Ευρωπαϊκή Ιστορία,* σελ. 434
[59] Dedman, *The Origins & Development of the European Union,* σελ. 82-83
[60] Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή (αγγλικά: European Commission, γαλλικά: Commission européenne, αναφέρεται συχνά ως Κομισιόν) είναι θεσμικό όργανο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με απώτερο σκοπό την προστασία των κοινοτικών συμφερόντων των κρατών μελών της Ένωσης.

Συμβούλιο των Υπουργών,[61] το οποίο απαρτίζονταν από εκλεγμένους πολιτικούς των κρατών της ΕΟΚ. Αυτά τα δύο όργανα, αποτελούσαν μαζί τη νέα υπερεθνική αρχή. Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, η εξέλιξη της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης της ΕΚΑΧ, δεν είχε νομοθετική λειτουργία και δρούσε συμβουλευτικά προς το Συμβούλιο των Υπουργών. Συμπληρωματικά, συνέχισε τη λειτουργία του και το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο.[62]

Με τη Συνθήκη της Ρώμης για την ΕΟΚ, οι Ευρωπαίοι επιχείρησαν τη δημιουργία μίας κοινής αγοράς αντί για μία απλή τελωνειακή ένωση ή μία ζώνη ελεύθερου εμπορίου. Η απόφαση αυτή, ήταν αποτέλεσμα της επιδίωξης για μία όλο και στενότερη ένωση. Η ζώνη ελεύθερου εμπορίου αποτελείται από μία ομάδα κρατών που συμφωνούν να καταργήσουν τους μεταξύ τους δασμούς. Η τελωνειακή ένωση είναι κάτι παρόμοιο, με την προσθήκη κάποιας συμφωνίας για κοινό εξωτερικό δασμό σε προϊόντα από κράτη εκτός της ένωσης. Η κοινή αγορά αφορά μία ομάδα κρατών, τα οποία εκτός από επιβολή κοινών εξωτερικών και κατάργηση των μεταξύ τους δασμών, συμφωνούν και στην υιοθέτηση κοινών πολιτικών για την ομογενοποίηση της οικονομίας. Με αυτόν τον τρόπο, η κοινή αγορά αφορά και τον πρωτογενή τομέα, αφορά και την ανάπτυξη της βιομηχανίας εξίσου, αλλά και ομογενοποιεί τις οικονομικές πολιτικές των μελών για την καλύτερη και δικαιότερη κοινή ανάπτυξη. Δημιουργούνται έτσι κοινοί κανόνες, οι οποίοι ρυθμίζουν την πολιτική ανταγωνισμού, την αγροτική αλλά και την κοινωνική πολιτική των κρατών. Αποτέλεσμα είναι η ολοκλήρωση των τομέων της οικονομίας με κοινούς κανόνες, πολιτικές και ελεύθερη διακίνηση προϊόντων και κεφαλαίων που θα μπορούσε να οδηγήσει σε ακόμα βαθύτερη και ευρύτερη ολοκλήρωση.[63]

Αυτός ήταν και ο λόγος που η Βρετανία απείχε από το όλο εγχείρημα. Έχοντας δικό της πυρηνικό πρόγραμμα, δεν είχε ανάγκη συμμετοχής στην ΕΥΡΑΤΟΜ, ενώ η ειδική σχέση της με την Κοινοπολιτεία, ειδικά στον αγροτικό τομέα, της έδινε την επάρκεια και την ασφάλεια που χρειαζόταν για να αποφύγει συμφωνίες με αποτελέσματα που

[61] Το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (λατινικά: Consilium Unionis Europaeae) αποτελεί μαζί με το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο το κύριο όργανο λήψης αποφάσεων στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Ασκεί νομοθετική και δημοσιονομική εξουσία σε συνεργασία με το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και συντονίζει ή χαράζει τις γενικές πολιτικές των κρατών μελών. Συμμετέχουν σε αυτό υπουργοί από κάθε κράτος μέλος και συχνά αναφέρεται για αυτό το λόγο ως Συμβούλιο των Υπουργών. Το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεν ταυτίζεται με το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, το οποίο συνεδριάζει τέσσερις φορές το χρόνο και απαρτίζεται από τους αρχηγούς κρατών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και τον πρόεδρο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής

[62] Dedman, *The Origins & Development of the European Union,* σελ. 84

[63] Στο ίδιο, σελ. 85-86

δεν επιθυμούσε. Παράλληλα με τις διεργασίες της ΕΟΚ, συνέστησε μία επιτροπή για να ερευνήσει τη δυνατότητα δημιουργίας μίας ζώνης ελεύθερων συναλλαγών ως εναλλακτική, η οποία δεν θα εμπεριείχε πολιτικές δεσμεύσεις. Τελικά το 1960, από κοινού με τις Νορβηγία, Δανία, Σουηδία, Πορτογαλία, Αυστρία και Ελβετία, ίδρυσαν την Ευρωπαϊκή Ζώνη Ελεύθερων Συναλλαγών (ΕΖΕΣ), χωρίς όμως, αυτή να διαθέτει τη δυναμική ώστε να αποτελέσει αντίπαλο της ΕΟΚ. Ο δυναμισμός των οικονομιών της ΕΟΚ, συνέβαλε ώστε οι χώρες της ΕΖΕΣ να συναλλάσσονται περισσότερο με αυτή.[64]

Η Βρετανία, στο μεταξύ παρακολουθώντας την αλλαγή των δεδομένων, υπέβαλε αίτηση ένταξης στην ΕΟΚ το 1961. Οι λόγοι αυτής της αλλαγής είναι ποικίλοι. Η ΕΟΚ ήταν πλέον τετελεσμένο γεγονός και δεν ήταν δυνατόν να αναστραφεί η πορεία της. Θα ήταν προτιμότερο για τη Βρετανία να μπορεί να επέμβει στο μέλλον της Κοινότητας, παρά να αναγκαστεί μελλοντικά να αποδεχθεί οτιδήποτε δεν είχε συμφωνήσει η ίδια. Επιπλέον, οι ΗΠΑ, μην έχοντας αλλιώς λόγο στα ευρωπαϊκά δρώμενα, πίεσαν τη Βρετανία να εισέλθει στην ΕΟΚ για να αναλάβει πρωταγωνιστικό ρόλο. Τέλος, το κύμα αποαποικιοποίησης, συνέβαλε στην μείωση της σημασίας των αποικιών και της Κοινοπολιτείας εν γένει.[65] Ηγέτης της Γαλλίας εκείνη την περίοδο ήταν ο στρατηγός Ντε Γκωλ[66] (Charles de Gaulle), ο οποίος θεωρούσε την ΕΟΚ όχημα για την ανεξάρτητη παρουσία της Γαλλίας στη διεθνή πολιτική. Η εισδοχή μίας μεγάλης χώρας όπως η Βρετανία ήταν αντίθετη με αυτό το σκοπό, οπότε η αίτηση εισδοχής δεν ευοδώθηκε, με την προβολή δύο γαλλικών βέτο, το 1963 και το 1967.

Η περίοδος μέχρι το 1973, ήταν μια περίοδος μεγάλης ανάπτυξης για τη Δυτική Ευρώπη. Η επιτυχία της διαδικασίας εφαρμογής της κοινής αγοράς επανάφερε σχέδια πολιτικής ενοποίησης και μείωσης της κρατικής κυριαρχίας μέσω της ενίσχυσης των υπερεθνικών θεσμών. Ο στρατηγός Ντε Γκωλ, όμως, με την ιδιαίτερη οπτική του για την ΕΟΚ και την αποστροφή προς τους υπερεθνικούς θεσμούς, αποτέλεσε τροχοπέδη για την όλη διαδικασία. Με σαφή προτίμηση στους διακυβερνητικούς θεσμούς και με γνώμονα την ανεξαρτησία της Γαλλίας, αντιπρότεινε μία "Ευρώπη των Πατρίδων" και

[64] Eichengreen, *Η Ευρωπαϊκή Οικονομία,* σελ 199-200
[65] Τσακαλογιάννης, *Σύγχρονη Ευρωπαϊκή Ιστορία,* σελ. 437
[66] Σαρλ ντε Γκωλ, (Charles André Joseph Marie de Gaulle), 22 Νοεμβρίου 1890 – 9 Νοεμβρίου 1970. Γάλλος στρατηγός και πολιτικός. Ηγήθηκε των Γαλλικών δυνάμεων στον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, και υπηρέτησε ως επικεφαλής της Γαλλικής κυβέρνησης από το 1944 έως το 1946 και από το 1958 έως το 1969

σύνηψε διμερή γαλλογερμανική Συνθήκη συνεργασίας, η οποία θεσμοποιούσε την ιδιαίτερη βαρύτητα των δύο κρατών για την Ευρώπη. Σε συνεργασία με τον Καγκελάριο Αντενάουερ, συμφώνησε στην σύσταση μίας επιτροπής υπό τον Κριστιάν Φουσέ[67] (Christian Fouchet**)**, για την εξέταση των δυνατοτήτων μίας πολιτικής ένωσης. Η επιτροπή, η οποία δεν αποτελούσε θεσμικό όργανο της Κοινότητας, πρότεινε μία ένωση κυρίαρχων κρατών, χωρίς υπερεθνικά όργανα και με δυνατότητα χρήσης αρνησικυρίας (βέτο), από το κάθε μέλος. Αυτό και η αμφισβήτηση της παρουσίας των Αμερικανών μέσω του ΝΑΤΟ στην ευρωπαϊκή άμυνα, ατόνησε το σχέδιο της επιτροπής, αφού κάτι τέτοιο ήταν αντίθετο με τη θέληση των υπόλοιπων κρατών.[68]

Παράλληλα, η σαφής προτίμηση του Ντε Γκωλ για χρήση του βέτο στα πλαίσια της ΕΟΚ και οι δυσκολίες που παρουσιάστηκαν στην οριοθέτηση της ΚΑΠ, οδήγησαν στην αποχή των Γάλλων από τα κοινοτικά όργανα και σε σοβαρή κρίση για το μέλλον της ΕΟΚ, το 1965. Ο "συμβιβασμός του Λουξεμβούργου" τον Ιανουάριο του 1966, στο Συμβούλιο Υπουργών, εξομάλυνε την κατάσταση, αν και διατηρήθηκε η χρήση του βέτο. Ενώ η πορεία προς τη βαθύτερη ολοκλήρωση αντιμετώπιζε δυσκολίες, τον Ιούλιο του 1967, οι Έξι συμφώνησαν σε ενοποίηση των τριών Κοινοτήτων (ΕΚΑΧ, ΕΟΚ, και ΕΥΡΑΤΟΜ), για καλύτερο συντονισμό. Πλέον, υπήρχε η Ευρωπαϊκή Κοινότητα (ΕΚ) και έως το 1968, είχαν ολοκληρωθεί οι διαδικασίες και είχαν τεθεί σε ισχύ η κοινή αγορά και η ΚΑΠ.[69]

Η Σύνοδος της Χάγης, τον Δεκέμβριο του 1969 αποτέλεσε ένα κομβικό σημείο. Εκεί αποφασίστηκε η πρώτη διεύρυνση της ΕΟΚ. Η αλλαγή των πολιτικών ηγεσιών στην Ευρώπη, έθεσε τις βάσεις για να γίνει αποδεκτή η τρίτη αίτηση ένταξης της Βρετανίας και μαζί της Ιρλανδίας και της Δανίας, αυξάνοντας τα μέλη της Κοινότητας. Πλέον, από το 1973, θα υπήρχε η Ευρώπη των Εννέα. Επίσης, στη Χάγη συμφωνήθηκε και η εμβάθυνση της ΕΚ με τη σύσταση δύο επιτροπών για οικονομική και νομισματική ένωση και για πολιτική ολοκλήρωση. Το 1970 συστάθηκε η Ευρωπαϊκή Πολιτική Συνεργασία (ΕΠΣ) και στη Σύνοδο των Παρισίων το 1972, αποφασίστηκε να ολοκληρωθεί η πολιτική και οικονομική ένωση, έως το 1980. Το αισιόδοξο κλίμα που

[67] Κριστιάν Φουσέ (Christian Fouchet), 17 Νοεμβρίου 1911, Σεν Ζερμέν αν Λεγιέ, Γαλλία-11 Αυγούστου 1974, Γενεύη, Ελβετία, Πρώην Υπουργός Εσωτερικών της Γαλλίας
[68] Χατζηβασιλείου, *Εισαγωγή στην ιστορία του Μεταπολεμικού Κόσμου,* σελ. 462-464
[69] Στο ίδιο, σελ. 465-466

επικράτησε μετά την πόλωση του δεύτερου μισού της δεκαετίας του 1960, μεταβλήθηκε και πάλι λόγω της επίδρασης διεθνών συγκυριών.[70]

Στις αρχές της δεκαετίας του 1970, οι οικονομικές συνθήκες είχαν μεταβληθεί. Μετά από την περίοδο της μεγάλης ανάπτυξης που ακολούθησε την καταστροφή του πολέμου, οι χώρες της Ευρώπης πλέον δοκιμαζόταν από προβλήματα ισοζυγίου πληρωμών, νομισματική αστάθεια και κάμψη της παραγωγικότητας. Η κατάρρευση του συστήματος του Μπρέτον Γουντς[71] (Bretton Woods), κλόνισε τις συναλλαγματικές ισοτιμίες, διαταράσσοντας την ανταγωνιστικότητα των Ευρωπαίων και τις διεθνείς συναλλαγές.[72] Ταυτόχρονα, ο πόλεμος του Γιομ Κιπούρ[73], που ξέσπασε το 1973, ήταν αφορμή για δύο μεγάλες πετρελαϊκές κρίσεις, το 1973 και το 1979, κατά τις οποίες η τιμή του πετρελαίου πενταπλασιάστηκε. Αυτές οι κρίσεις, επιβράδυναν την παραγωγή και κλόνισαν την καταναλωτική πίστη, συμβάλλοντας στην είσοδο της Ευρώπης, στην εποχή του στασιμοπληθωρισμού.[74] Αποτέλεσμα ήταν η υπαναχώρηση των ευρωπαϊκών κυβερνήσεων από τις συμφωνίες για οικονομική και νομισματική ένωση, η οποία θα απαιτούσε τη μεταβίβαση των κύριων δημοσιονομικών και νομισματικών εργαλείων ελέγχου της κρίσης από εθνικό, σε υπερεθνικό επίπεδο.[75]

Η δεκαετία 1974-1984, αποτελεί μία μελανή περίοδο για την ΕΚ. Αντί για πρόοδο στη διαδικασία ολοκλήρωσης, παρατηρείται απόκλιση των οικονομικών πολιτικών μεταξύ των χωρών που αποδυνάμωνε τις προσπάθειες για σταθερότητα στις συναλλαγματικές ισοτιμίες. Ταυτόχρονα, η ΕΚ περιθωριοποιείται πολιτικά και παρουσιάζεται ανίσχυρη να εκφράσει κοινή στάση απέναντι στα μείζονα διεθνή γεγονότα της εποχής εκείνης.[76] Επιπλέον, σχεδόν παραλύει σε θεσμικό επίπεδο από τις διαφωνίες κυρίως μεταξύ της

[70] Τσακαλογιάννης, *Σύγχρονη Ευρωπαϊκή Ιστορία,* σελ. 440-441
[71] Μπρέτον Γουντς: Σύστημα το οποίο προσδιόριζε σταθερές ισοτιμίες μεταξύ των νομισμάτων των χωρών που συμμετείχαν σε αυτό. Ονομάστηκε έτσι από την Διάσκεψη στο Μπρέτον Γουντς (Bretton Woods) η οποία έγινε από την 1 έως τις 22 Ιουλίου του 1944 και στην οποία συμμετείχαν 44 χώρες, οι οποίες είχαν βγει νικήτριες από τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Το Σύστημα σταθερών ισοτιμιών του Μπρέτον Γουντς ίσχυσε έως και το 1971, οπότε, ο Ρίτσαρντ Νίξον, ο τότε πρόεδρος των Ηνωμένων Πολιτειών, το ανέστειλε μονομερώς, ακυρώνοντας την άμεση μετατρεψιμότητα του δολαρίου σε χρυσό.
[72] McCormick, *European Union Politics,* σελ. 95
[73] Ο πόλεμος του Γιομ Κιπούρ διεξήχθη από τις 6 έως τις 26 Οκτωβρίου 1973. Η Αίγυπτος και η Συρία, με την υποστήριξη των άλλων αραβικών χωρών, εξαπέλυσαν επίθεση εναντίον του Ισραήλ, κατά την ιερότερη μέρα του εβραϊκού ημερολογίου, προκειμένου να ανακτήσουν αραβικά εδάφη που απέσπασε το Ισραήλ στον πόλεμο των Έξι Ημερών, το 1967
[74] Eichengreen, *Η Ευρωπαϊκή Οικονομία,* σελ 274
[75] Dedman, *The Origins & Development of the European Union,* σελ. 109
[76] Τσακαλογιάννης, *Σύγχρονη Ευρωπαϊκή Ιστορία,* σελ. 442-443

Γαλλίας και της Βρετανίας, όσον αφορά την οικονομική πολιτική, με την Βρετανία της Μάργκαρετ Θάτσερ[77] (Margaret Thatcher), να εφαρμόζει νεοφιλελεύθερη πολιτική και τη Γαλλία να είναι προσανατολισμένη σε κεϋνσιανά οικονομικά.[78] Επίσης, διέφεραν οι οπτικές σχετικά με την πολιτική ολοκλήρωση αφού η Βρετανία παραδοσιακά απεχθάνονταν οποιοδήποτε υπερεθνικό χαρακτηριστικό της ΕΚ. Παράλληλα, η Γερμανία ήταν αντίθετη στη δημοσιονομική επέκταση και επιπλέον θορύβησε τους Ευρωπαίους με την Ostpolitik που εφάρμοσε ο νέος Καγκελάριος Βίλλυ Μπραντ[79] (Willy Brandt). Παρόλα αυτά, αυτή την περίοδο πραγματοποιείται περεταίρω διεύρυνση με την είσοδο στην ΕΚ της Ελλάδας το 1981, μετά από αίτηση ένταξης της το 1975, δημιουργώντας την Κοινότητα των Δέκα.

Στις αρχές της δεκαετίας του 1980, η Ευρώπη βρισκόταν ακόμα σε τέλμα. Η ευρωπαϊκές οικονομίες αγωνιζόταν για ανάπτυξη, ενώ η Ευρωσκλήρωση,[80] ο όρος δηλαδή που περιγράφει την οικονομική στασιμότητα ως αποτέλεσμα των υπερβολικών ρυθμιστικών κανονισμών και κοινωνικής προστασίας της αγοράς εργασίας, βρισκόταν στο καθημερινό λεξιλόγιο. Αποτέλεσμα ήταν ο στόχος της δημιουργίας κοινής αγοράς να μη μπορεί να επιτευχθεί υπό τις παρούσες συνθήκες. Το κλίμα μεταστράφηκε με τη συνειδητοποίηση ότι τα προβλήματα έπρεπε να αντιμετωπιστούν από κοινού, με μία λύση που θα ισοδυναμούσε με φυγή προς τα εμπρός. Σημαντικό ρόλο διαδραμάτισαν ισχυρές προσωπικότητες της ευρωπαϊκής πολιτικής, όπως ο Γάλλος Πρόεδρος Μιττεράν[81] (François Mitterrand) και ο Γερμανός Καγκελάριος Κολ[82] (Helmut Kohl), οι οποίοι συνέχισαν την γαλλογερμανική συνεννόηση, αλλά και ο Πρόεδρος της

[77] Μάργκαρετ Θάτσερ, (Margaret Hilda Thatcher), 13 Οκτωβρίου 1925 – 8 Απριλίου 2013. Αρχηγός του Συντηρητικού Κόμματος του Ηνωμένου Βασιλείου από το 1975 ως το 1990 και Πρωθυπουργός της χώρας από το 1979 ως το 1990. Ήταν η πρώτη γυναίκα που κατέλαβε αυτές τις δύο θέσεις.
[78] Τα Κεϋνσιανά Οικονομικά είναι μακροοικονομικές θεωρίες σχετικά με το πώς βραχυπρόθεσμα η οικονομική παραγωγή επηρεάζεται έντονα από τη συνολική ζήτηση. Προβλέπει ότι η μία κρίση μπορεί να μετριαστεί από δράσεις, ιδίως νομισματικής πολιτικής από την κεντρική τράπεζα και δημοσιονομικής πολιτικής από την κυβέρνηση, οι οποίες μπορούν να βοηθήσουν στη σταθεροποίηση της παραγωγής κατά τη διάρκεια του οικονομικού κύκλου.
[79] Οστπολιτίκ, είναι η εξομάλυνση των σχέσεων μεταξύ της Δυτικής Γερμανίας και της Ανατολικής Ευρώπης, και ιδιαίτερα της Ανατολικής Γερμανίας που ξεκίνησε το 1969. Η πολιτική της "αλλαγής μέσω της επαναπροσέγγισης" υλοποιήθηκε από τον Βίλλυ Μπραντ, (Willy Brandt), 18 Δεκεμβρίου 1913 - 8 Οκτωβρίου 1992, τέταρτο καγκελάριο της Δυτικής Γερμανίας από το 1969 έως το 1974.
[80] McCormick, *European Union Politics,* σελ. 97
[81] Φρανσουά Μιττεράν (François Maurice Adrien Marie Mitterrand), 26 Οκτωβρίου 1916 - 8 Ιανουαρίου 1996. Γάλλος σοσιαλιστής πολιτικός και συγγραφέας, και Πρόεδρος της Γαλλικής Δημοκρατίας.
[82] Χέλμουτ Κολ (Helmut Josef Michael Kohl), 3 Απριλίου 1930 - 16 Ιουνίου 2017. Γερμανός πολιτικός και Καγκελάριος της Γερμανίας

Ευρωπαϊκής Επιτροπής Ζακ Ντελόρ[83] (Jacques Delors), παράλληλα και με την συνεννόηση με επιχειρηματικούς ομίλους.[84] Αποπολιτικοποιώντας το ζήτημα, κατέστη δυνατή η τεχνοκρατική διαπραγμάτευση, στη βάση της εναρμόνισης των οικονομικών πολιτικών των κρατών για τη ρύθμιση των τεχνικών ζητημάτων με πρακτικές λύσεις.

Η Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη (ΕΕΠ),[85] θεσπίστηκε τον Δεκέμβριο του 1985 και έβαλε την ΕΚ εκ νέου σε τροχιά ολοκλήρωσης.[86] Η ΕΕΠ, δεν αποτελούσε τομή για την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Η ουσία της ήταν η ίδια με τα όσα προβλέπονταν στη Συνθήκη της Ρώμης για την ΕΟΚ. Η διαφορά ήταν ότι τώρα επισημοποιούνταν και θεσμοποιούνταν η δημιουργία της κοινής αγοράς με συγκεκριμένη προθεσμία υλοποίησης την 31η Δεκεμβρίου 1992, με ουσιαστική άρση όλων των επίσημων και ανεπίσημων φραγμών στη διακίνηση προϊόντων και κεφαλαίων και κυρίως με τη δέσμευση των κυβερνήσεων των Δέκα. Επιπλέον, πετύχαινε τον εκσυγχρονισμό του θεσμικού πλαισίου της ΕΚ. Γινόταν μεγαλύτερη χρήση των αποφάσεων με πλειοψηφία αντί για ομοφωνία στο Συμβούλιο, ενισχυόταν η δημοκρατικότητα με διεύρυνση των αρμοδιοτήτων του Ευρωκοινοβουλίου, το οποίο από το 1979 εκλέγονταν ήδη με άμεση ψηφοφορία και επεκτεινόταν τα διαρθρωτικά ταμεία και η χρηματοδότηση έργων υποδομής στις φτωχότερες χώρες.[87] Παρακολούθημα της ΕΕΠ αποτέλεσε η Συνθήκη Σένγκεν, τον Ιούνιο του 1985, με την οποία οι κυβερνήσεις Γαλλίας, Δυτικής Γερμανίας, Ιταλίας και των χωρών της BENELUX, συμφώνησαν για μία Ευρώπη χωρίς σύνορα, με πλήρη ελευθερία μετακίνησης, η οποία συμπληρώθηκε το 1990.[88]

Η ΕΚ αριθμούσε πλέον 12 μέλη μετά την ένταξη της Ισπανίας και της Πορτογαλίας το 1986. Στο τέλος της δεκαετίας του 1980, οι Δώδεκα βρισκόταν ενώπιον ιστορικών γεγονότων. Η κατάρρευση των ανατολικοευρωπαϊκών καθεστώτων και η επερχόμενη επανένωση της Γερμανίας, έθετε στην ΕΚ ερωτήματα για το ρόλο της στο μέλλον της Ευρώπης. Ταυτόχρονα, η διαδικασία ολοκλήρωσης της κοινής αγοράς έβαινε προς επιτυχία. Η έκθεση Ντελόρ το 1989, προέβλεπε αποφάσεις για την πλήρη

[83] Ζακ Ντελόρ (Jacques Lucien Jean Delors), 20 Ιουλίου 1925 - . Γάλλος πολιτικός και πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (Κομισιόν). Είναι από τους πρωτεργάτες του σχεδίου της ευρωπαϊκής ενοποίησης.
[84] Berend, *The History of European Integration,* σελ. 158
[85] Σχετικά, EUR-Lex, Πρόσβαση στο δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, "Η Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη", (Τελευταία πρόσβαση 18/05/2022), https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=LEGISSUM:xy0027
[86] Τσακαλογιάννης, *Σύγχρονη Ευρωπαϊκή Ιστορία,* σελ. 444-447
[87] Eichengreen, *Η Ευρωπαϊκή Οικονομία,* σελ 359-360
[88] McCormick, *European Union Politics,* σελ. 99

απελευθέρωση στη διακίνηση ατόμων, προϊόντων και κεφαλαίων αλλά και την ανάγκη νομισματικής ενοποίησης για την υποστήριξη της κοινής αγοράς.. Με βάση αυτή την έκθεση, ξεκίνησε η διακυβερνητική διάσκεψη για την αναθεώρηση των Συνθηκών της ΕΚ. Υπό αυτές τις συνθήκες, οι Ευρωπαίοι ηγέτες ανταποκρίθηκαν και πάλι με φυγή προς τα εμπρός. Η Συνθήκη του Μάαστριχτ, που υπογράφτηκε στην ομώνυμη ολλανδική πόλη στις 7 Φεβρουαρίου 1992 από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, δημιούργησε την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ).[89]

Η ιδέα της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης (ΟΝΕ), η οποία εγκαθιδρυόταν με την Συνθήκη του Μάαστριχτ, αποτελούσε για πολλά χρόνια περιεχόμενο φιλοσοφικών συζητήσεων και διακηρύξεων στις ευρωπαϊκές συνόδους. Μέσα σε τρία, μόλις, χρόνια απέκτησε νομική μορφή και δημιούργησε μία νέα πραγματικότητα. Αυτό αποτέλεσε προϊόν ιδιαίτερων συνθηκών οι οποίες έδωσαν τη βάση για να προχωρήσουν οι Ευρωπαίοι στην οικονομική ολοκλήρωση. Καταρχήν, υπήρξε ευνοϊκή η πολιτική συγκυρία. Οι ηγέτες αυτής της περιόδου διαπνέονταν από ευρωπαϊσμό, ο οποίος συνέβαλε στην αντιμετώπιση των σημαντικών διεθνών εξελίξεων της περιόδου. Επιπλέον, η συνεχιζόμενη οικονομική επέκταση των τελευταίων ετών, συνέβαλε στη δυνατότητα ελιγμών από της ηγεσίες των κρατών και στο καλό κλίμα που επικρατούσε στην κοινή γνώμη. Έπειτα, το ψυχολογικό κλίμα που είχαν διαμορφώσει οι νεοφιλελεύθερες πολιτικές για την αντιμετώπιση της ύφεσης στην Ευρώπη, δηλαδή η πολιτικές ελάχιστης παρέμβασης στην οικονομία, συνέβαλλε στην αποδοχή της υπαγωγής σε υπερεθνικό έλεγχο σημαντικών τομέων της οικονομικής πολιτικής. Τέλος, η ίδια η λογική της ολοκλήρωσης είχε διαδραματίσει κυρίαρχο ρόλο, αφού η οικονομική και νομισματική ενοποίηση αποτελούσε τη λογική συνέχεια της κοινής αγοράς.[90]

Για τη δημιουργία της ΕΕ μεταβλήθηκαν οι προηγούμενες δομές των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και πλέον στηριζόταν σε τρεις "πυλώνες". Αυτοί ήταν οι Ευρωπαϊκές Κοινότητες, η συνεργασία στους τομείς της δικαιοσύνης και των εσωτερικών υποθέσεων και η Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφαλείας (ΚΕΠΠΑ). Επιπλέον, προβλεπόταν η δημιουργία της ΟΝΕ μέσω ενός σχεδίου τριών φάσεων για

[89] Χατζηβασιλείου, *Εισαγωγή στην ιστορία του Μεταπολεμικού Κόσμου,* σελ. 474-475
[90] Lorenzo Bini-Smaghi, Tommaso Padoa-Schioppa, Francesco Papadia. "The Transition to EMU in the Maastricht Treaty", *Essays in International Finance*, No 194, (November 1994), International Finance Section, Department of Economics, Princeton University, New Jersey, σελ. 5-7

τη μετάβαση στο ενιαίο νόμισμα, το ΕΥΡΩ και τη θέσπιση των απαραίτητων θεσμικών προαπαιτούμενων. Παράλληλα, θεσπίστηκε η ευρωπαϊκή ιθαγένεια, η οποία αφορά το δικαίωμα κάθε Ευρωπαίου να ζει, να εργάζεται, να σπουδάζει ακόμα και να ψηφίζει σε τοπικές και ευρωπαϊκές εκλογές, σε οποιαδήποτε χώρα της Ένωσης. Τέλος, ενισχυόταν οι πολιτικές για μεγαλύτερη συνοχή του ευρωπαϊκού χώρου, οι πολιτικές προστασίας του περιβάλλοντος, ασφαλείας, κοινωνικής προστασίας και προστασίας των καταναλωτών.[91] Με βάση τα παραπάνω γίνεται φανερή μία στροφή από τη λειτουργική ολοκλήρωση της οικονομίας και μία επέκταση σε καθαρά πολιτικούς τομείς. Ενώ η μετάβαση σε ενιαίο νόμισμα ενίσχυσε τα υπερεθνικά χαρακτηριστικά του νέου οικοδομήματος, συμβάλλοντας στην ολοένα και στενότερη ένωση της Ευρώπης, ταυτόχρονα, ενίσχυσε και τα σημεία με βάση τα οποία εγείρονται διαφωνίες αλλά και τις αδιαφανείς πρακτικές στη διακυβέρνηση της Ένωσης, κάνοντας τη περισσότερο αμφιλεγόμενη σε σχέση με τα έως τότε δεδομένα και ενισχύοντας τη συζήτηση για το μέλλον της Ευρώπης.[92]

[91] European Council, "How Maastricht Changed Europe", (Τελευταία Πρόσβαση 18/05/2022) https://www.consilium.europa.eu/en/maastricht-treaty/
[92] McCormick, *European Union Politics,* σελ. 104

Κεφάλαιο 3

Η Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ΟΝΕ)

3.1 Η ΟΝΕ στη Συνθήκη του Μάαστριχτ

Η Ευρώπη στις αρχές της δεκαετίας του 1990, ήδη σημείωνε πρόοδο στην πορεία των μεταρρυθμίσεων που είχαν συμφωνηθεί στην ΕΕΠ και οι οποίες στόχευαν σε μία πραγματικά κοινή αγορά μέχρι το τέλος του 1992, εντός της οποίας, προϊόντα, κεφάλαια και εργασία θα διακινούνταν ελεύθερα, χωρίς περιορισμούς.[93] Με την ενθουσιώδη υποστήριξη του Προέδρου της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, Ζακ Ντελόρ, ξεκίνησε εκ νέου η προσπάθεια για οικονομική και νομισματική ένωση, κάτι που θα ολοκλήρωνε και θα υποστήριζε το σχέδιο για την κοινή αγορά. Η ΟΝΕ περιλαμβάνεται στη Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση και από κοινού με ότι απέμεινε από την προσπάθεια δημιουργίας πολιτικής ένωσης αποτελούν τα κύρια μέρη της.

Η διαδικασία για τη δημιουργία της ΟΝΕ είχε ήδη εκκινήσει από την 01/07/1990. Αποτελεί το σημείο που αποδίδει καίρια σημασία στη Συνθήκη και περιέχει το πρόγραμμα αλλά και το χρονοδιάγραμμα για την τελική υιοθέτηση της. Από την αρχή, στον Τίτλο 1, "Κοινές Διατάξεις", στο άρθρο Α, τα μέλη εγκαθιδρύουν την Ευρωπαϊκή Ένωση, και αμέσως μετά, στο άρθρο Β, δηλώνουν ότι αυτή η Ένωση θα έχει ως κύριο σκοπό *"Να προωθήσει την ισόρροπη και σταθερή οικονομική και κοινωνική πρόοδο, ιδίως με τη δημιουργία ενός χώρου χωρίς εσωτερικά σύνορα, με την ενίσχυση της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής και με την ίδρυση μίας οικονομικής και νομισματικής ένωσης η οποία θα περιλάβει εν καιρώ ένα ενιαίο νόμισμα [...]"*[94]

Στον τίτλο ΙΙ, στην ενότητα "*Οικονομική και Νομισματική Πολιτική*"[95] και στα άρθρα 102Α έως 109Μ, περιγράφονται επακριβώς οι κανονισμοί που διέπουν την ΟΝΕ. Εκεί περιγράφεται με λεπτομέρειες και η πορεία προς τη νομισματική ένωση. Για να φτάσουν τα κράτη σε αυτή, προβλέπονται τρεις φάσεις. Στην πρώτη φάση (1990-1993), η οποία διανυόταν ήδη, τα κράτη που ήταν υποψήφια για την ΟΝΕ έπρεπε να

[93] Roy Price, "The Treaty Negotiations", στο Andrew Duff, John Pinder, Roy Pryce, (επιμ.), *Maastricht and Beyond. Building the European Union*, London: Routledge, 2002, σελ 36

[94] EUR-Lex, Access to European Union Law, "Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση" (EL PDF), σελ: 191 /4

[95] "Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση", σελ: Αριθ. C 191 /11

ευθυγραμμίσουν την οικονομική πολιτική τους, να καταργήσουν όσα εμπόδια είχαν απομείνει για την ελεύθερη αγορά και να συγκλίνουν τη νομισματική πολιτική τους μέσω της συνεργασίας των εθνικών κεντρικών τραπεζών. Στη δεύτερη φάση, η οποία θα ξεκινούσε το 1994, θα συνεχιζόταν η σύγκλιση των πολιτικών των υποψήφιων κρατών και θα δημιουργούταν το Ευρωπαϊκό Νομισματικό Ινστιτούτο (ΕΝΙ), ένα θεσμός πρόδρομος της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας (ΕΚΤ), για την προετοιμασία της νομισματικής ένωσης. Η τρίτη φάση, αφορούσε την εκκίνηση της ίδιας της ΟΝΕ, μετά από ψηφοφορία του Συμβουλίου Υπουργών, το οποίο θα έκρινε την ετοιμότητα των κρατών να προχωρήσουν στην ένωση. Σε κάθε περίπτωση, η ΟΝΕ θα εκκινούσε την 1/1/1999[96] και από την 1/1/2002 θα πραγματοποιούταν η αντικατάσταση των εθνικών νομισμάτων από το κοινό νόμισμα. Οι περισσότεροι Ευρωπαίοι πολίτες ήταν θετικά διακείμενοι στη νομισματική ένωση τους πρώτους μήνες του 1992. Το 54% ήταν υπέρ και το 31% κατά της ΟΝΕ, με τις περισσότερες χώρες να παρουσιάζουν απόλυτες πλειοψηφίες στις μετρήσεις της κοινής γνώμης.[97] Η ετοιμότητα των κρατών για συμμετοχή στη νομισματική ένωση προβλέπονταν αναλυτικά από μία σειρά κριτηρίων.

Τα Κριτήρια Σύγκλισης, τα οποία λόγω της σημασίας τους αποκαλούνται και "κριτήρια του Μάαστριχτ", αποτελούν μία σειρά θεσμικών προαπαιτούμενων τα οποία αναφέρονται στο άρθρο 109Ι[98] και αναλύονται περεταίρω σε προσαρτημένο πρωτόκολλο.[99] Αυτά περιλαμβάνουν τις υποχρεώσεις των υποψήφιων κρατών με σκοπό να επιτευχθεί η σύγκλιση για την είσοδο τους στην ΟΝΕ και η πρόοδος στα οποία, κρινόταν από την Επιτροπή και το ΕΝΙ. Το πρώτο κριτήριο αφορά τη σταθερότητα των τιμών με βάση το ποσοστό του πληθωρισμού, το οποίο δεν πρέπει να υπερβαίνει το 1,5% του μέσου όρου του ποσοστού των τριών κρατών με τις καλύτερες επιδόσεις. Επόμενο κριτήριο, είναι η σταθερότητα στα δημόσια οικονομικά, με το δημοσιονομικό έλλειμα κάθε κράτους να πρέπει να παραμένει χαμηλότερο του 3% και το δημόσιο χρέος χαμηλότερο του 60% του ΑΕΠ.[100] Τρίτο, είναι η τήρηση των

[96] Eichengreen, *Η Ευρωπαϊκή Οικονομία*, σελ. 377-378, Teyssier-Baudier, *Η Οικοδόμηση της Ευρώπης*, σελ. 131

[97] European Union, "Eurobarometer, Public Opinion in the European Union", Τελευταία πρόσβαση 18/05/2022, Eurobarometer 37, σελ. 44 https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/1423,

[98] "Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση", σελ Αριθ. C 191 /20

[99] "Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση", σελ Αριθ. C 191 /85

[100] ΑΕΠ: Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν είναι η συνολική αξία όλων των τελικών προϊόντων και υπηρεσιών που παράγονται σε μια χώρα στη διάρκεια μιας ορισμένης χρονικής περιόδου. Είναι το κυριότερο μακροοικονομικό μέγεθος.

περιθωρίων διακύμανσης των συναλλαγματικών ισοτιμιών, όπως αυτά προβλέπονταν από τον Μηχανισμό Συναλλαγματικών Ισοτιμιών (ΜΣΙ), επί τουλάχιστον δύο χρόνια και τέλος, η σύγκλιση αυτή να έχει διάρκεια και η οποία θα αντανακλάται στα επίπεδα των μακροχρόνιων επιτοκίων με ποσοστό διακύμανσης αυτών στο 2% των αντίστοιχων των τριών κρατών με το χαμηλότερο πληθωρισμό.[101] Σημαντικό ρόλο για τη συμμετοχή ενός κράτους στην ΟΝΕ έχει και ο βαθμός ανεξαρτησίας των εθνικών κεντρικών τραπεζών βάσει του καταστατικού τους αλλά κυρίως επί της ουσίας, όπως περιγράφεται στα άρθρα 107 και 108.[102]

Η Συνθήκη, εκτός από το κύριο μέρος της περιείχε και αρκετά πρωτόκολλα που τη συνοδεύουν και ρυθμίζουν τις τεχνικές λεπτομέρειες της ΟΝΕ και τη θεσμική της υπόσταση. Στο Πρωτόκολλο για το καταστατικό του Ευρωπαϊκού Συστήματος Κεντρικών Τραπεζών (ΕΣΚΤ) και της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας (ΕΚΤ),[103] αναλύονται λεπτομερώς οι νέοι θεσμοί. Το ΕΣΚΤ, αποτελείται από την ΕΚΤ και τις εθνικές κεντρικές τράπεζες (Άρθρο 1). Η Συνθήκη αποδίδει στην Ένωση την πλήρη εξουσία σχετικά με το νόμισμα. Η εθνική νομισματική κυριαρχία των μελών της ΟΝΕ καταργείται και η ΕΚΤ αντικαθιστά κάθε ανεξάρτητη δραστηριότητα σε αυτόν τον τομέα. Με αυτό τον τρόπο, ο έλεγχος της ΟΝΕ εναποτίθεται σε έναν υπερεθνικό θεσμό, την ΕΚΤ η οποία θα ιδρυθεί κατά την τρίτη φάση της ένωσης, το αργότερο μέχρι το 1999.[104] Γενικά, η ΕΚΤ απολάμβανε ευρείας αποδοχής από τους Ευρωπαίους, αμέσως μετά την υπογραφή της Συνθήκης. Τον Μάρτιο-Απρίλιο 1992, το 55% της κοινής γνώμης, δηλαδή η απόλυτη πλειοψηφία, ήταν υπέρ, έναντι του 25% που ήταν εναντίον της ιδέας του θεσμού.[105]

Η ΕΚΤ[106] είναι η κεντρική τράπεζα των κρατών της ευρωζώνης και ένα από τα θεσμικά όργανα της ΕΕ. Μαζί με τις εθνικές κεντρικές τράπεζες των χωρών της ευρωζώνης, διεξάγουν τη νομισματική πολιτική στην ευρωζώνη. Η έδρα της βρίσκεται στη Φρανκφούρτη της Γερμανίας. Στόχος της ΕΚΤ, είναι μέσω της διατήρησης της σταθερότητας των τιμών, δηλαδή, της διαφύλαξης της αξίας του ευρώ, η στήριξη των

[101] "Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση", σελ Αριθ. C 191 /20
[102] Teyssier-Baudier, *Η Οικοδόμηση της Ευρώπης,* σελ. 132, "Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση", σελ Αριθ. C 191 / 15
[103] "Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση", σελ Αριθ. C 191 /68
[104] Andrew Duff, *The Main Reforms*, στο Duff, Pinder, Pryce (επιμ), σελ. 21
[105] Eurobarometer 37, σελ 43
[106] Σχετικά , Peter B. Kenen. *Economic and Monetary Union in Europe. Moving beyond Maastricht*. Cambridge: Cambridge University Press, 1995, σελ. 30-43

οικονομικών πολιτικών της Κοινότητας (άρθρο 2). Στα καθήκοντα της περιλαμβάνονται η κοινοτική νομισματική πολιτική, οι πράξεις συναλλάγματος, η κατοχή και διαχείριση των συναλλαγματικών αποθεμάτων των μελών και η ομαλή λειτουργία των συστημάτων πληρωμών (άρθρο 3). Επιπλέον, από κοινού με τις εθνικές κεντρικές τράπεζες, η ΕΚΤ ασκεί την τραπεζική εποπτεία στην ευρωζώνη και στις χώρες που συμμετέχουν στον Ενιαίο Εποπτικό Μηχανισμό (ΕΕΜ).[107] Η ΕΚΤ απολαμβάνει πλήρη ανεξαρτησία από τα κράτη και έχει ομοσπονδιακή οργάνωση. Διοικείται από δύο όργανα, την Εκτελεστική Επιτροπή, η οποία αποτελείται από έξι μέλη, Πρόεδρο, Αντιπρόεδρο και τέσσερα μέλη, διοριζόμενα για οχτώ έτη από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, με τη συγκατάθεση του Ευρωκοινοβουλίου και το Συμβούλιο των Διοικητών, το οποίο αποτελείται από την Εκτελεστική Επιτροπή και τους Διοικητές των εθνικών κεντρικών τραπεζών της ευρωζώνης.[108] Επιπλέον, ως όργανο της ΕΚΤ μπορεί να θεωρηθεί και το Γενικό Συμβούλιο, το οποίο αποτελείται από τον Πρόεδρο και τον Αντιπρόεδρο της Εκτελεστικής Επιτροπής και τους Διοικητές των εθνικών κεντρικών τραπεζών των κρατών της ΕΕ.[109]

Σημαντικός λόγος γίνεται στη Συνθήκη περί της ανεξαρτησίας της ΕΚΤ. Στο άρθρο 107[110] και το άρθρο 7[111] του καταστατικού του ΕΣΚΤ, αναφέρεται με έντονο τρόπο ότι η ΕΚΤ θα είναι ανεξάρτητη από οποιαδήποτε πολιτική παρέμβαση. Ωστόσο, ενυπάρχει κάποια ασάφεια στη συγκεκριμένη διατύπωση καθώς στην ΕΚΤ, συνυπάρχει η Εκτελεστική Επιτροπή που είναι κατεξοχήν υπερεθνικός θεσμός με το Συμβούλιο των Διοικητών, οι οποίοι διορίζονται από την κυβέρνηση εκάστου κράτους και άρα είναι ένα είδος διακυβερνητικού θεσμού. Έστω και εάν προστατεύεται εξίσου η ανεξαρτησία των εθνικών κεντρικών τραπεζών και μάλιστα με επιβεβλημένη αλλαγή της εκάστοτε εθνικής νομοθεσίας, παραμένει ερωτηματικό η νομιμοφροσύνη των μελών του Συμβουλίου των Διοικητών προς την ΟΝΕ ή προς τα εθνικά συμφέροντα.[112] Παρόλα αυτά, είναι σημαντικό το γεγονός ότι μία πολιτική η οποία παραδοσιακά βρισκόταν υπό εθνικό έλεγχο και μάλιστα άμεσα συνδεδεμένη με την εθνική κυριαρχία, όπως η

[107] EUR-Lex, Access to European Union Law, Glossary of Summaries, European Central Bank (ECB), https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM:european_central_bank (Τελευταία πρόσβαση 18/05/2022)
[108] Τσακαλογιάννης, *Ευρώ*, σελ. 109
[109] Teyssier- Baudier, *Η Οικοδόμηση της Ευρώπης,* σελ 101-102
[110] "Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση", σελ Αριθ. C 191 / 15
[111] "Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση", σελ Αριθ. C 191 /70
[112] Τσακαλογιάννης, *Ευρώ,* σελ. 110

νομισματική, πέρασε όχι μόνο σε υπερεθνικό έλεγχο αλλά και σε πρόσωπα μη εκλεγμένα, σε τεχνοκράτες που δεν υπόκεινται σε δημοκρατική λογοδοσία.[113]

Επιπλέον, μία ακόμα ατέλεια στο οικοδόμημα της ΟΝΕ, αφορά την ασυμβατότητα μεταξύ της υπερεθνικά ελεγχόμενης νομισματικής πολιτικής και της αποκεντρωμένης και εθνικά υπαγόμενης φορολογικής και δημοσιονομικής πολιτικής.[114] Η δημοσιονομική πολιτική ασκείται από της εθνικές κυβερνήσεις, υπό κοινοτική πολυμερή εποπτεία άσκησης "ορθής" οικονομικής πολιτικής. Ο ορισμός αυτής της ορθής πολιτικής, διατυπώνεται, κατόπιν συστάσεων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, από το ECOFIN[115] προς την ΕΕ και τα μέλη της, με σκοπό το συντονισμό των δημοσιονομικών πολιτικών.[116] Επιπλέον, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ελέγχει τη δημοσιονομική πολιτική του κάθε κράτους. Αυτός ο διαμοιρασμός του ελέγχου επί της οικονομικής πολιτικής είναι σημαντικός με δεδομένο ότι η ΕΕ διατηρεί και τον έλεγχο της τελωνειακής ένωσης, της κοινής εμπορικής πολιτικής, της κοινής αγοράς και του κοινού νομίσματος.[117] Αυτές οι ασάφειες και ατέλειες φανερώνουν τις δύο απόψεις που επικρατούσαν κατά τις διαπραγματεύσεις για την ΟΝΕ. Η μία, επεδίωκε την πλήρη ανεξαρτησία των θεσμικών οργάνων στα πλαίσια μίας περεταίρω προσπάθειας ομοσπονδοποίησης, ενώ η άλλη την υπαγωγή του συνολικού οικοδομήματος υπό τον εποπτικό έλεγχο των κρατών.[118]

3.2 Διαπραγματεύσεις και συμβιβασμοί

Ο συγκερασμός των απόψεων και η προώθηση της ΟΝΕ υπό ανάλογους όρους, αποτελούν ενδεικτικά στοιχεία για να υποστηριχθεί η άποψη ότι η υιοθέτηση του κοινού νομίσματος αποτελούσε και πολιτική κίνηση, παράλληλα με οικονομική αναγκαιότητα. Οι "εκ γενετής" ατέλειες που περιλάμβανε η Συνθήκη, δηλαδή η νομισματική ένωση να προηγείται της οικονομικής σύγκλισης και της δημοσιονομικής

[113]Λουκάς Τσούκαλης, "Η Ευρωπαϊκή Νομισματική Ένωση", στο Μαραβέγιας-Τσινισιζέλης (επιμ), σελ. 301
[114] McCormick, *European Union Politics*, σελ. 329
[115] ECOFIN: Συμβούλιο Οικονομικών και Δημοσιονομικών Υποθέσεων, αποτελείται από τους Υπουργούς Οικονομικών των μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και σε αυτό συζητούνται η οικονομική πολιτική, τα δημοσιονομικά και φορολογικά θέματα,
[116] Τσούκαλης, Η Ευρωπαϊκή Νομισματική Ένωση, σελ. 302
[117] Bini-Smaghi et al, *The Transition to EMU in the Maastricht Treaty*, σελ. 23
[118] Τσακαλογιάννης, *Ευρώ*, σελ 111

ενοποίησης, αποτελούν εκφάνσεις αυτού του γεγονότος. Οι προτάσεις των ειδικών επιτροπών που προετοίμαζαν το σχέδιο για την ΟΝΕ, και αναγνώριζαν ότι η οικονομική και δημοσιονομική ολοκλήρωση θα έπρεπε να προηγείται της νομισματικής ένωσης, αγνοήθηκαν υπό την επενέργεια πολιτικών αναγκαιοτήτων οι οποίες επέβαλαν την επιτακτική αντιμετώπιση τρεχόντων ζητημάτων.[119]

Οι διαπραγματεύσεις που έλαβαν χώρα για τον καθορισμό των χαρακτηριστικών της ΟΝΕ από την Έκθεση Ντελόρ και έπειτα, καθορίστηκαν από τη δυναμική της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, αυτής που είχε εκκινήσει από τη Συνθήκη της Ρώμης και σημαδεύτηκε από τα ανεπίλυτα προβλήματα που συσσωρεύονταν επί δεκαετίες, αλλά και από τις εξελίξεις του διεθνούς περιβάλλοντος. Στα τέλη της δεκαετίας του 1980, τα τρέχοντα ζητήματα χρειάζονταν άμεση αντιμετώπιση. Ενώ η διαδικασία για την κοινή αγορά σταδιακά ολοκληρωνόταν, τα νομισματικά προβλήματα της προηγούμενης δεκαετίας είχαν αναδείξει το γερμανικό μάρκο σε κυρίαρχο νόμισμα της ηπείρου με τα υπόλοιπα νομίσματα του ΕΝΣ να αναπροσαρμόζονται σε σχέση με αυτό.[120] Επιπλέον, η κατάρρευση των κομμουνιστικών καθεστώτων στην Ανατολική Ευρώπη, και η επανένωση της Γερμανίας, επανάφεραν στους υπόλοιπους Ευρωπαίους και κυρίως στη Γαλλία, τους φόβους που απέρρεαν από μία ισχυρή Γερμανία. Παράλληλα, η μορφή που θα έπαιρνε το υπό διαπραγμάτευση ευρωπαϊκό οικοδόμημα, διατηρούσε τις διχογνωμίες ανάμεσα στους εταίρους στην ΕΚ.[121]

Ένα από τα πρώτα προβλήματα που έπρεπε να αντιμετωπιστούν ήταν ο στόχος για μία παράλληλη πορεία προς την πολιτική ένωση, ειδικά όπως εκφραζόταν από την πλευρά της Γερμανίας, η οποία θα λάμβανε τη μορφή μίας ευρωπαϊκής ομοσπονδίας. Για τη Γερμανία, η ΟΝΕ θα είχε νόημα μόνο παράλληλα με την πολιτική ένωση. Η Γαλλία, σταθερά προσηλωμένη προς τον στόχο της ΟΝΕ, ήταν διατεθειμένη να συμπλεύσει με τις γερμανικές θέσεις και να δώσει περιθώριο πολιτικών ελιγμών για να τον επιτύχει. Η Βρετανία[122] στον αντίποδα, σταθερά αντίθετη με οποιαδήποτε δράση που θα επέφερε

[119] Berend, *The History of European Integration,* σελ. 173
[120] Eichengreen, *Η Ευρωπαϊκή Οικονομία,* σελ 370
[121] Bini-Smaghi et al, *The Transition to EMU in the Maastricht Treaty*, σελ. 36
[122] Για μία σε βάθος ανάλυση της Βρετανικής πολιτικής κατά τις διαπραγματεύσεις για τη Συνθήκη του Μάαστριχτ βλέπε: Alasdair M. Blair, "*The UK & the Negotiation of the Maastricht Treaty, 1990-1991* PhD diss., University of Leicester, October 1997

εκχώρηση εθνικής κυριαρχίας, ήταν αντίθετη ακόμα και για την ίδια την ΟΝΕ[123] και το κοινό νόμισμα, αντιπροτείνοντας ως εναλλακτική λύση την παράλληλη με τα εθνικά νομίσματα χρήση ενός "σκληρού ECU".[124] Εκτός των Ευρωπαίων, σημαντικές αντιρρήσεις προς την πολιτική ένωση παράλληλα με την ΟΝΕ, κάτι που ήταν επόμενο ότι θα εμπεριείχε και αμυντικό σκέλος, εξέφρασαν και οι ΗΠΑ. Με ωμή παρέμβαση στα ευρωπαϊκά ζητήματα, οι ΗΠΑ προσπάθησαν να διατηρήσουν την ατλαντική συνεργασία και την αποφυγή της αμυντικής αυτονόμησης της Ευρώπης.[125]

Η ενοποίηση της Γερμανίας, αποτέλεσε το γεγονός που μετέβαλε τις ισορροπίες στην Ευρώπη και συνεπώς, άλλαξε τα δεδομένα ως προς την χάραξη της πολιτικής των κρατών στις διαπραγματεύσεις για την ΟΝΕ. Για τα κράτη της ΕΚ και κυρίως τη Γαλλία, η ΟΝΕ ήταν το όχημα το οποίο θα οδηγούσε την ενωμένη και σημαντικά ισχυροποιημένη Γερμανία να ενσωματωθεί ειρηνικά εντός της Ευρώπης αλλά και αντίστοιχα η συμμετοχή της Γερμανίας με το ισχυρό μάρκο ήταν το προαπαιτούμενο για μία επιτυχημένη διαδικασία νομισματικής ένωσης. Για τη Γερμανία, η στήριξη στην ΟΝΕ ήταν ο τρόπος για να εξασφαλιστεί η απαραίτητη υποστήριξη από το εξωτερικό για την ομαλή επανένωση, να αποσβεστούν οι ευρωπαϊκοί φόβοι και να δοθούν οι κατάλληλες βεβαιώσεις για την συνέχεια της προσήλωσης στην ευρωπαϊκή ολοκλήρωση.[126] Με την επανένωση να είναι πλέον γεγονός, η Γερμανία έχοντας πλήρη αντίληψη της αδυναμίας των υπόλοιπων Ευρωπαίων να δημιουργήσουν μόνοι τους την ΟΝΕ, αφού αυτή ήταν το επίκεντρο της ευρωπαϊκής οικονομίας και το μάρκο το σημείο αναφοράς για το ΕΝΣ, σκλήρανε τις στάση της σχετικά με τα τεχνικά χαρακτηριστικά της ΟΝΕ, αποζητώντας εγγυήσεις για σταθερότητα, χαμηλό πληθωρισμό και σχεδιασμό της ΕΚΤ με βάση τα χαρακτηριστικά της ομοσπονδιακής της τράπεζας (Bundesbank).[127]

Η διαδικασία ολοκλήρωσης της ΟΝΕ, είχε πλέον αποκτήσει μία δυναμική που δεν ήταν δυνατό να αντιστραφεί. Η υποστήριξη προερχόταν περισσότερο από πολιτικές διαδικασίες και λιγότερο από οικονομικούς φορείς και κυρίως από τον Πρόεδρο της Γαλλίας Μιττεράν και τον Καγκελάριο της Γερμανίας Κολ, οι οποίοι αναβίωναν το

[123] Blair, PhD diss, σελ. 240
[124] Στο ίδιο, σελ. 237
[125] Τσακαλογιάννης, *Ευρώ*, σελ. 95-96
[126] Τσούκαλης, Η Ευρωπαϊκή Νομισματική Ένωση, σελ. 295
[127] Eichengreen, *Η Ευρωπαϊκή Οικονομία,* σελ 375-376

γαλλογερμανικό άξονα.[128] Ο υπουργός εξωτερικών της Γερμανίας Γκένσερ[129] (Hans-Dietrich Genscher), κατέθεσε ένα μνημόνιο το οποίο προέβλεπε ένα κοινό νόμισμα και κυρίως, μία κεντρική τράπεζα ως αναγκαία μέσα για την επίτευξη της ΟΝΕ. Συνεπώς, η τελική ώθηση για την ΟΝΕ δε δόθηκε από το γερμανικό υπουργείο οικονομικών ούτε από την Bundesbank, η οποία ήταν ανέκαθεν αρνητική στην απεμπόληση του μάρκου και της δύναμης του αλλά και του ρόλου της ίδιας. Για τη Γαλλία, η ΟΝΕ θα ήταν επίσης το μέσο για να αντισταθμιστεί η πρόσδεση του φράγκου στο μάρκο και άρα η μειωμένη δυνατότητα άσκησης πλήρως ανεξάρτητης νομισματικής πολιτικής. Η γερμανική οικονομική ηγεμονία, θα μπορούσε να ισοσκελιστεί μέσω της ΟΝΕ. Η ΕΚΤ, σχεδιασμένη με βάση τη Bundesbank, θα εγγυόταν μεν, τη νομισματική σταθερότητα, αλλά ταυτόχρονα θα επέτρεπε και περιθώρια γαλλικής επιρροής.[130]

Το πρόγραμμα κατά τη Διάσκεψη του Μάαστριχτ στις 9 και 10 Δεκεμβρίου 1991, ήταν πλήρες, ακόμα και εάν τα περισσότερα ζητήματα για την ΟΝΕ είχαν αποσαφηνιστεί και συμφωνηθεί από τις επιτροπές και τους αντίστοιχους φορείς από πριν. Το ζήτημα πλέον, ήταν να ληφθούν οι κατάλληλες αποφάσεις σε ανώτατο πολιτικό επίπεδο για τη συνομολόγηση της Συνθήκης. Ανάμεσα στα πολλά θέματα, από αυτά που αφορούσαν την ΟΝΕ, τα περισσότερο επίμαχα ήταν η διαδικασίες για τη μετάβαση από τη δεύτερη στην τρίτη φάση της, ο καθορισμός και η εκτίμηση του βαθμού της απαραίτητης οικονομικής σύγκλισης για την είσοδο στην τρίτη φάση και ο σχεδιασμός, η φύση και ο χρόνος της δημιουργίας της ΕΚΤ.[131] Κατά την πολυμερή διαπραγμάτευση στο Μάαστριχτ, σημαίνοντα ρόλο διαδραμάτισε η γαλλογερμανική συνεννόηση και οι θέσεις της Βρετανίας, η οποία βρισκόταν σε αντίθεση με τους υπόλοιπους εταίρους.[132]

Το βράδυ της 8ης Δεκεμβρίου, πριν την έναρξη της Διάσκεψης, Ο Μιττεράν συναντήθηκε με τον Ιταλό Πρωθυπουργό Τζούλιο Αντρεότι[133] (Giulio Andreotti), για να συζητήσουν το θέμα της μετάβασης στην τρίτη φάση και συμφώνησαν σε σκληρά

[128] Για αναλυτική περιγραφή των γαλλογερμανικών διαπραγματεύσεων και πολιτικών χειρισμών για τα ζητήματα σχετικά με τη Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση, βλέπε Colette Mazzucelli. *France and Germany at Maastricht. Politics and Negotiations to Create the European Union. New York and London: Garland Publishing INC, 2002*

[129] Χανς-Ντίτριχ Γκένσερ (Hans-Dietrich Genscher), 21 Μαρτίου 1927 - 31 Μαρτίου 2016, Ομοσπονδιακός Υπουργός Εξωτερικών και Αντικαγκελάριος της Γερμανίας

[130] Blair, PhD diss., σελ. 227

[131] Bini-Smaghi et al, *The Transition to EMU in the Maastricht Treaty*, σελ. 12

[132] Mazzucelli, *France and Germany at Maastricht,* σελ. 174

[133] Τζούλιο Αντρεότι (Giulio Andreotti), 14 Ιανουαρίου 1919 – 6 Μαΐου 2013. Ιταλός δημοσιογράφος, συγγραφέας και πολιτικός. Διετέλεσε Πρωθυπουργός της Ιταλίας

κριτήρια για τον πληθωρισμό, στη δέσμευση για τη σταθερότητα των τιμών και στην ανεξαρτησία της υπό σχεδιασμό ΕΚΤ, για να εξασφαλίσουν τη γερμανική υποστήριξη στην ΟΝΕ. Παράλληλα τόνισαν την ανάγκη μη αναστρεψιμότητας της διαδικασίας δημιουργίας της ΟΝΕ. Κατά την πρώτη μέρα συζητήθηκαν αυτά ακριβώς τα θέματα, για τα οποία η σύμπλευση Μιττεράν και Κολ ήταν φανερή και καθοριστική. Ο Βρετανός Πρωθυπουργός Μέϊτζορ[134] (John Major), ήθελε να αποσπάσει κάποιον όρο εξαίρεσης, λόγω της αρνητικής στάσης της Βρετανίας τόσο σε πολιτικό επίπεδο, όσο και σε επίπεδο κοινής γνώμης. Ο Ισπανός Πρωθυπουργός Φελίπε Γκονζάλες[135] (Felipe González Márquez), συμφωνούσε για την ΟΝΕ αλλά επέμενε να συμπεριληφθεί στη Συνθήκη κάποιο μέσο για την ουσιαστικότερη σύγκλιση των κρατών, ειδικά των πιο αδύναμων οικονομικά. Η θέση του υποστηρίχθηκε και από τους ηγέτες της Ιρλανδίας, της Πορτογαλίας και της Ελλάδας, οι οποίοι επίσης αποδέχονταν το προτεινόμενο κείμενο της Συνθήκης.[136]

Κατά την πρώτη μέρα της Διάσκεψης σημειώθηκε μεγάλη πρόοδος και άνοιξε ο δρόμος για την τελική συμφωνία. Στις τελικές διαπραγματεύσεις ανάμεσα σε Γαλλία, Ιταλία και Βέλγιο και με την υποστήριξη της Γερμανίας, γεφυρώθηκαν όλες οι διαφορές και επήλθε συμφωνία. Την προτεινόμενη συμφωνία, δεν προσυπέγραφε η Βρετανία, η οποία όμως, λόγω της ρήτρας εξαίρεσης που είχε αιτηθεί και ουσιαστικά της είχε παραχωρηθεί, βρισκόταν σε αδύναμη θέση, χωρίς δυνατότητα ουσιαστικής συμμετοχής στις διαπραγματεύσεις. Τη δεύτερη μέρα συμφωνήθηκε η λήψη αποφάσεων για την ΟΝΕ κατά πλειοψηφία, αφαιρώντας τη δυνατότητα άσκησης βέτο από κάποιο κράτος και επιτρέποντας τα υπόλοιπα να συνεχίσουν τη διαδικασία. Η συγκεκριμένη ρύθμιση είχε έντονη πολιτική χροιά αφού υπήρξε αποτέλεσμα έντονων πολιτικών διαπραγματεύσεων.[137] Αυτό, αφορούσε ιδιαίτερα τη Βρετανία, για την οποία από τον προηγούμενο Μάιο είχε συμφωνηθεί από τους Ευρωπαίους να μην εξαναγκαστεί σε συμμετοχή στην ΟΝΕ, αλλά και να μην μπορεί να την εμποδίσει.[138]

---

[134] Σερ Τζον Μέϊτζορ (Sir John Major) 29 Μαρτίου 1943-. Βρετανός πολιτικός. Διατέλεσε υπουργός Εξωτερικών και στη συνέχεια υπουργός Οικονομικών από το 1989 έως το 1990 και στη συνέχεια Πρωθυπουργός του Ηνωμένου Βασιλείου από το 1990 έως το 1997

[135] Φελίπε Γκονζάλες Μάρκεθ (Felipe González Márquez), 1942-, Ισπανός πολιτικός. Πρωθυπουργός της Ισπανίας από το 1982 έως το 1996. Είναι ο πρωθυπουργός με τη μεγαλύτερη θητεία στην ιστορία της χώρας καθώς κατάφερε να εκλεγεί στο ύπατο αξίωμα τέσσερις συνεχόμενες φορές.

[136] Roy Pryce, "The Treaty Negotiations", στο Duff, Pinder, Pryce (επιμ) σελ. 45-46, Mazzucelli, *France and Germany at Maastricht*, σελ. 177-178

[137] Mazzucelli, *France and Germany at Maastricht,* σελ. 189

[138] Pryce, *The Treaty Negotiations*, σελ 46

Τα υπόλοιπα έντεκα μέλη της κοινότητας συμφωνούσαν στις βασικές αρχές της ΟΝΕ με το καθένα να έχει τις ιδιαίτερες γραμμές του. Η Γερμανία προτιμούσε αυστηρά κριτήρια σύγκλισης για την σταθερότητα του μελλοντικού οικοδομήματος. Η Ιταλία διατηρούσε επιφυλάξεις λόγω του υψηλού δημόσιου χρέους της, αλλά δεν πρόβαλε εμπόδια. Οι Ιρλανδία, Ισπανία και Πορτογαλία συμφωνούσαν αλλά ζητούσαν υποστήριξη για την αντιμετώπιση εγγενών δυσκολιών που αντιμετώπιζαν οι οικονομίες τους. Όλες οι υπόλοιπες χώρες συμφωνούσαν, αν και η Ελλάδα αντιμετωπίζοντας με ρεαλισμό την υπόθεση, γνώριζε ότι δύσκολα θα πληρούσε όλες τις προϋποθέσεις.[139] Συνεπώς, η Βρετανία ήταν απομονωμένη στις θέσεις της και έχοντας αποκτήσει τη ρήτρα εξαίρεσης που ζητούσε δεν ήταν δυνατό να δεσμευτεί για την ΟΝΕ ούτε και να την παρακωλύσει. Για την αντιμετώπιση αυτού του ζητήματος ήταν απαραίτητο ένα πρωτόκολλο προσαρτημένο στη Συνθήκη, το οποίο αφορούσε μόνο τη Βρετανία και επέτρεπε στο Βρετανικό Κοινοβούλιο να αποφασίσει ανεξάρτητα από τα όργανα της Κοινότητας εάν θα λάμβανε μέρος στην τρίτη φάση της ΟΝΕ.[140]

Με τη συμφωνία και την υπογραφή της Συνθήκης αντιμετωπίζονταν χρόνια προβλήματα, τα οποία εμπόδιζαν την πλήρη ολοκλήρωση των ευρωπαϊκών οικονομιών. Εκτός από την αντιμετώπιση των δυσκολιών που θα παρουσίαζε η πλήρης εμπέδωση της κοινής αγοράς χωρίς την ΟΝΕ, επιτυγχάνονταν η σταθερή σύνδεση των οικονομιών του κάθε κράτους και η ορθή λειτουργία των παράπλευρων πολιτικών, όπως η ΚΑΠ. Δημιουργούνταν με αυτόν τον τρόπο, επιπλέον, το υπόβαθρο για την περεταίρω προσπάθεια επίτευξης της πολιτικής ένωσης.[141] Διευθετούνταν έτσι, τα προβλήματα που δημιουργούσαν οικονομική αστάθεια σε όλη την περίοδο από την αρχή της δημιουργίας της ΕΟΚ και τριγμούς στις σχέσεις μεταξύ των μελών. Η νομισματική ένωση έδινε τη λύση στο πρόβλημα των νομισματικών ισοτιμιών και η μεταφορά της νομισματικής πολιτικής σε υπερεθνικό επίπεδο, αν και με έντονη την τάση παρέμβασης των κρατών, δημιουργούσε συνθήκες ομαλής συνεργασίας και ανάπτυξης στην ΕΕ.

Μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, η σταθερότητα των συναλλαγματικών ισοτιμιών βασίζονταν στο σύστημα του Μπρέτον Γουντς, δηλαδή τη συμφωνία για σταθερές

[139] Blair, PhD diss., σελ. 253
[140] Mazzucelli, *France and Germany at Maastricht*, σελ. 190
[141] Τσούκαλης, Η Ευρωπαϊκή Νομισματική Ένωση, σελ 294

αλλά προσαρμόσιμες ισοτιμίες όλων των νομισμάτων με το δολάριο και με βάση τη μετατρεψιμότητα του δολαρίου σε χρυσό. Το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ), υποστήριζε τη σταθερότητα και η Ευρωπαϊκή Ένωση Πληρωμών, ρύθμιζε τη μετατρεψιμότητα των ευρωπαϊκών νομισμάτων. Η αρχή του τέλους του Μπρέτον Γουντς, ήρθε λόγω της απροθυμίας της αμερικανικής κυβέρνησης να συνεχίσει να υποστηρίζει το διεθνές σύστημα σε βάρος της εθνικής πολιτικής της και συνεπώς το δολάριο έναντι των άλλων νομισμάτων. Το 1971, οι ΗΠΑ τερμάτισαν τη μετατρεψιμότητα του δολαρίου σε χρυσό και οι ευρωπαϊκές κυβερνήσεις, που τα νομίσματα τους ήταν συνδεδεμένα στο δολάριο σταμάτησαν την παρέμβαση τους στις αγορές συναλλάγματος. Η αστάθεια στις τιμές των νομισμάτων μαζί με τις εντεινόμενες κρίσεις της εποχής τερμάτισαν και τη μεταπολεμική ανάπτυξη.[142]

Ακολούθησε η "*Σμισθόνια Συμφωνία*", ανάμεσα στα ευρωπαϊκά κράτη και τις ΗΠΑ, που επέτρεπε διμερή περιορισμό στα περιθώρια διακύμανσης των συναλλαγματικών ισοτιμιών κατά 2,25% κατά ανώτατο και κατώτατο όριο με βάση μία κεντρική ισοτιμία, δηλαδή συνολική διακύμανση 4.5%.[143] Αυτή η συμφωνία αποτέλεσε τη βάση για τις επόμενες ενδοευρωπαϊκές νομισματικές συμφωνίες. Σύμφωνα με τη Σμισθόνια Συμφωνία, εάν ένα ευρωπαϊκό νόμισμα υπερτιμούνταν σε σχέση με το δολάριο 4,5% και ένα άλλο υποτιμούνταν κατά 4,5%, η μεταξύ τους διακύμανση θα ήταν 9%. Η συμφωνία που παρομοιάστηκε ως "Φίδι μέσα σε Τούνελ", περιόριζε τη ζώνη διακύμανσης των ευρωπαϊκών νομισμάτων στο μισό. Παρά τις προσπάθειες, το σύστημα του Μπρέτον Γουντς κατέρρευσε το 1973, και ακολούθησε μία περίοδος όπου το επίπεδο της συνεργασίας των ευρωπαϊκών κρατών, ήταν το χαμηλότερο μεταπολεμικά και το γερμανικό μάρκο αναδύθηκε ως το ισχυρό νόμισμα της Ευρώπης.[144]

Η ισχυροποίηση του μάρκου και η συνειδητοποίηση ότι η ρύθμιση των νομισματικών προβλημάτων θα ήταν δυνατή ως απόρροια ενοποιητικής διαδικασίας σε περιφερειακό επίπεδο, έκανε δυνατή τη συμφωνία για το Ευρωπαϊκό Νομισματικό Σύστημα (ΕΝΣ) το 1979. Αυτό αντικατέστησε το Φίδι στο τούνελ. Το ΕΝΣ, θα παρείχε την αναγκαία νομισματική σταθερότητα και θα ωφελούσε την οικονομία της Κοινότητας αλλά στα

[142] Eichengreen, *Η Ευρωπαϊκή Οικονομία,* σελ 265-268
[143] Teyssier-Baudier, *Η Οικοδόμηση της Ευρώπης,* σελ. 128
[144] Eichengreen, *Η Ευρωπαϊκή Οικονομία,* 168-173

πρώτα χρόνια αντιμετώπισε δυσκολίες και πάγωσε.[145] Το ΕΝΣ, ήταν ένα σύστημα ρύθμισης των ισοτιμιών και επέμβασης όταν ήταν απαραίτητο, το οποίο βασιζόταν σε μία Ευρωπαϊκή Λογιστική Μονάδα (ΕΛΜ) ή ECU.[146] Το ECU ήταν ένα πλασματικό νόμισμα το οποίο αναπροσαρμοζόταν ανάλογα με τις συνθήκες. Το ΕΝΣ συνέβαλε στη νομισματική σταθερότητα, στην πορεία για την ολοκλήρωση της κοινής αγοράς, και βοήθησε στην προετοιμασία της ΕΕΠ.[147] Με τη συμφωνία για την ΟΝΕ και τη μετάβαση στη δεύτερη της φάση, η ισοτιμία του ECU πάγωσε και μετασχηματίστηκε στο κοινό νόμισμα, το ΕΥΡΩ, το οποίο επέλυσε τα νομισματικά προβλήματα της ΕΕ και αποτέλεσε το όχημα για την οικονομική ολοκλήρωση της, κάνοντας φανερή την καίρια σημασία της Συνθήκης του Μάαστριχτ για το μέλλον της Ένωσης..

Ένα σημαντικό σημείο που θα πρέπει να αναφερθεί, είναι και ο ρόλος των επιχειρήσεων και του ευρωπαϊκού κεφαλαίου εν γένει, στη δημιουργία της ΟΝΕ. Όσο η οικονομική πολιτική μεταφερόταν από εθνικό σε υπερεθνικό/κοινοτικό επίπεδο, διάφορες ομάδες πίεσης ξεκίνησαν να ασκούν επιρροή αλλά και να παρέχουν τεχνογνωσία σε ανώτατο επίπεδο, για την εξυπηρέτηση, εκτός των άλλων και ιδίων συμφερόντων. Από τη στιγμή που η διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης προχωρούσε με έμφαση σε οικονομικά ζητήματα, οι μεγάλες ευρωπαϊκές εταιρίες έγιναν περισσότερο δραστήριες.[148] Αντιμετωπίζοντας για χρόνια τις δυσκολίες που παρουσιάζονταν στην ευρωπαϊκή οικονομία και οι οποίες έθεταν εμπόδια στην ομαλή λειτουργία τους, συνέβαλαν στην ανάπτυξη του πνεύματος της ευρωπαϊκής συνεργασίας και τελικά στην ολοκλήρωση της κοινής αγοράς και του ΕΥΡΩ.

Οι ευρωπαϊκές επιχειρήσεις, παγιδευμένες στα εθνικά τους όρια καθώς η κοινή αγορά που προβλέπονταν από τη Συνθήκη της Ρώμης δεν είχε ολοκληρωθεί, αντιμετώπιζαν τον ανταγωνισμό κυρίως των αμερικανικών επιχειρήσεων που μπορούσαν να κινηθούν σε μία αγορά πολύ μεγαλύτερης κλίμακας, κάτι που τους προσέφερε πλεονέκτημα. Αυτές ήταν που αναζήτησαν στην ΕΚ το μέσο για να αντικαταστήσουν τις ανεπαρκείς εθνικές αγορές. Στα τέλη της δεκαετίας του 1970, τα συμφέροντα των ιδιωτικών

[145] Dedman, *The Origins & Development of the European Union,* σελ. 111-112
[146] ΕΛΜ (ECU από τα αγγλικά European Currency Unit). Αποτέλεσε από το 1979 μέχρι το 1998 την λογιστική μονάδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (ΕΚ) αργότερα Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) και ήταν ο προπομπός του Ευρώ.
[147] Teyssier-Baudier, *Η Οικοδόμηση της Ευρώπης,* σελ 129
[148] McCormick, *European Union Politics*, σελ. 264-265

επιχειρήσεων και των θεσμών της Ευρωπαϊκής Κοινότητας συνέκλιναν. Οι εταιρίες χρησιμοποίησαν τη δύναμη τους για να ζητήσουν τη βοήθεια της ΕΚ ώστε να δημιουργηθεί το νομικό πλαίσιο και η τυποποίηση των προτύπων για μία πλήρως ολοκληρωμένη ευρωπαϊκή αγορά. Ταυτόχρονα, και οι θεσμοί της κοινότητας χρειάζονταν τις ευρωπαϊκές επιχειρήσεις για την προώθηση των μεταρρυθμίσεων. Η νέα εταιρική δράση μέσω συγχωνεύσεων και εξαγορών σε πανευρωπαϊκό επίπεδο βοήθησε ώστε η διαδικασία της ολοκλήρωσης της κοινής αγοράς να αναγεννηθεί και από την αντίθετη κατεύθυνση.[149]

Οι νέες πολιτικές που αναπτύχθηκαν στην ΕΚ μετά την ΕΕΠ, παράλληλα με την κοινή αγορά, όπως η πολιτική ανταγωνισμού και η εμπορική πολιτική, έδωσαν τη δυνατότητα στις εταιρίες να δράσουν σε μία πολύ μεγαλύτερη αγορά που θα τους επέτρεπε να αντιμετωπίσουν τον εξωτερικό ανταγωνισμό, ενώ ωφελούνταν ταυτόχρονα και οι πολίτες των ευρωπαϊκών κρατών. Η συμμετοχή του επιχειρηματικού κόσμου στην ολοκλήρωση της κοινής αγοράς ήταν σημαντική, αφού προσέφεραν την απαραίτητη τεχνογνωσία για την εκπόνηση των σχεδίων του νομικού πλαισίου και των σχετικών κανονισμών. Αυτό έγινε φανερό κυρίως στα θέματα άμυνας και ασφάλειας, όπου ζητήθηκε η συνδρομή ανώτερων στελεχών επιχειρήσεων του αμυντικού τομέα, όπως η Siemens και η BAE Systems. Όπως είναι επόμενο, οι σχετικοί κανονισμοί εξυπηρετούσαν και τα συμφέροντα των εταιριών.[150]

Οι εταιρίες, πλέον πολυεθνικές και με θυγατρικές σε πολλά κράτη της Κοινότητας, χρειαζόταν και το κοινό νόμισμα για να απλοποιήσουν και να εξορθολογήσουν τις υπερεθνικές δράσεις τους. Τα εταιρικά συμφέροντα ξεπερνούσαν τα εθνικά όρια και πολλές φορές ήταν αντικρουόμενα με τα εθνικά συμφέροντα. Ο Διευθυντής της βρετανικών συμφερόντων CBI, δήλωνε ότι ένα κοινό νόμισμα θα ήταν καλό για τη Βρετανία, άποψη εκ διαμέτρου αντίθετη με αυτή της επίσημης κυβέρνησης.[151] Το κοινό νόμισμα που γεννήθηκε μέσα από τη Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση, εξάλειψε τα κόστη συναλλάγματος επιτρέποντας μεγαλύτερη κερδοφορία, ενώ παράλληλα βοήθησε στη σύγκλιση των τιμών και την ανάπτυξη του ενδοευρωπαϊκού εμπορίου. Οι ευρωπαϊκές επιχειρήσεις συνέβαλαν τα μέγιστα στην οικονομική

[149] Berend, *The History of European Integration,* σελ. 149
[150] Berend, *The History of European Integration*, σελ 162
[151] Blair, PhD diss., σελ. 244

ολοκλήρωση και η οικονομική ολοκλήρωση βοήθησε τις επιχειρήσεις να πετύχουν τους στόχους τους σε παγκόσμιο, πλέον, επίπεδο.[152]

Εν τέλει, όσα προβλέπονταν στη Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση για την ΟΝΕ αποτέλεσαν την ώθηση που χρειαζόταν η ΕΚ για την περεταίρω συνέχιση της διαδικασίας ολοκλήρωσης στον οικονομικό τομέα. Η κοινή αγορά, η οποία μόλις ολοκληρωνόταν την εποχή που υιοθετούνταν η Συνθήκη, εξοπλιζόταν με τα κατάλληλα μέσα, όπως ένα κοινό νόμισμα και νομικά κείμενα για την υποστήριξη της. Επίσης, το θεσμικό πλαίσιο επικαιροποιούταν και οι νέοι θεσμοί όπως η υπό σχεδιασμό ΕΚΤ, αναλάμβαναν την ομαλή λειτουργία της νέας πραγματικότητας. Οι ευρωπαϊκές οικονομίες, έστω και με ατέλειες ολοκληρώθηκαν σε μεγάλο βαθμό και η οικονομία αποτελεί τον τομέα που προσεγγίζει περισσότερο από όλους στην ομοσπονδιακής μορφής, πλήρη ολοκλήρωση. Παράλληλα, η Συνθήκη, έχοντας ως παράλληλο στόχο και την πολιτική ένωση, προέβλεπε και πολιτικής μορφής προόδους για την ΕΕ, οι οποίες ακόμα και εάν δεν συγκρίνονταν με τη βαρύτητα της ΟΝΕ, προωθούσαν την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση ακόμα περισσότερο.

[152] Berend, *The History of European Integration,* σελ. 170

Κεφάλαιο 4

Πολιτικές Συνιστώσες της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση

4.1 Πολιτική Ένωση και ΚΕΠΠΑ

Όπως φάνηκε προηγουμένως, οι διαπραγματεύσεις και οι συμφωνίες που οδήγησαν στην ΟΝΕ, είχαν πολιτικό όσο και οικονομικό χαρακτήρα. Η Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση, αποτελεί έναν συμβιβασμό ανάμεσα στα μέλη της ΕΕ για την προώθηση της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Ενώ όμως, με πολιτικής χροιάς συμφωνίες επιτυγχάνεται η οικονομική ολοκλήρωση από τη στιγμή που υπήρχε και η πολιτική βούληση για κάτι τέτοιο και σε αντίθεση με τη δεκαετία του 1970,[153] η ουσιαστική πολιτική ένωση δεν επιτεύχθηκε. Ενώ κατά τις διαπραγματεύσεις πριν από την υπογραφή της Συνθήκης, υπήρχε εκφρασμένη επιθυμία, ειδικά από τη Γερμανία, για προώθηση της πολιτικής ένωσης για την υποστήριξη της ΟΝΕ, αυτό που εν τέλει έγινε ήταν η ενίσχυση των θεσμών και μία προσπάθεια αντιμετώπισης των αντιδημοκρατικών χαρακτηριστικών της έως τότε Κοινότητας.[154] Στην πραγματικότητα, αυτό που ενισχύθηκε περισσότερο ήταν οι διακυβερνητικοί θεσμοί.

Η διαδικασία για ολοκλήρωση στον πολιτικό τομέα είχε ξεκινήσει περισσότερο συστηματικά από το 1970 με την Ευρωπαϊκή Πολιτική Συνεργασίας (ΕΠΣ), με την οποία αναζητούνταν σε διακυβερνητικό επίπεδο, η κοινή στάση των μελών της Κοινότητας για σημαντικά διεθνή ζητήματα. Κάθε συζήτηση για ενίσχυση των ομοσπονδιακών χαρακτηριστικών προσέκρουε στις παγωμένες σχέσεις μεταξύ των ευρωπαϊκών κρατών, λόγω των οικονομικών προβλημάτων της εποχής αλλά και στην αποστροφή κάποιων μελών και κυρίως της Βρετανίας, για κάθε πρόταση εκχώρησης εθνικής κυριαρχίας σε υπερεθνικούς θεσμούς. Σημαντική πρόοδος για πολλά ζητήματα έγινε με την υιοθέτηση της ΕΕΠ, χωρίς όμως, ιδιαίτερη πρόοδο για την πολιτική ένωση, παρά μόνο σε ορισμένες συνιστώσες με διακυβερνητικό χαρακτήρα. Στο διάστημα μέχρι τη Σύνοδο του Μάαστριχτ, οι Ευρωπαίοι εταίροι θα έπρεπε να συγκλίνουν τα συμφέροντα τους, για την επίτευξη της ελάχιστης συναίνεσης.[155]

---

[153] Paul Taylor. *Το Αβέβαιο Μέλλον της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης*. Αθήνα: Κριτική, 2010, σελ 36
[154] Τσούκαλης, Η Ευρωπαϊκή Νομισματική Ένωση, σελ 303
[155] Χατζηβασιλείου, *Εισαγωγή στην ιστορία του Μεταπολεμικού Κόσμου,* σελ. 469-474

Οι νομισματικές ενώσεις που μπόρεσαν να αντέξουν στο χρόνο, ήταν αυτές που απέρρεαν από μια πολιτική ένωση που αναζήτησε την ολοκλήρωση στην οικονομία της.[156] Στη βάση αυτή και με εξελίξεις, όπως ο τερματισμός της διαίρεσης της Ευρώπης και η επανένωση της Γερμανίας, να έχουν μεταβάλλει ριζικά το ευρωπαϊκό πλαίσιο, η γερμανική ηγεσία, αντιλαμβανόμενη και το ειδικό βάρος της χώρας, πρόβαλε ως προϋπόθεση της ΟΝΕ την πολιτική ένωση. Μετά τη δημοσίευση της έκθεσης Ντελόρ το 1989, ο όρος της Γερμανίας για την έναρξη Διάσκεψης για την ΟΝΕ, ήταν η παράλληλη έναρξη μία άλλης διάσκεψης για την πολιτική ένωση. Αυτό προωθήθηκε από τη γαλλογερμανική σύμπλευση και την επιστολή Κολ - Μιττεράν προς τους υπόλοιπους εταίρους της Κοινότητας. Η ΟΝΕ βρισκόταν σε στάδιο ολοκλήρωσης, οπότε η πολιτική ένωση φαινόταν να έπεται.[157]

Στο Μάαστριχτ, ο στόχος ήταν η παράλληλη προώθηση της οικονομικής με την πολιτική ένωση, μέσω της συνολικής ρύθμισης, με τη δημιουργία ενός ομοσπονδιακού συστήματος και μέσω της εκχώρησης αρμοδιοτήτων από τα μέλη της κοινότητας για τομείς εξωτερικής πολιτικής και άμυνας σε ένα υπερεθνικό όργανο, κάτι που επανερχόταν στο προσκήνιο μετά από δεκαετίες. Σε αυτό το σχέδιο υπήρξαν σθεναρές αντιδράσεις από τη Βρετανία και τη Δανία, με την πρώτη σταθερή στην αρνητική της θέση περί πολιτικής ένωσης, κάνοντας όμως για αντιστάθμιση των άσχημων εντυπώσεων, παραχωρήσεις για την ΟΝΕ. Τελικά, η ενσωμάτωση όλων των τομέων, των οποίων εξετάζονταν η ολοκλήρωση σε ένα θεσμικό πλαίσιο απέτυχε, σε βαθμό που η λέξη "Ομοσπονδία" αν και είχε περιληφθεί στο προσχέδιο της συμφωνίας, τελικά απαλείφθηκε εντελώς από την τελική Συνθήκη.[158] Αντί αυτού, προτιμήθηκε η δημιουργία της ΕΕ υπό την υποστήριξη των τριών πυλώνων.

Η πολιτική ένωση της Ευρώπης δεν ευοδώθηκε στη Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση. Μέσα από αυτή, όμως, εκκινεί η διαδικασία που ίσως έχει αυτή την κατάληξη μετά από ορισμένα στάδια. Βασικό στοιχείο μίας πολιτικής ένωσης, είναι η ενιαία εξωτερική και αμυντική πολιτική[159] και εκεί εντοπίζεται ακόμα ένα σημείο που αποδίδει εξαιρετική σημασία στη Συνθήκη, δηλαδή τη διαμόρφωση της Κοινής Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφαλείας (ΚΕΠΠΑ), η οποία θα είχε και

[156] Τσακαλογιάννης, *Ευρώ*, σελ 16
[157] Στο ίδιο, σελ 92-93
[158] Τσακαλογιάννης, *Σύγχρονη Ευρωπαϊκή Ιστορία,* σελ 457-458
[159] Eurobarometer 37, σελ 44

αμυντικό σκέλος. Αυτή αποτέλεσε το δεύτερο πυλώνα της δημιουργίας της ΕΕ. Σε αυτή, γινόταν πρόβλεψη για τη προώθηση μία κοινής εξωτερικής πολιτικής των μελών της Ένωσης, που θα μπορούσε να οδηγήσει και σε μία κοινή αμυντική πολιτική, που θα περιλάμβανε και τα κράτη της Δυτικοευρωπαϊκής Ένωσης (ΔΕΕ)[160] τα οποία δεν ήταν μέλη της ΕΕ.[161] Υπό τον τίτλο V[162], παρατίθενται όλες οι διατάξεις που αφορούν την ΚΕΠΠΑ, οι οποίες είναι πολύ λιγότερες σε σχέση με τα προηγούμενα εδάφια που αφορούν τον πρώτο πυλώνα, δηλαδή την ΕΕ και την ΟΝΕ, παρόλο που το θέμα έχει ιδιαίτερη βαρύτητα.

Οι στόχοι της ΚΕΠΠΑ όπως περιγράφονται στο άρθρο Ι.1,[163] είναι να διαφυλαχθούν οι κοινές αξίες, τα συμφέροντα και η ανεξαρτησία της ΕΕ, η ενίσχυση της ασφάλειας της ΕΕ και των μελών της, η διατήρηση της ειρήνης και η ενίσχυση της διεθνούς ασφάλειας όπως αυτά διακηρύσσονται στον Καταστατικό χάρτη του ΟΗΕ[164], στην Τελική Πράξη του Ελσίνκι[165] και στο Χάρτη των Παρισίων[166], η προώθηση της διεθνούς συνεργασίας και η εδραίωση της δημοκρατίας και του κράτους δικαίου και τέλος, ο σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η ΚΕΠΠΑ προωθεί τους στόχους της μέσω κοινών θέσεων και συλλογικών δράσεων και τη συστηματική συνεργασία στα ζητήματα εξωτερικής πολιτικής και ασφάλειας που αφορούν την Ένωση. Οι κοινές

[160] Δυτικοευρωπαϊκή Ένωση (ΔΕΕ) (Union de l 'Europe occidentale, UEO) ήταν ένας διεθνής οργανισμός και μια στρατιωτική συμμαχία, επιφορτισμένη με την εφαρμογή της Τροποποιημένης Συνθήκης των Βρυξελλών (1954), μια τροποποιημένη έκδοση της αρχικής συνθήκης των Βρυξελλών (1948). Όλα τα κράτη μέλη της ΔΕΕ ήταν επίσης μέλη του ΝΑΤΟ και της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Βέλγιο, Γαλλία, Γερμανία, Ελλάδα, Ιταλία, Λουξεμβούργο, Ολλανδία, Πορτογαλία, Ισπανία, Βρετανία), ενώ τα συνδεδεμένα μέλη ήταν χώρες που ήταν μέλη του ΝΑΤΟ αλλά όχι της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Τσεχία, Ουγγαρία, Ισλανδία, Νορβηγία, Πολωνία, Τουρκία)

[161] Χατζηβασιλείου, *Εισαγωγή στην ιστορία του Μεταπολεμικού Κόσμου,* σελ. 476

[162] "Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση", σελ Αριθ. C 191 /58

[163] Στο ίδιο

[164] Ο Χάρτης των Ηνωμένων Εθνών υπογράφηκε στις 26 Ιουνίου 1945, μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου στο Σαν Φρανσίσκο, στο τέλος της Συνδιασκέψεως των Ηνωμένων Εθνών για τη Διεθνή Οργάνωση

[165] Η Τελική Πράξη του Ελσίνκι υπογράφτηκε στο Ελσίνκι της Φινλανδίας στις 30 Ιουλίου-1 Αυγούστου 1975. Προβλέπει τον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και θεμελιωδών ελευθεριών και θέτει τις βάσεις για την περεταίρω εξέλιξη της Διαδικασίας για Ασφάλεια και Συνεργασία στην Ευρώπη. Ίδρυσε τον Οργανισμό για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη (ΟΑΣΕ), (Organization for Security and Co-operation in Europe - OSCE) τον μεγαλύτερο διακρατικό οργανισμό για τη διαφύλαξη της ασφαλείας στον κόσμο

[166] Η "Χάρτα των Παρισίων για μια Νέα Ευρώπη" υπογράφτηκε στις 21 Νοεμβρίου 1990, από του 34 ηγέτες των χωρών της Ευρώπης, των ΗΠΑ και του Καναδά και σήμανε το τέλος του Ψυχρού Πολέμου. Προέβλεπε την προσήλωση στην ελευθερία, στη δημοκρατία, στα ανθρώπινα δικαιώματα, στον σεβασμό των μειονοτικών δικαιωμάτων, στη δέσμευση για τήρηση των αρχών της καλής γειτονίας, στον σεβασμό του απαραβίαστου των συνόρων και της εδαφικής ακεραιότητας των κρατών και στην κυρίαρχη ισότητα των κρατών.

δράσεις που θα εφαρμοστούν σε αυτά τα ζητήματα, αποφασίζονται μέσω μίας περίπλοκης διαδικασίας η οποία περιγράφεται στο Άρθρο Ι.3. Η διαδικασία προβλέπει ότι μετά από προτάσεις από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, το Συμβούλιο Υπουργών θα υιοθετεί ομόφωνα τις αποφάσεις για τα θέματα τα οποία μπορούν να παρθούν αποφάσεις με ειδική πλειοψηφία, από τις οποίες εξαιρούνται εξαρχής αποφάσεις επί αμυντικών θεμάτων.[167]

Η ΚΕΠΠΑ δεν αποτελεί ένα υπερεθνικό μόρφωμα για την εξυπηρέτηση των συμφερόντων της ΕΕ στο διεθνές πεδίο. Είναι ένα διακυβερνητικό θεσμικό πλαίσιο για το συντονισμό της εξωτερική πολιτικής και τη σύγκλιση των θέσεων των κρατών που θα εκβάλει σε κοινή δράση. Είναι το ελάχιστα αποδεκτό σημείο στο οποίο συνέκλιναν τα συμφέροντα κυρίαρχων κρατών ώστε να προωθηθεί η συνεργασία και να μην αποτύχει εξολοκλήρου η προσπάθεια ολοκλήρωσης της Ευρώπης στον πολιτικό τομέα. Αυτό γίνεται φανερό στα έντεκα άρθρα που αποτελούν τη θεσμοποίηση της ΚΕΠΠΑ στη Συνθήκη, με τη συνεχή αναφορά στα κράτη μέλη και την κυρίαρχη θέση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου σε αυτή, δηλαδή, των αρχηγών των κρατών. Σε αυτό, συνέβαλαν καθοριστικά οι γαλλογερμανικές σχέσεις και η άρνηση της Βρετανίας για οποιοδήποτε πλαίσιο το οποίο θα μπορούσε να οδηγήσει σε ομοσπονδιακών χαρακτηριστικών αποτέλεσμα.[168]

Κατά τις διαπραγματεύσεις για την ΚΕΠΠΑ στο Μάαστριχτ, τα μέλη της Κοινότητας ήταν χωρισμένα σε δύο παρατάξεις με διαφορετικές απόψεις. Για την κοινή εξωτερική πολιτική, η Βρετανία μαζί με τη Δανία, την Ελλάδα και την Πορτογαλία, συμφωνούσαν στην εμβάθυνση της συνεργασίας στα πλαίσια της υπάρχουσας ΕΠΣ, αλλά δεν εμφανίζονταν διατεθειμένες για αντικατάσταση των διακυβερνητικών διαδικασιών από ένα πλαίσιο που θα προωθούσε την ομοσπονδοποίηση. Στον αντίποδα, η Γαλλία και η Γερμανία, ευνοούσαν τη σύμπηξη μίας ισχυρής κοινής πολιτικής της Ένωσης και είχαν την υποστήριξη της Ιταλίας, των χωρών της BENELUX αλλά και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Σε θέματα ασφαλείας, οι διαχωριστικές γραμμές ήταν διαφορετικές. Εδώ, η αντίθεση παρουσιάζονταν μεταξύ των ατλαντιστών, δηλαδή της Βρετανίας, της Ολλανδίας και της Πορτογαλίας και των υπολοίπων μελών τα οποία

[167] Geoffrey Edwards-Simon Nuttall, *"Common Foreign and Security Policy",* στο Duff, Pinder, Pryce (επιμ), σελ. 91
[168] Βοσκόπουλος, *Η Οικοδόμηση της Ευρώπης*, σελ 542-543

υπό την ανάγκη εξυπηρέτησης των εθνικών τους πολιτικών, ευνοούσαν μία περισσότερο αυτόνομη ευρωπαϊκή άμυνα.[169]

Στο Άρθρο Ι.4 αναφέρεται ότι η ΚΕΠΠΑ περιλαμβάνει όλα τα θέματα που αφορούν την ασφάλεια της Ευρώπης, συμπεριλαμβανόμενης μίας κοινής πολιτικής, η οποία εν καιρώ μπορεί να μετεξελιχθεί σε κοινή άμυνα.[170] Σημαντικό ρόλο σε αυτό θα διαδραμάτιζε η ΔΕΕ, η οποία αρχικά θα ήταν ο μεσάζων ανάμεσα στην ΕΕ και στο ΝΑΤΟ και αργότερα θα ενσωματωνόταν πλήρως στην Ένωση, με μελλοντική διεύρυνση της. Προσαρτημένη στη Συνθήκη υπάρχει η Δήλωση[171] των μελών της ΔΕΕ για κοινή άμυνα με αναφορά στην Ατλαντική Συμμαχία. Προτείνει το συγχρονισμό και την ομογενοποίηση των δομών και των διαδικασιών ανάμεσα στην ΔΕΕ και την ΕΕ αλλά και με το ΝΑΤΟ όπου είναι απαραίτητο.[172] Ο στόχος για μία ευρωπαϊκή άμυνα, η οποία σταδιακά θα αυτονομούνταν από τις ΗΠΑ, δηλώνονταν συχνά την περίοδο πριν τη Διάσκεψη του Μάαστριχτ σε ανώτατο επίπεδο στην Κοινότητα, στα κράτη-μέλη και σε ακαδημαϊκό επίπεδο.

Σε αυτό το σημείο ήταν σημαντική η παρέμβαση του αμερικανικού παράγοντα για ακόμα μία φορά. Η κυβέρνηση των ΗΠΑ ανησύχησε για την πιθανή αυτονόμηση των ευρωπαϊκών δυνάμεων στα πλαίσια μίας αποκλειστικά ευρωπαϊκής αμυντικής πολιτικής. Ένα τέτοιο γεγονός θα προκαλούσε ρήγμα στους αμυντικούς σχεδιασμούς και αποδυνάμωση της ατλαντικής συμμαχίας και (σύμφωνα με τις ΗΠΑ) θα εγκυμονούσε κινδύνους για την ασφάλεια της Ευρώπης. Για αυτό το λόγο, προχώρησε μέσω του Αμερικανού Υφυπουργού Εξωτερικών σε μία εξόφθαλμη παρέμβαση στα εσωτερικά ζητήματα της Κοινότητας και μάλιστα με σκληρή γλώσσα, προσκαλώντας τους ατλαντιστές της Κοινότητας να εμποδίσουν μία τέτοια προοπτική.[173] Η έκφραση "Εν καιρώ" που περιλαμβάνεται στην περιγραφή της ΚΕΠΠΑ, αποτελεί το συμβιβασμό ανάμεσα στις απόψεις των μελών της Κοινότητας για να μην παρακωλυθεί από αυτό το γεγονός η δημιουργία της ΕΕ στο σύνολο της.[174]

---

[169] Edwards-Nuttall, *Common Foreign and Security Policy* , σελ. 88
[170] "Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση", σελ Αριθ. C 191 /59
[171] Στο ίδιο σελ Αριθ. C 191 / 105
[172] Edwards-Nuttall, *Common Foreign and Security Policy,* σελ. 91
[173] Ilai Z. Saltzman. *Securitizing Balance of Power Theory: A Polymorphic Reconceptualization*. New York: Lexington Books, 2011, σελ 203
[174] Τσακαλογιάννης, *Ευρώ*, σελ 95-97

Οι Αμερικανοί και οι ατλαντιστές, συνέβαλαν στη δημιουργία ενός ευρωπαϊκού πυλώνα εντός των πλαισίων του ΝΑΤΟ, ο οποίος θα εξασφάλιζε τη συνέχιση του σχεδιασμού της ευρωπαϊκής άμυνας εντός του και θα ανέβαλε την αυτονόμηση της ΕΕ. Αυτό υπήρξε και το προαπαιτούμενο από τις χώρες που ήγειραν αντιστάσεις σε μία αυτόνομη ευρωπαϊκή άμυνα για την αποδοχή του πλαισίου της ΚΕΠΠΑ. Οι παράγοντες που συνέτειναν σε αυτή την εξέλιξη υπήρξαν η κυριαρχία των ΗΠΑ στα ζητήματα της ασφάλειας της ευρωπαϊκής ηπείρου και η ανάγκη να διαφυλαχτεί η ευρώ-ατλαντική σχέση.[175] Άλλωστε, κάτι τέτοιο θα είχε οφέλη και για τους ευρωπαίους από τη στιγμή που θα απέφευγαν τη χρηματοδότηση των απαραίτητων μέσων για την άσκηση αμυντικής πολιτικής και θα γινόταν δυνατή η διοχέτευση αυτών των πόρων σε άλλες κοινοτικές πολιτικές.

Οι προβλέψεις της ΚΕΠΠΑ είναι μεγάλης σημασίας για τη συνοχή της ΕΕ και σηματοδότησαν μία αλλαγή σε σχέση με τον τρόπο λειτουργίας της ΕΠΣ. Ενώ η ΕΠΣ ακολουθούσε πολιτική παρακολούθησης των διεθνών ζητημάτων και κατόπιν αντίδρασης σε αυτά, η ΚΕΠΠΑ, παρείχε το πλαίσιο ώστε τα μέλη της ΕΕ εάν το επιθυμούσαν να μπορούν να συναποφασίσουν στην άσκηση ουσιαστικής πολιτικής δράσης. Παρέχει το πλαίσιο ώστε το κάθε κράτος να δρα ταυτόχρονα ως έθνος αλλά και ως μέλος της Ένωσης. Κάθε μέλος μπορεί να περιβάλει τα εθνικά του συμφέροντα με ευρωπαϊκό μανδύα και να τα υποστηρίξει από κοινού με τα υπόλοιπα μέλη, εάν υπάρχει σχετική συμφωνία, κάτι που θα τους προσδώσει ιδιαίτερη βαρύτητα και θα συμβάλει στην εξυπηρέτηση τους με μεγαλύτερες πιθανότητες επιτυχίας.[176] Εν τέλει, οι ευρωπαϊκές δυνάμεις με τη Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση προχώρησαν την πολιτική ολοκλήρωση ακόμα ένα βήμα, ακόμα και αν αυτή υπήρξε ατελής.

Οι ίδιες οι προβλέψεις για την ΚΕΠΠΑ όπως αναπτύσσονται, δεν είναι επαρκείς για την επίτευξη των αναφερόμενων στόχων. Καταρχήν, απουσιάζει από τα άρθρα για την ΚΕΠΠΑ κάποια πρόβλεψη για να επιβεβαιώσει τη συμμόρφωση των μελών προς αυτή, γεγονός που αποδυναμώνει το όλο εγχείρημα. Δεν υπάρχει ρητή πρόβλεψη για την σχέση ανάμεσα στις διάφορες εθνικές πολιτικές και την ΚΕΠΠΑ ενώ ο στόχος είναι ακριβώς ο συντονισμός των εθνικών πολιτικών.[177] Το Μάαστριχτ αποτέλεσε συνέχεια

[175] Βοσκόπουλος, *Η Οικοδόμηση της Ευρώπης,* σελ. 547-548
[176] Αργύρης Γ. Πασσάς. "Η Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφαλείας της Ευρωπαϊκής Ένωσης". στο Μαραβέγιας-Τσινισιζέλης (επιμ), σελ. 368-369
[177] Edwards-Nuttall, *Common Foreign and Security Policy,* σελ. 102

των μεγαλόσχημων διακηρύξεων για μία κοινή ευρωπαϊκή εξωτερική πολιτική, αλλά οι προβλέψεις και ο σχεδιασμός της ΚΕΠΠΑ αφορά επί της ουσίας το συντονισμό ανεξάρτητων εθνικών πολιτικών, χωρίς εγγυήσεις για κοινή οπτική.[178]

Οι προβλέψεις που περιγράφονται στο Άρθρο Ι.3, δεν διακρίνονται για τη διαφάνεια τους και εγείρουν αμφιβολίες για τις ουσιαστικές πιθανότητες πραγματοποίησης τους. Η δυνατότητα εφαρμογής δεν μπορεί να θεωρηθεί βέβαιη. Οι συλλογικές δράσεις δεν ορίζονται επαρκώς και η πρόβλεψη για αποφάσεις μέσω ειδικής πλειοψηφίας είναι υπό τέτοιους περιορισμούς ώστε μοιάζει απίθανη η λήψη κάποιας απόφασης. Σχηματικά, τα μέλη της ΕΕ θα πρέπει να αποφασίσουν ομόφωνα εάν κάποιο θέμα εμπίπτει σε περίπτωση που επιδέχεται απόφαση με ειδική πλειοψηφία.[179] Επιπλέον, στο Άρθρο Ι.7,[180] προβλέπεται ότι θα πρέπει το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο να συμβουλευτεί το Ευρωκοινοβούλιο για τις βασικές παραμέτρους των αποφάσεων. Οι μηχανισμοί όμως, που προβλέπονται δε δίνουν στο Ευρωκοινοβούλιο την απαραίτητη ισχύ για να συμβάλει και να συμμετέχει ουσιαστικά στη λήψη κάποιας απόφασης. Με αυτό τον τρόπο υπάρχει ένα τρωτό σημείο στη Συνθήκη από άποψη νομιμότητας, καθώς αν και οι αποφάσεις λαμβάνονται από εκλεγμένες κυβερνήσεις, δεν υπάρχει η διαφάνεια και η απαραίτητη ενημέρωση προς τους λαούς της Ευρώπης σαν σύνολο για ένα τόσο σημαντικό ζήτημα, το οποίο υποτίθεται ότι είναι κοινό.[181]

Ενώ για την επίσημη πολιτική των κρατών η ΚΕΠΠΑ παρουσιάζει δαιδαλώδη χαρακτηριστικά και αποτελεί χώρο συμβιβασμών και πολιτικών ελιγμών, στη συνείδηση της κοινής γνώμης, λαμβάνει περισσότερο ξεκάθαρα χαρακτηριστικά. Τους πρώτους μήνες μετά την υπογραφή της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση, το 59% έναντι του 23% των Ευρωπαίων διάκειται υπέρ της πρότασης η ΕΕ, ως πολιτική ένωση να είναι υπεύθυνη για την κοινή εξωτερική πολιτική προς χώρες εκτός Ένωσης. Επιπλέον, το 70% έναντι του 16% είναι υπέρ της πρότασης η ΕΕ να είναι υπεύθυνη για θέματα ασφάλειας και άμυνας. Σε κάθε κράτος-μέλος, οι μετρήσεις της κοινής γνώμης παρουσιάζουν απόλυτες πλειοψηφίες υπέρ της ΚΕΠΠΑ, με μόνες εξαιρέσεις τους Ιρλανδούς, τους Δανούς και τους Βρετανούς να παρουσιάζουν σχετικές πλειοψηφίες

[178] Edwards-Nuttall, *Common Foreign and Security Policy*, σελ 99
[179] Στο ίδιο, σελ. 95-96
[180] "Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση", σελ Αριθ. C 191 /60
[181] Edwards-Nuttall, *Common Foreign and Security Policy,* σελ. 102-103

για τα ζητήματα εξωτερικής πολιτικής και τους Ιρλανδούς, επιμένοντας στην ουδετερότητά τους, επιπλέον και για ζητήματα ασφάλειας και άμυνας.[182]

4.2 Εσωτερικά ζητήματα

Η δημιουργία της ΟΝΕ και η οικοδόμηση της ενιαίας αγοράς, πέρα από το κανονιστικό της πλαίσιο επέβαλε και τη συνεργασία των μελών της Ένωσης πάνω σε ζητήματα και εκτός της οικονομίας. Αυτά, προϋπέθεταν τη συνεργασία των κρατών επί διαφόρων πεδίων όπως αυτά της εσωτερικής λειτουργίας, των κοινών εσωτερικών πολιτικών και της διαχείρισης των συνόρων.[183] Αυτά τα ζητήματα, ρυθμίζονται στον Τίτλο VI[184] της Συνθήκης, αλλά σχετικές ρυθμίσεις μπορούν να ανιχνευτούν στο σύνολο του κειμένου της. Η δικαιοσύνη και οι εσωτερικές υποθέσεις αποτελούν τον τρίτο πυλώνα της ΕΕ και προβλέπουν, όπως και η ΚΕΠΠΑ, τη διακυβερνητική συνεργασία πάνω σε τομείς όπως η δικαιοσύνη, ο έλεγχος των εξωτερικών συνόρων της Ένωσης, το δικαίωμα μετανάστευσης και ασύλου, η καταπολέμηση της τρομοκρατίας και η αστυνόμευση. Οι υπερεθνικοί θεσμοί, όπως η Επιτροπή και το Ευρωκοινοβούλιο, έχουν πολύ λίγες αρμοδιότητες και σε αυτό τον πυλώνα.[185]

Η εξέλιξη για ζητήματα δικαιοσύνης και εσωτερικών δεν ήταν προσχεδιασμένη αλλά υπήρξε αποτέλεσμα της ανάγκης αντίδρασης σε ένα φάσμα εξελίξεων, που απέρρεαν από την κοινή αγορά. Στα αρχικά βήματα της Κοινότητας, στη Συνθήκη της Ρώμης, δεν υπήρχε κάποια ανάλογη αναφορά, και αυτά τα θέματα παρέμειναν χωρίς θεσμικό υπόβαθρο, με την εξαίρεση κάποιων συμπληρωματικών συμφωνιών. Το 1967 στη Νάπολη ρυθμίστηκε η τελωνειακή συνεργασία. Το 1971, η επιτροπή Πομπιντού, ασχολήθηκε με την καταπολέμηση της διακίνησης και χρήσης ναρκωτικών. Το 1975, η δημιουργία της ομάδας TREVI[186] αποσκοπούσε στην αντιμετώπιση της τρομοκρατίας και μετά το 1985, επεκτάθηκε και στους τομείς των ναρκωτικών και του οργανωμένου εγκλήματος. Το 1985, επίσης, με τη συμφωνία του Σένγκεν, τέθηκε το

[182] Eurobarometer 37, σελ 45
[183] McCormick, *European Union Politics*, σελ. 393
[184] "Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση", σελ. Αριθ. C 191 /61
[185] Teyssier-Baudier, *Η Οικοδόμηση της Ευρώπης,* σελ 67
[186] Η ομάδα TREVI ήταν ένα διακυβερνητικό δίκτυο αντιπροσώπων των κρατών μελών της Κοινότητας από τα υπουργεία εσωτερικών και δικαιοσύνης, εκτός του κοινοτικού θεσμικού πλαισίου, για την αντιμετώπιση τρομοκρατικών απειλών. Έπαυσε τη λειτουργία του με τη δημιουργία του τρίτου πυλώνα της ΕΕ, στη Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση.

υπόβαθρο για την εναρμόνιση των πολιτικών χορήγησης βίζας, παράνομης μετανάστευσης, χορήγησης ασύλου και αστυνομικής συνεργασίας.[187] Αυτά, προσέφεραν τη βάση για την ανάπτυξη της περεταίρω συνεργασίας σε θεσμικό επίπεδο. Κάθε κράτος ακολουθούσε τη δική του πολιτική στο εσωτερικό. Η επίτευξη της κοινής αγοράς και η ανάγκη εξυπηρέτησης των εξωτερικών ορίων της, αποτέλεσε την αρχή της θεσμικής αντιμετώπισης αυτής της πολυφωνίας.[188]

Κατά τις διαπραγματεύσεις στο Μάαστριχτ,[189] αναζητήθηκε η θεσμική αποκατάσταση των ζητημάτων που είχαν αναδυθεί, αλλά έγινε φανερή και η διάσταση των απόψεων μεταξύ των μελών. Η προσπάθεια για τη δημιουργία μίας περιοχής ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης, άγγιζε ζητήματα εθνικής δικαιοδοσίας και κατ' επέκταση εθνικής κυριαρχίας, με αποτέλεσμα να καταστεί αμφιλεγόμενη.[190] Η συνεργασία για τη δικαιοσύνη και τα εσωτερικά ζητήματα απέκτησε στο Μάαστριχτ την ίδια βαρύτητα με τη συνεργασία στην άμυνα. Οι κυβερνήσεις των μελών της Κοινότητας, γνώριζαν ότι έπρεπε να συνεργαστούν για αυτά τα ζητήματα, αλλά αυτό θα ισοδυναμούσε με απώλεια εθνικού ελέγχου και για αυτό το λόγο εντείνονταν οι σχετικές ανασφάλειες. Αυτές οι ανασφάλειες αφορούσαν επιπλέον τον κίνδυνο ενίσχυσης του διεθνούς εγκλήματος σε περίπτωση άρσης των συνοριακών ελέγχων και της απώλειας ελέγχου της παράτυπης μετανάστευσης.[191]

Πριν το Μάαστριχτ, η συνεργασία για ζητήματα δικαίου και αστυνομίας ήταν ήδη ανεπτυγμένη αλλά κατά περίσταση. Οι προβλέψεις της Συνθήκης αποτελούν έναν συμβιβασμό ανάμεσα στην ανάγκη για συνεργασία και την απροθυμία απεμπόλησης ελέγχου αλλά και συμμετοχής στα αναλογούντα βάρη. Παρά ταύτα, η Συνθήκη αναγνωρίζει για πρώτη φορά σε ένα νομικό κείμενο τα θέματα δικαιοσύνης και αστυνόμευσης και την ανάγκη ανάπτυξης κοινών πολιτικών προς πολίτες τρίτων χωρών και περί μετανάστευσης τους, αλλά και την υπαγωγή τους σε ένα κοινοτικό πλαίσιο. Τα θέματα κοινού ενδιαφέροντος όπως περιγράφονται στο Άρθρο Κ.1[192]

[187] McCormick, *European Union Politics,* σελ. 394
[188] Στο ίδιο, σελ. 394-395
[189] Σχετικά με τις διαπραγματεύσεις για τον τρίτο πυλώνα κατά τη διάρκεια της Συνόδου στο Μάαστριχτ βλ. Mazzucelli, σελ. 179-184 και 187-188
[190] McCormick, *European Union Politics,* σελ. 393
[191] Malcolm Anderson, Monica den Boer, Gary Miller, "European Citizenship and Cooperation in Justice and Home Affairs", *στο Duff, Pinder, Pryce (επιμ),* σελ. 112
[192] "Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση", σελ Αριθ. C 191 /61

προωθούν μία περιεκτική συνεργασία, η οποία αγγίζει σχεδόν όλους τους τομείς των εσωτερικών εθνικών πολιτικών.[193]

Η ανάγκη αντιμετώπισης αυτών των ζητημάτων οδήγησε στη δημιουργία μίας ευρωπαϊκής υπηρεσίας αστυνόμευσης (Europol). Η Europol[194], κατόπιν της πρόβλεψης της στη Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση (Άρθρο Κ.1.9), ιδρύθηκε τον Ιούνιο του 1996 και κατέστη επιχειρησιακή τον Ιούλιο του 1999 με έδρα τη Χάγη της Ολλανδίας. Παρουσιάζεται ως υπηρεσία επιβολής του νόμου, αλλά στην πραγματικότητα η δράση της μπορεί να περιγραφεί καλύτερα ως οργανισμός πληροφοριών κατά του εγκλήματος, όπως η Interpol.[195] Δεν έχει δικαιοδοσία σύλληψης και αυτόνομης διερεύνησης εγκλημάτων, αλλά αναλαμβάνει εποπτικό ρόλο σε επίπεδο Ένωσης, για την ανταλλαγή πληροφοριών ανάμεσα στις αστυνομικές δυνάμεις των μελών με σκοπό την καταπολέμηση του διεθνούς εγκλήματος. Οι τομείς στους οποίους δρα είναι η τρομοκρατία, το οργανωμένο έγκλημα, τα δίκτυα παράνομης διακίνησης μεταναστών, το ξέπλυμα χρήματος και η παράνομη διακίνηση ναρκωτικών και ανθρώπων. Επιπλέον, συντονίζει διεθνείς αστυνομικές επιχειρήσεις. Θεωρείται ο προπομπός για μία πραγματική υπερεθνική ευρωπαϊκή αστυνομική δύναμη.[196]

Ένα σημείο το οποίο εγείρει αμφιβολίες και αντιδράσεις όσον αφορά τον τρίτο πυλώνα της ΕΕ, είναι η έλλειψη δημοκρατικότητας των θεσμών, των οποίων η Συνθήκη ενίσχυσε τη θεσμική τους βάση, αλλά όχι και τη λογοδοσία τους στους λαούς της Ευρώπης. Αυτό είναι δυνατό να ανιχνευτεί ειδικά στις περιπτώσεις του Ευρωκοινοβουλίου και του Ευρωπαϊκού δικαστηρίου, τα οποία ενώ για τις ανάγκες της νέας έννοιας της ευρωπαϊκής ιθαγένειας (βλ. παρακάτω), ο ρόλος τους ενισχύεται, για τη δικαιοσύνη και τις εσωτερικές υποθέσεις, μοιάζει να υποβαθμίζεται ηθελημένα από τα μέλη της Κοινότητας. Το Ευρωκοινοβούλιο δε δύναται να προτείνει τροπολογίες, αλλά μόνο ενημερώνεται, ενώ ζητείται και η άποψη του για σημαντικά ζητήματα από το Συμβούλιο, το οποίο είναι επιφορτισμένο με την άσκηση των σχετικών πολιτικών από κοινού με την επιτροπή. Για άλλα θέματα, βέβαια, εισάγεται η έννοια της

[193] Anderson, et al. *European Citizenship and Cooperation in Justice and Home Affairs*, σελ. 115
[194] Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τη δράση της Europol: https://www.europol.europa.eu/ (Τελευταία πρόσβαση 19/05/2022)
[195] Ιντερπόλ: (Διεθνής Οργάνωση Εγκληματολογικής Αστυνομίας), είναι μη κυβερνητικός διακρατικός οργανισμός με σκοπό την προώθηση της αμοιβαίας συνεργασίας των διαφόρων εθνικών αστυνομικών Αρχών των κρατών, προκειμένου η πρόληψη της εγκληματικότητας να είναι περισσότερο αποτελεσματική σε παγκόσμιο επίπεδο.
[196] McCormick, *European Union Politics,* σελ. 247

συναπόφασης του Ευρωκοινοβουλίου με το Συμβούλιο αλλά και η έγκριση της Επιτροπής από το Ευρωκοινοβούλιο, που όμως, μένουν στη σκιά της γενικής εικόνας. Η έλλειψη λογοδοσίας και διαφάνειας είναι προβληματική για μία Ένωση που θέλει να έχει μεγαλύτερο μερίδιο ελέγχου στα εσωτερικά ζητήματα, τα οποία μέχρι την υπογραφή της Συνθήκης ενέπιπταν στην αποκλειστική δικαιοδοσία των κρατών.[197]

Ο ρόλος του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου και του Ευρωκοινοβουλίου, μοιάζει χωρίς σημασία για τον Ευρωπαίο πολίτη, ως προς την εξέλιξη των θεμάτων δικαιοσύνης και εσωτερικών, ειδικά σε σύγκριση με την Επιτροπή, η οποία δεν είναι δημοκρατικά εκλεγμένη. Αυτό αποτελεί και το βασικότερο μειονέκτημα του Τίτλου VI της Συνθήκης, η οποία αφαιρεί το δημοκρατικό έλεγχο από το κοινοβούλιο και τον νομικό έλεγχο από το Δικαστήριο. Αυτός ο αποκλεισμός των θεσμικών οργάνων της Ένωσης, απορρέει από τις ίδιες τις προβλέψεις της Συνθήκης και από τις προβλεπόμενες διαδικασίες λήψης αποφάσεων. Ενδεικτικά, από το Άρθρο Λ[198] της Συνθήκης συνάγεται ότι η δικαιοδοσία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου δεν επεκτείνεται στα διαλαμβανόμενα στον Τίτλο VI. Ειδικά με την πρόβλεψη του Άρθρου Κ.2 που αφορά ότι όλα τα θέματα δικαιοσύνης και εσωτερικών ζητημάτων πρέπει να βρίσκονται σε συμφωνία με τη Σύμβαση για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, η περιθωριοποίηση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου και η έλλειψη δικαστικής υποστήριξης μπορεί να προκαλέσει βλάβη σε βασικές ατομικές ελευθερίες.[199]

Μία άλλη έννοια η οποία δεν αποτελεί μέρος του τρίτου πυλώνα, αλλά συνδέεται στενά με αυτόν για την καλύτερη αντίληψη της σημασίας του[200] και αναφέρεται για πρώτη φορά σε νομικό κείμενο της Κοινότητας, στο Άρθρο 8[201] της Συνθήκης, είναι αυτή της ευρωπαϊκής ιθαγένειας. Η συζήτηση για ευρωπαϊκή ιθαγένεια δεν ήταν κάτι νέο για την κοινότητα, αφού μπορεί να ανιχνευτεί σε επίσημα έγγραφα ακόμα και τη δεκαετία του 1960. Κατά τις διαπραγματεύσεις πριν το Μάαστριχτ, η πρώτη φορά που αναφέρθηκε η ιδέα για μία ευρωπαϊκή ιθαγένεια, υπήρξε η ισπανική πρόταση στην πρώτη Σύνοδο για την Πολιτική Ένωση στη Ρώμη, τις 14/12/1990. Σύμφωνα με αυτή, η μετάβαση σε μία πολιτική ένωση με αρμοδιότητες για την οικονομική πολιτική, την

[197] Anderson, et al. *European Citizenship and Cooperation in Justice and Home Affairs,* σελ. 120
[198] "Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση", σελ Αριθ. C 191 /63
[199] Anderson, et al. *European Citizenship and Cooperation in Justice and Home Affairs*, σελ. 118-119
[200] Στο ίδιο, σελ 106
[201] "Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση", σελ Αριθ. C 191 /7

εξωτερική πολιτική και την ασφάλεια, πρέπει να στηριχθεί σε έναν ολοκληρωμένο χώρο στον οποίο ο πολίτης θα έχει τον κεντρικό ρόλο.[202]

Η ευρωπαϊκή ιθαγένεια είναι συμπληρωματική της εθνικής ιθαγένειας και παράγει δικαιώματα αλλά και σχετικές υποχρεώσεις για τους πολίτες της Ένωσης. Αυτά τα δικαιώματα διακρίνονται σε κοινωνικά (Άρθρο 8α), όπως το δικαίωμα να εγκαθίσταται κάθε Ευρωπαίος πολίτης στο κράτος - μέλος της επιλογής του, πολιτικά, όπως το δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι (Άρθρο 8β) σε τοπικές εκλογές ή στις ευρωεκλογές σε όλη την επικράτεια της Ένωσης και δικαιώματα στην κοινοτική δικαιοσύνη, με δικαίωμα αναφοράς στο ευρωκοινοβούλιο και προσφυγή στο Διαμεσολαβητή (Άρθρο 8δ). Ο στόχος ήταν να δημιουργηθεί ευρωπαϊκή συνείδηση και να ενταχθούν ευκολότερα οι Ευρωπαίοι πολίτες στην ΕΕ.[203]

Οι λόγοι για τους οποίους κωδικοποιήθηκε η ευρωπαϊκή ιθαγένεια ανήκουν σε ευρύ φάσμα, ανάλογο με τη δυνητική σημασία που αυτή μπορεί να έχει. Καταρχήν, η ιθαγένεια σχετίζεται με την κοινή αγορά. Η αλλαγές που έφερε η κοινή αγορά στην ελευθερία της μετακίνησης και στα κοινωνικά δικαιώματα, δημιούργησε την ανάγκη αναδιάταξης των σχέσεων πολιτών και Κοινότητας. Επιπλέον, η ανάπτυξη της ευρωπαϊκής ιθαγένειας είναι συναφής με την εκλογή του ευρωκοινοβουλίου με άμεσο τρόπο από τους πολίτες και με το ζήτημα του δημοκρατικού ελλείματος στην Κοινοτική διακυβέρνηση. Η ανάπτυξη των υπερεθνικών θεσμών αλλά και η συμμετοχή του ευρωκοινοβουλίου στη διαδικασία λήψης αποφάσεων, αποτελεί ένα κίνητρο για τη συμμετοχή των πολιτών στη δημοκρατική διαδικασία και τη νομιμοποίηση της ευρωπαϊκής διακυβέρνησης, αν και αυτό αποτέλεσε ένα σημείο που δεν υπερτονίστηκε, για ευκολότερη διαχείριση των διαπραγματεύσεων. Τέλος, είχε αναδυθεί η ανάγκη να γίνει η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση περισσότερο προσιτή και απτή στους πολίτες και στο Μάαστριχτ έγινε προσπάθεια αυτοί να κινητοποιηθούν μέσω της αναγνώρισης των ιδεωδών της Ένωσης.[204]

Οι ίδιοι οι Ευρωπαίοι διατηρούν ανάμεικτα συναισθήματα για την ευρωπαϊκή ιθαγένεια. Σε μετρήσεις της κοινής γνώμης αμέσως μετά την υπογραφή της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση, οι Ευρωπαίοι πολίτες όταν ερωτήθηκαν εάν εκτός της

[202] Eurobarometer 37, σελ 49
[203] Teyssier-Baudier, *Η Οικοδόμηση της Ευρώπης*, σελ. 66
[204] Anderson, et al. *European Citizenship and Cooperation in Justice and Home Affairs,* σελ. 106-107

εθνικής τους ταυτότητας αντιλαμβάνονται επιπλέον και την ευρωπαϊκή ταυτότητα, 46% δήλωσε ότι αυτό συμβαίνει συχνά ή κάποιες φορές, ενώ 51% ότι δε συμβαίνει ποτέ. Στην ερώτηση εάν αντιλαμβάνονται τους εαυτούς τους εκτός από πολίτες του εθνικού κράτους που ανήκουν και ως ευρωπαίους πολίτες, τα αποτελέσματα είναι σχεδόν πανομοιότυπα. Ο μέσος όρος των πολιτών σε επίπεδο Ένωσης αντιλαμβάνεται τον εαυτό του και ως Ευρωπαίο πολίτη σε ποσοστό 47%, ενώ μόνο ως πολίτη τους εθνικού κράτους 51%. Ανάλογα είναι και τα ποσοστά όσον αφορά και τα εκλογικά δικαιώματα που προβλέπονται στη Συνθήκη.[205]

Στην πραγματικότητα, η ευρωπαϊκή ιθαγένεια, ενώ δυνητικά αποτελεί μεγάλο βήμα για την ολοκλήρωση, πρακτικά δεν προσφέρει πολλά περισσότερα στους Ευρωπαίους πολίτες από αυτά που ήδη θα είχαν από τη Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση. Ακόμα και το Άρθρο 8γ που προσφέρει διπλωματική αντιπροσώπευση σε τρίτες χώρες, σε πολίτες που το κράτος τους δε διαθέτει, από οποιοδήποτε άλλο κράτος της Ένωσης, προϋπήρχε στο πλαίσιο της ΕΠΣ. Αυτό που θα ήταν δυνατό να γίνει, δηλαδή μία πραγματική εναλλακτική στην εθνική ιθαγένεια, δεν μπορούσε να πραγματοποιηθεί για τον απλό λόγο ότι η ΕΕ δεν αντιπροσωπεύει μία πολιτική οντότητα ή αρχή στην οποία θα μπορούσαν να απευθυνθούν κατ' αποκλειστικότητα οι Ευρωπαίοι πολίτες για την πολιτική τους ύπαρξη. Όπως δεν είναι δυνατό να αντικατασταθούν τα εθνικά διαβατήρια με ένα κοινό Κοινοτικό, έτσι δεν είναι δυνατό και να αποφευχθεί αυτός ο δυισμός στην πολιτική ζωή της Ένωσης.[206]

Αυτός ο δυισμός μπορεί να ανιχνευτεί χαρακτηριστικά και στον τομέα του δικαίου, όπου μία από τις αρχές που το διέπουν είναι αυτή της επικουρικότητας. Η αρχή της επικουρικότητας, όπως εισάγεται στην Συνθήκη του Μάαστριχτ στο Άρθρο 3β[207], συμπληρώνει τις άλλες δύο αρχές του κοινοτικού δικαίου, την αρχή της υπεροχής, δηλαδή ότι το κοινοτικό δίκαιο υπερέχει των νόμων των κρατών – μελών της Ένωσης και την αρχή της άμεσης εφαρμογής, δηλαδή ότι οι κοινοτικοί νόμοι απορρέουν δικαιώματα και υποχρεώσεις για κράτη και πολίτες, άμεσα. Η αρχή της επικουρικότητας αφορά την παρέμβαση του κοινοτικού δικαίου για θέματα που

[205] Eurobarometer 37, σελ 50
[206] McCormick, *European Union Politics*, σελ. 51-52
[207] "Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση", σελ. Αριθ. C 191 /6

αφορούν την κοινότητα και στα οποία τα κράτη δεν είναι δυνατό να δράσουν με αποτελεσματικότητα. Αυτό, όμως, είναι κάτι που περιλαμβάνει κάποια ασάφεια.[208]

Επιδέχεται διαφορετικές ερμηνείες καθώς είτε μπορεί να σημαίνει ότι η Ένωση δεν επεμβαίνει παρά μόνο εάν κάτι δεν επιλύεται σε εθνικό επίπεδο, αλλά και ότι μπορεί και να αποκτήσει δικαιοδοσία σε θέματα εκτός των αυστηρών αρμοδιοτήτων της.[209] Η αρχή της επικουρικότητας, μπορεί να ιδωθεί με δύο όψεις. Από τη μία, ως εργαλείο καταμερισμού πολιτικής ισχύος, προσδιορίζοντας και περιορίζοντας τις αρμοδιότητες της κοινοτικής και της εθνικής νομικής τάξης. Αυτού του είδους η επικουρικότητα, μπορεί να οριστεί σαν εξωγενής. Από την άλλη, η επικουρικότητα συνδέεται με την ίδια τη δομή της Ένωσης, και παρέχει έναν οδηγό για το τι θα πρέπει να γίνει και σε ποιο επίπεδο. Αυτή μπορεί να οριστεί ως ενδογενής.

Η ολοκλήρωση της κοινής αγοράς είναι αποτέλεσμα ενός νομικού κειμένου. Η ΕΕΠ ενδυνάμωσε περεταίρω τη σημασία του νομικού πλαισίου σε αυτή τη διαδικασία. Όσο, όμως, αυτή η διαδικασία προχωρούσε γινόταν φανερή η εισχώρηση του κοινοτικού δικαίου σε τομείς εθνικής κυριαρχίας.[210] Η κοινή αγορά σταδιακά μετασχηματίζει τα εθνικά κράτη σε δευτερεύοντες δρώντες, ακόμα και εάν διατηρούν την άσκηση οικονομικής πολιτικής. Η αρχή της επικουρικότητας αποτελεί το μέσο για τη διατήρηση της πολιτικής κυριαρχίας των κρατών επί της αυξανόμενης ισχύος των υπερεθνικών θεσμών. Κάθε κράτος τη χρησιμοποιεί διαφορετικά. Η Γερμανία και η Βρετανία[211] για να αποτρέψουν την εισχώρηση των θεσμών σε τομείς οικονομίας και κοινωνικής πολιτικής, η Δανία για να προστατεύσει το κράτος πρόνοιας και η Επιτροπή για να εμβαθύνει το στόχο της Συνθήκης του Μάαστριχτ για μία Ευρώπη των πολιτών.[212]

Η αρχή της επικουρικότητας αποτελεί έναν γενικό κανονισμό της Συνθήκης και αφορά συνολικά το οικοδόμημα της Ένωσης. Έχει επίδραση σε όλα τα μέρη της Συνθήκης. Η ΚΕΠΠΑ δυνητικά είναι το κύριο σημείο εφαρμογής της, καθώς με τη μορφή που έλαβε

[208] Mazzucelli, *France and Germany at Maastricht,* σελ 188
[209] Teyssier-Baudier, Η Οικοδόμηση της Ευρώπης, σελ. 105, Andrew Duff. "The Main Reforms". στο Duff, Pinder, Pryce (επιμ), σελ. 27
[210] Hans-W Micklitz. "The Maastricht Treaty, the Principle of Subsidiarity and the Theory of Integration", στο *Lakimies* 4 (1993): 508-539. σελ 511
[211] Πριν το BREXIT
[212] Micklitz, *The Maastricht Treaty*, σελ. 512-513

στη Συνθήκη, όλες οι αποφάσεις λαμβάνονται διακυβερνητικά σε επίπεδο Ένωσης.[213] Για την ΟΝΕ, από τη στιγμή που μόνο η νομισματική πολιτική εκχωρείται σε υπερεθνικό επίπεδο, η λήψη αποφάσεων για τους υπόλοιπους τομείς της δημόσιας οικονομίας λαμβάνονται σε εθνικό ή και τοπικό επίπεδο, οπότε η αρχή της επικουρικότητας δρα ως υποκατάστατο ενός ομοσπονδιακού συστήματος οικονομικής πολιτικής, αν και πιθανώς με περιορισμένη πρακτικότητα.[214] Όσο για τον τρίτο πυλώνα της Ένωσης, η επικουρικότητα ως νομική αρχή μπορεί να βρει την μεγαλύτερη εφαρμογή και να αποτελέσει εργαλείο για το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο για την καλύτερη διάκριση μεταξύ των νομικών τάξεων της Ένωσης και των μελών της.

[213] Edwards-Nuttall, *Common Foreign and Security Policy,* σελ. 101
[214] Τσακαλογιάννης, *Ευρώ*, σελ. 90

Κεφάλαιο 5

Συμπεράσματα

Η Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση, ή η Συνθήκη του Μάαστριχτ όπως έμεινε γνωστή από την ομώνυμη ολλανδική πόλη στην οποία συνήλθε η Διακυβερνητική Διάσκεψη, αποτέλεσε μία τομή στην ευρωπαϊκή ιστορία. Τα δώδεκα κράτη – μέλη της ΕΟΚ, συνειδητοποιώντας την ιστορική ευκαιρία που παρουσιάζονταν για να μεταβάλλουν την στασιμότητα στα ευρωπαϊκά δεδομένα και για να προωθήσουν την ευρωπαϊκή ιδέα, αντιμετώπισαν την κατάσταση με φυγή προς τα εμπρός, κωδικοποιώντας πολιτικές και δημιουργώντας την ΕΕ με τους τρεις πυλώνες της, την Ένωση με την ΟΝΕ, την ΚΕΠΠΑ, και τα εσωτερικά ζητήματα και τις δικαστικές υποθέσεις. Το στοίχημα για τους Ευρωπαίους ήταν η ταυτόχρονη δημιουργία μίας οικονομικής και πολιτικής Ένωσης ανάμεσα τους, όπου η μία θα αποτελούσε προαπαιτούμενο της άλλης.

Στο διάστημα από την επίτευξη της Ενιαίας Ευρωπαϊκής Πράξης μέχρι τη Σύνοδο του Μάαστριχτ, οι Ευρωπαίοι θα έπρεπε να συγκλίνουν τα συμφέροντα τους, για την επίτευξη της ελάχιστης συναίνεσης απέναντι στα ζητήματα που αντιμετώπιζαν. Οι διαπραγματεύσεις και οι συμφωνίες που οδήγησαν στην ΟΝΕ, είχαν πολιτικό όσο και οικονομικό χαρακτήρα. Η Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση, αποτελεί έναν συμβιβασμό ανάμεσα στα μέλη της ΕΕ για την προώθηση της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Ένας βασικός όρος από την πλευρά της Γερμανίας, για την έναρξη κάποιας Διάσκεψης για την ΟΝΕ, ήταν η παράλληλη έναρξη μία άλλης διάσκεψης για την πολιτική ένωση. Μία πολιτική ένωση, θα συνέβαλε στην ομοσπονδιακού τύπου διακυβέρνηση της Ένωσης και στην υποστήριξη της ΟΝΕ για την καλύτερη λειτουργία της. Τελικά, η ουσιαστική πολιτική ένωση δεν επιτεύχθηκε. Αντί αυτού, προτιμήθηκε η δημιουργία της ΕΕ υπό την υποστήριξη των τριών πυλώνων.

Η Οικονομική και Νομισματική Ένωση, η ΟΝΕ, αποτελούσε μέρος του πρώτου πυλώνα της ΕΕ και επιτεύχθηκε σε μεγαλύτερο βαθμό σε σχέση με άλλες προβλέψεις. Τα άρθρα που την θεσμοποιούσαν ήταν αρκετά αναλυτικά και αποτελούσαν το αποτέλεσμα μακρών διαπραγματεύσεων κατά τα χρόνια πριν το Μάαστριχτ. Προβλέπονταν οι τρείς φάσεις κατά τις οποίες τα κράτη θα προετοιμάζονταν για τη νομισματική ένωση και για την υιοθέτηση του κοινού νομίσματος, με την ευθυγράμμιση των οικονομικών πολιτικών τους και τη σύγκλιση των νομισματικών

πολιτικών και μεγεθών. Παράλληλα με τα "κριτήρια σύγκλισης", προβλεπόταν η δημιουργία ενός υπερεθνικού θεσμού με ομοσπονδιακά χαρακτηριστικά, η ΕΚΤ, που μέσω των συμβατικών ρυθμίσεων θα ήταν υπεύθυνη για την άσκηση της νομισματικής πολιτικής της ΟΝΕ, η οποία θα έφευγε από τον έλεγχο των κρατών.

Η Οικονομική και Νομισματική Ένωση, αποτελούσε το μέσο με το οποίο θα ολοκληρωνόταν και θα υποστηριζόταν το σχέδιο για την κοινή αγορά. Το κοινό νόμισμα ήταν το όχημα με το οποίο θα επιτυγχάνονταν η ουσιαστική ολοκλήρωση των αγορών αλλά και η υπερκέραση των χρόνιων νομισματικών προβλημάτων και ανισορροπιών που ύψωναν εμπόδια στην ευρωπαϊκή συνεργασία και απειλούσαν κατά καιρούς το κεκτημένο. Η Συνθήκη, με την ίδρυση της ΟΝΕ και την υιοθέτηση του κοινού νομίσματος, παράλληλα με οικονομική αναγκαιότητα, αποτέλεσε και πολιτικό συμβιβασμό ανάμεσα στα ευρωπαϊκά κράτη και τα συμφέροντα τους. Ως αποτέλεσμα πολιτικών διαπραγματεύσεων, περιλάμβανε και κάποιες "εκ γενετής" ατέλειες που αποτελούν εκφάνσεις αυτού του γεγονότος. Τέτοιες είναι ότι η νομισματική ένωση προηγείται της οικονομικής σύγκλισης και της δημοσιονομικής ενοποίησης, παρά τις συστάσεις των τεχνοκρατών και η ασυμβατότητα μεταξύ της υπερεθνικά ελεγχόμενης νομισματικής πολιτικής και της αποκεντρωμένης και εθνικά υπαγόμενης φορολογικής και δημοσιονομικής πολιτικής που υπήρξαν η ρίζα των προβλημάτων που θα αντιμετώπιζε η Ένωση στο μέλλον.

Μέσα από τη Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση, εκκινεί η διαδικασία που ίσως έχει ως κατάληξη μετά από ορισμένα στάδια την πολιτική ένωση. Βασικό στοιχείο μίας πολιτικής ένωσης, εκτός από την ολοκληρωμένη οικονομία, είναι και η κοινή εξωτερική και αμυντική πολιτική. Αυτός ήταν και ο δεύτερος πυλώνας της ΕΕ, δηλαδή, η συμβατική προσπάθεια για διαμόρφωση μελλοντικά μίας Κοινής Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφαλείας (ΚΕΠΠΑ) της Ένωσης, η οποία θα είχε και αμυντικό σκέλος. Η ΚΕΠΠΑ δεν αποτελεί έναν υπερεθνικό θεσμό ο οποίος είναι επιφορτισμένος με την εξυπηρέτηση των συμφερόντων της ΕΕ στο διεθνές πεδίο. Είναι ένα θεσμικό πλαίσιο για το συντονισμό σε διακυβερνητικό επίπεδο της εξωτερική πολιτικής και τη σύγκλιση των θέσεων των κρατών που θα δύναται να εκβάλει σε κοινή δράση. Είναι το ελάχιστα αποδεκτό σημείο στο οποίο συνέκλιναν τα συμφέροντα κυρίαρχων κρατών ώστε να προωθηθεί η συνεργασία και να μην αποτύχει εξολοκλήρου η προσπάθεια ολοκλήρωσης της Ευρώπης στον πολιτικό τομέα.

Όπως και πριν από το Μάαστριχτ, δε δημιουργήθηκε μία ομοσπονδιακής μορφής έκφραση της εξωτερικής πολιτικής. Η εξωτερική πολιτική εξακολουθεί να βασίζεται στα συμφέροντα των μελών, τους διπλωμάτες και τα εθνικά Υπουργεία Εξωτερικών για την υπεράσπιση των συμφωνημένα κοινών θέσεων και την υιοθέτηση κοινής δράσης, μέχρι οι συνθήκες να το επιτρέψουν ώστε να υπάρξει ένα πραγματικά Ευρωπαϊκό Υπουργείο Εξωτερικών. Ακόμα και έτσι, η ΚΕΠΠΑ θεωρήθηκε ως ένα σημαντικό βήμα προς την πολιτική ολοκλήρωση και τις επιδιώξεις των ευρωπαϊστών για μία ανεξάρτητη από τον ατλαντικό άξονα εξωτερική πολιτική, που όμως, σύντομα θα βρισκόταν αντιμέτωπη με τις αντικειμενικές δυσκολίες ενός τέτοιου εγχειρήματος όπως φάνηκε στην κρίση στα Βαλκάνια το 1992.

Η ΚΕΠΠΑ, περιλαμβάνει όλα τα θέματα που αφορούν την ασφάλεια της Ευρώπης, συμπεριλαμβανόμενης μίας κοινής πολιτικής ασφαλείας, η οποία εν καιρώ μπορεί να μετεξελιχθεί σε κοινή άμυνα. Ο στόχος της ευρωπαϊκής άμυνας η οποία σταδιακά θα αυτονομούνταν από τις ΗΠΑ δηλώνονταν συχνά την περίοδο πριν τη Διάσκεψη του Μάαστριχτ. Αυτό ήταν και ένα σημείο τριβής ανάμεσα στα ευρωπαϊκά κράτη. Οι Ατλαντιστές από κοινού με τις ΗΠΑ, ήταν αντίθετοι σε κάθε προσπάθεια αυτονόμησης και συνέβαλαν στη δημιουργία ενός ευρωπαϊκού πυλώνα εντός των πλαισίων του ΝΑΤΟ. Οι ΗΠΑ, ανησυχούσαν ότι κάτι τέτοιο θα προκαλούσε ρήγμα στους αμυντικούς σχεδιασμούς και αποδυνάμωση της ατλαντικής συμμαχίας, ενώ, θα εγκυμονούσε κινδύνους για την ασφάλεια της Ευρώπης. Στην πραγματικότητα, αυτό που θιγόταν περισσότερο ήταν η δυνατότητα των ΗΠΑ να έχουν λόγο στα ευρωπαϊκά ζητήματα εξωτερικής πολιτικής, κάτι που συνεχίζει να αποτελεί σημείο τριβής με σημαντικές προεκτάσεις ακόμα και σήμερα.

Ο τρίτος πυλώνας αφορά τη δικαιοσύνη και τις εσωτερικές υποθέσεις. Σε αυτά τα εδάφια, η Συνθήκη προβλέπει, όπως και στην ΚΕΠΠΑ, τη διακυβερνητική συνεργασία πάνω σε τομείς όπως η δικαιοσύνη, ο έλεγχος των εξωτερικών συνόρων της Ένωσης, το δικαίωμα μετανάστευσης και ασύλου, η καταπολέμηση της τρομοκρατίας και η αστυνόμευση. Οι υπερεθνικοί θεσμοί, όπως η Επιτροπή και το Ευρωκοινοβούλιο, έχουν συμμετοχή στην πολιτική διαδικασία, αλλά χωρίς ουσιαστική δυνατότητα επηρεασμού της. Η ανάγκη ανάπτυξης τέτοιου είδους πολιτικών αναδύθηκε κατά την εντεινόμενη ολοκλήρωση της κοινής αγοράς, οπότε ήταν απαραίτητο να θεραπευτούν προβλήματα που ανέκυπταν. Επιπλέον, η θέσπιση εξωτερικών ορίων για αυτή την ολοκληρωμένη περιοχή της Ευρώπης έκανε φανερή την ανάγκη εμβάθυνσης της

συνεργασίας των εκάστοτε κρατικών αρχών για την τήρηση της νομιμότητας και την ομαλή λειτουργία της.

Για ακόμη μία φορά, τα κράτη – μέλη βρέθηκαν μπροστά στην ανάγκη εκχώρησης κυριαρχίας επί πολιτικών που άπτονται ζωτικών συμφερόντων τους στο εσωτερικό και κυρίως επί της δικαιοσύνης και της εσωτερικής ασφάλειας, για την καλύτερη λειτουργία της κοινής αγοράς. Οι προβλέψεις της Συνθήκης αποτελούν έναν συμβιβασμό ανάμεσα στην ανάγκη για συνεργασία και την όσο δυνατό λιγότερη εκχώρηση ελέγχου και εν τέλει προωθεί μία περιεκτική συνεργασία, η οποία αγγίζει σχεδόν όλους τους τομείς των εσωτερικών εθνικών πολιτικών. Παράλληλα, εγείρονται αντιδράσεις και προκαλούνται αμφιβολίες για τα διαλαμβανόμενα στον τρίτο πυλώνα λόγω των διεργασιών οι οποίες δεν χαρακτηρίζονται από τη δημοκρατικότητα που θα ήταν αναμενόμενη σε θεσμικά κείμενα που αφορούν τη ζωή των Ευρωπαίων πολιτών εντός της Ένωσης. Το Ευρωκοινοβούλιο και το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο ειδικά, εξακολουθούν να έχουν υποβαθμισμένο ρόλο σε σχέση με την Επιτροπή και το Συμβούλιο, ενώ η έλλειψη λογοδοσίας και διαφάνειας είναι προβληματική για μία Ένωση που θέλει να έχει μεγαλύτερο μερίδιο ελέγχου στα εσωτερικά ζητήματα.

Σημαντικό σημείο της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση είναι και η εισαγωγή της έννοιας της ευρωπαϊκής ιθαγένειας. Η συζήτηση για ευρωπαϊκή ιθαγένεια δεν ήταν κάτι νέο για την Κοινότητα, αλλά στο Μάαστριχτ κωδικοποιείται πρώτη φορά σε θεσμικό κείμενο με νομικό χαρακτήρα. Είναι συμπληρωματική της εθνικής ιθαγένειας και παράγει δικαιώματα αλλά και σχετικές υποχρεώσεις για τους πολίτες της Ένωσης. Η έννοια της ευρωπαϊκής ιθαγένειας είναι απόρροια των αλλαγών που επέφερε η κοινή αγορά, αφού έπρεπε να ρυθμιστούν θέματα μετακίνησης αλλά και κοινωνικών δικαιωμάτων των Ευρωπαίων που ζούσαν και κινούνταν σε μία περιοχή χωρίς διακριτά σύνορα. Επιπλέον, η ευρωπαϊκή ιθαγένεια επιχειρούσε να εντείνει τη συναντίληψη ανάμεσα στους Ευρωπαίους, της ευρωπαϊκής τους ταυτότητας αλλά και τη νομιμοποίηση των διεργασιών, με τη συμμετοχή των πολιτών στη δημοκρατική διαδικασία σε ένα νέο πλαίσιο. Οι στόχοι αυτοί δεν επετεύχθησαν σε πρώτη φάση και μένει να φανεί εάν οι Ευρωπαίοι θα αναζητήσουν ένα δημοκρατικότερο μέλλον σε μία ουσιαστική πολιτική ένωση στην οποία η ευρωπαϊκή ιθαγένεια θα έχει μεγαλύτερη ουσία ως έννοια.

Η αρχή της επικουρικότητας αφορά το πως το κοινοτικό δίκαιο συνυπάρχει με τις εθνικές νομικές τάξεις και ρυθμίζει την παρέμβαση της Ένωσης σε θέματα που αφορούν την κοινότητα και στα οποία τα κράτη δεν είναι δυνατό να δράσουν αποτελεσματικά. Από την άλλη πλευρά, η αρχή της επικουρικότητας αποτελεί το μέσο για τη διατήρηση της πολιτικής κυριαρχίας των κρατών επί της αυξανόμενης ισχύος των υπερεθνικών θεσμών καθώς λόγω της εντεινόμενης ολοκλήρωσης σε όλα τα επίπεδα, τα κράτη μετασχηματίζονται σε δευτερεύοντες δρώντες. Η σημασία της επικουρικότητας έγκειται στο γεγονός ότι γίνεται δυνατή η ρύθμιση των διαφόρων επιπέδων δικαιοδοσίας του δικαίου και να επικουρούνται οι εθνικές νομικές τάξεις σε σημεία τα οποία αφορούν την Ένωση και δεν είναι δυνατό να ρυθμιστούν σε τοπικό επίπεδο. Αποτελεί ίσως έναν συνδετικό κρίκο ανάμεσα στα επίπεδα της Ένωσης αλλά και ανάμεσα στο παρόν και το μέλλον της, αφού σταδιακά εξομαλύνει τις διαφορές και εθίζει τους πολιτικούς δρώντες, θεσμούς, κράτη και πολίτες σε μία νέου είδους καθημερινότητα.

Συνολικά, η Συνθήκη του Μάαστριχτ αποτέλεσε ένα κομβικής σημασίας γεγονός για την πορεία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Η Ευρωπαϊκή Ένωση που δημιουργήθηκε, παρά τις ατέλειες και τις ασάφειες τις οποίες κληρονόμησε από το ιδρυτικό της κείμενο, αποτελεί ένα σημαντικό βήμα το οποίο την διαφοροποιεί από τις προηγούμενες μορφές κοινοτήτων στη μεταπολεμική Ευρώπη. Είναι η αρχή μιας νέας φάσης στη διαδικασία της όλο και στενότερης ένωσης των λαών της Ευρώπη Αποτέλεσε τη μεγαλύτερη προσπάθεια έως τότε για την εγκαθίδρυση μίας πολιτικής ένωσης μεταξύ των ευρωπαϊκών κρατών, η οποία αν και δεν επιτεύχθηκε στο σύνολο της, εν τούτοις έθεσε τις βάσεις για το μέλλον.

Δημιουργήθηκε μία Ευρώπη όπου οι πολίτες της απολαμβάνουν την κοινή ευρωπαϊκή εθνικότητα, και τίθενται σε ισχύ νέες κοινές πολιτικές με στόχο τη μεγαλύτερη δυνατή ανάπτυξη. Μία Ευρώπη που τη χαρακτηρίζουν η δικαιοσύνη και οι αρχές που αποτελούν το Ευρωπαϊκό Κεκτημένο. Το Ευρωκοινοβούλιο αποκτά έστω και με δειλά βήματα νέες αρμοδιότητες. Τέθηκε η αρχή για τη διακρατική συνεργασία στην αντιμετώπιση του εγκλήματος υπό κοινοτικό πλαίσιο. επιτρέποντας τη συντονισμένη και αποτελεσματική δράση για την προστασία των πολιτών και των αξιών της Ένωσης. Επιπλέον, στην Ευρωπαϊκή Ένωση δόθηκε η δυνατότητα ώστε να μπορέσει στο μέλλον να αρθρώσει μία κοινή και κυρίως περισσότερο συνεκτική εξωτερική πολιτική αντί για την έως τότε χαλαρή διακρατική συνεργασία, η οποία θα μπορούσε να μετασχηματίσει

την Ευρώπη σε σημαντικό διεθνή δρώντα, ανάλογου της οικονομικής ισχύος της, με την ανατροπή της υφιστάμενης αναντιστοιχίας ανάμεσα στις οικονομικοπολιτικές και αμυντικές της δυνατότητες.

Τελικά, ίσως το σημαντικότερο στοιχείο της Συνθήκης του Μάαστριχτ είναι η δημιουργία της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης και του κοινού νομίσματος. Οι συμφωνίες του Μάαστριχτ απέδωσαν καρπούς και πλέον το Ευρώ είναι το δεύτερο σε κυκλοφορία νόμισμα στον κόσμο και η Ευρωπαϊκή Ένωση διακρίνεται ως οικονομικός γίγαντας. Η ανάπτυξη και η ευημερία, η σταθερότητα, οι παρεχόμενες ευκαιρίες και επιλογές, η ολοκληρωμένη οικονομία που μπορεί να επιτευχθεί και η δυνατότητες της να υπερνικά έως τώρα τις δομικές κρίσεις που αντιμετωπίζει, παρέχουν ασφάλεια και σιγουριά σε 340 εκατομμύρια ανθρώπους που ζουν και εργάζονται στην ευρωζώνη.

Οι επόμενες Συνθήκες, του Άμστερνταμ το 1997, της Νίκαιας το 2001, της Λισαβώνας το 2007, των Παρισίων το 2015, συμπληρώνουν και αναπτύσσουν περισσότερο και βαθύτερα την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Αυτό που το 1992 έμοιαζε ένα ακόμα επεισόδιο στην πορεία της Ευρώπης προς την ολοκλήρωση, έθεσε τις βάσεις για τις αλλαγές που παρατηρούνται ακόμα και σήμερα, 30 χρόνια μετά, στην Ευρώπη. Οι δυναμικές πρωτοτυπίες και οι ατέλειες που περιέχει είναι πηγή ευκαιριών αλλά και κινδύνων. Σε ένα κόσμο που χαρακτηρίζεται από αβεβαιότητα, η Ευρώπη στο μεγαλύτερο μέρος της οποίας έχει εξαπλωθεί μέσα από τις διευρύνσεις της η Ευρωπαϊκή Ένωση, έχει στη διάθεση της τις δυνατότητες που παρέχουν τα εργαλεία και οι θεσμοί που αναπτύχθηκαν στο Μάαστριχτ. Θα ήταν μία καταστροφή να αποτύχει ένα τέτοιο δημιούργημα καθώς αυτό που ξεκίνησε στο Μάαστριχτ είναι η καλύτερη ελπίδα για την ασφάλεια, την ειρήνη και την ευημερία στην Ευρώπη.

Βιβλιογραφία

Συγγράμματα

1. Berend Ivan T. *The History of European Integration. A new perspective*. New York: Routledge, 2016
2. Berend Ivan T. *Οικονομική ιστορία του ευρωπαϊκού 20ού αιώνα. Τα οικονομικά καθεστώτα από το Laissez-Faire στην παγκοσμιοποίηση*. Αθήνα: Gutenberg, 2009
3. Bini-Smaghi Lorenzo, Padoa-Schioppa Tommaso, Papadia Francesco. "The Transition to EMU in the Maastricht Treaty", *Essays in International Finance*, No 194, (November 1994), International Finance Section, Department of Economics, Princeton University, New Jersey
4. Blair Alasdair. *The European Union Since 1945*, New York: Routledge, 2013
5. Blair, Alasdair. "*The UK & the Negotiation of the Maastricht Treaty, 1990-1991*", PhD diss., University of Leicester, October 1997
6. Dedman Martin. *The Origins & Development of the European Union 1945-200. A History of European Integration*, New York: Routledge, 2009
7. Deutsch Karl, "Political Community and the North Atlantic Area", στο *The European Union. Readings on the Theory and Practice of European Integration*, Nelsen Brent F., Stubb Alexander (επιμ.), Third Edition, London: Lynne Rienner Publishers, Boulder, 2003
8. Duff Andre, Pinder John, Pryce, Roy (επιμ.). *Maastricht and Beyond. Building the European Union*, London: Routledge, 2002
9. Eichengreen Barry. *Η Ευρωπαϊκή Οικονομία μετά το 1945*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια, 2013
10. Haas Ernst B. *The Uniting of Europe. Political, Social and Economic Forces - 1950-1957*. Notre Dam, Indiana: University of Notre Dam Press, 2004
11. Kenen, Peter B. *Economic and Monetary Union in Europe. Moving beyond Maastricht*. Cambridge: Cambridge University Press, 1995
12. Mazzucelli Colette. *France and Germany at Maastricht. Politics and Negotiations to Create the European Union*. New York and London: Garland Publishing INC, 2002
13. McCormick John. *European Union Politics*. London: Palgrave McMillan, 2011

14. Micklitz Hans-W. “The Maastricht Treaty, the Principle of Subsidiarity and the Theory of Integration”, στο *Lakimies* 4 (1993): 508-539
15. Mitrany D. “A Working Peace System”. στο: *The European Union*. Nelsen B.F., Stubb A.CG. (επιμ): 93-113. Λονδίνο: Palgrave, 1994
16. Rosamond Ben. *Θεωρίες ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης*. Αθήνα: Μεταίχμιο, 2006
17. Saltzman Ilai Z. *Securitizing Balance of Power Theory: A Polymorphic Reconceptualization.* New York: Lexington Books, 2011
18. Taylor Paul. *Το Αβέβαιο Μέλλον της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης* Αθήνα: Κριτική, 2010
19. Teyssier Francois, Baudier Gilles. *Η Οικοδόμηση της Ευρώπης*. Αθήνα: Δαίδαλος, 2001
20. Βοσκόπουλος Γιώργος. *Η Οικοδόμηση της Ευρώπης. Ειρήνη - Συμφιλίωση - Συνεργασία – Ολοκλήρωση*. Αθήνα: Ποιότητα, 2008
21. Μαραβέγιας Ναπολέων, Τσινισιζέλης Μιχάλης (επιμ.), *Η ολοκλήρωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Θεσμικές, πολιτικές και οικονομικές πτυχές*, Αθήνα: Θεμέλιο, 1999
22. Τσακαλογιάννης Πάνος. *Ευρώ και Ευρωπαϊκή Πολιτική Ολοκλήρωση*. Αθήνα: Σταμούλης, 2000
23. Τσακαλογιάννης Πάνος. *Σύγχρονη Ευρωπαϊκή Ιστορία. Από τη Βαστίλη στον 21ο Αιώνα*, τ .Β. Αθήνα: Εστία, 2019
24. Χατζηβασιλείου Ευάνθης. *Εισαγωγή στην ιστορία του Μεταπολεμικού Κόσμου*. Αθήνα Πατάκης, 2018

Διαδικτυακές Πηγές

1. EUR-Lex, Access to European Union Law, “Η Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη”, Τελευταία πρόσβαση 18/05/2022, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=LEGISSUM:xy0027
2. EUR-Lex, Access to European Union Law, “Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση”. (EL PDF), Τελευταία πρόσβαση 18/05/2022, *https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX%3A11992M%2FTXT&qid=1652984534218*

3. European Union, “Eurobarometer, Public Opinion in the European Union”, Τελευταία πρόσβαση 18/05/2022, https://europa.eu/eurobarometer/screen/home
4. European Council, “How Maastricht Changed Europe”, Τελευταία πρόσβαση 18/05/2022, https://www.consilium.europa.eu/en/maastricht-treaty/
5. Europol, Τελευταία πρόσβαση 18/05/2022, https://www.europol.europa.eu/
6. Επίσημος Ιστότοπος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Τελευταία πρόσβαση 18/05/2022, https://european-union.europa.eu/